

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

AI – Advokatens verktyg eller dess ersättare?

En analys av hur utvecklingen av artificiell intelligens utmanar våra rättsliga konstruktioner av subjekt och objekt samt dess påverkan på uppfattningen av advokatrollen

Examensarbete, 30 HP

Juristprogrammet

Juridiska Institutionen

Högskolan vid Göteborgs Universitet

HT 2018

Författare: Josefine Rembsgård

Handledare: Merima Bruncevic

Did you hear the one about the affordable yet efficient human
lawyer and its robot counterpart?

One is complete myth and will never happen while the other
might be just around the corner thanks to artificial
intelligence (AI).¹

¹ Boran, Marie, *Making a case for artificial intelligence in the legal profession*, The Irish Times, 21 juni 2018

Innehållsförteckning

I. Avstamp	6
1. Inledning.....	6
1.1 Syfte och forskningsfrågor	8
1.2 Metodik.....	9
1.2.1 Teoretiska utgångspunkter	10
1.3 Avgränsning	10
1.4 Material.....	12
1.5 Disposition.....	14
1.6 Terminologi	15
1.7 Den tekniska utvecklingen	15
1.7.1 Vad är AI?	16
1.7.2 Automatisering inom juridik	18
II Teoretisering av digitaliseringens påverkan av rättsliga strukturer	21
2. När Artificiell intelligens blir mer än människans verktyg	21
2.1 Utvecklingen mot superintelligent AI	21
2.1.1 Liv 3.0	22
2.2 AI som diskursiv utmaning av dikotomin Människa och Maskin.....	23
2.2.1 Personer	24
2.2.2 Saker.....	26
2.2.3 Kroppen.....	28
2.2.4 Människa som Maskin.....	29
2.2.5 Det postmoderna subjektet	30
2.3 Det nya subjektet i en ny rättsordning.....	35
2.3.1 Konstruktionen av nya rättssubjekt	36
2.3.2 Förändringar i det juridiska fältet.....	39
III. Legalförståelse av advokatrollen idag	42
3. Advokaters professionsansvar vid rådgivning	42
3.1 Skadestånd.....	43
3.2 Disciplinansvar	44
3.3 Advokatens aktsamhetskrav	45
3.3.1 Metodansvar	45
3.3.1.1 God advokatsed	47
3.3.2 Omsorgsplikt.....	47
3.3.2.1 Problemidentifiering	48
3.3.2.2 Den pedagogiska plikten	48

3.3.2.3	Lojalitetsplikten.....	48
3.3.2.4	Kontrollplikten	49
3.3.3	Arbetsinsatsen	49
3.3.4	Specialistansvar	50
3.3.5	Friskrivning och reservationer.....	50
3.3.6	Ansvarsförsäkring	51
III.	Analys av digitaliseringens påverkan på advokatrollen	53
4.	Artificiell intelligens som advokatens verktyg till förändring av den juridiska professionen	53
4.1	Utvecklingen av juridiska tjänster	57
4.2	Vilka av advokatens uppgifter kan automatiseras?	58
4.2.1	Artificiell intelligens och tjänster	58
4.2.1.1	Fyra typer av intelligens.....	59
4.2.1.2	Människans försprång	62
4.2.1.3	Begränsningar av AI	63
4.2.1.3	AI och dess inverkan på arbetsmarknaden.....	64
4.2.1.4	Successiv ersättning	64
4.2.2	Hur påverkar detta advokatens tjänster?	65
4.3	Klientbaserad rådgivning.....	67
4.3.1	Emotionell Intelligens	68
4.3.2	Terapeutisk juridik	72
4.4	AI:s förändring av hur man bedömer advokatens rådgivningsansvar	73
4.4.1	Expertis.....	74
4.4.2	Lojalitet	75
4.4.3	Pedagogik.....	75
4.5	Artificiell Intelligens – ett krav?.....	76
4.5.2	Bästa möjliga teknik	77
4.5.3	Transparens, förtroende och kommunikation.....	78
4.5.4	Följsam lagstiftning.....	79
5.	Framåtblick	80
5.1	Advokatrollen i framtiden	80
5.1.1	Förändringar på marknaden i den fjärde industriella revolutionen	80
5.1.2	Konsekvenser för byråer som inte hänger med i den tekniska utvecklingen	81
5.2	Potentiella förändringar i juristutbildningen.....	82
5.3	Kombinera fysiska, digitala och biologiska system?.....	84
6.	Sammanfattning.....	86
7.	Källförteckning	89

Förkortningar

AGI – Artificiell generell intelligens

AI – Artificiell Intelligens

B2B – Business-to-business

B2C – Business-to-consumer

DD – Due Diligence

EKMR – Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna

EI – Emotionell intelligens

EQ – Emotional Quotient

EU – Europeiska Unionen

FB – Föräldrabalk

HLMI – Human-level machine intelligence

IKBS – Intelligentia kunskapsbaserade system

IoB – Internet of Brains

IoT – Internet of Things

IQ – Intelligence Quotient

JB – Jordabalk

KBS – Kunskapsbaserade system

KtjL – Konsumenttjänstlag

LSA – Latent Semantic Analysis

MB – Miljöbalk

ML – Maskininlärning

PAL – Produktansvarslag

RB – Rättegångsbalk

RGA – Advokatsamfundets vägledande regler om god advokatsed

WEF – World Economic Forum

I. Avstamp

1. Inledning

Teknisk innovation kan ses som något fantastiskt som tar oss framåt i utvecklingen, något som öppnar dörrar till nya utforskade områden och som lösningar på de mest komplexa problem vi står inför idag. Den tekniska utvecklingen under de senaste åren har inneburit mycket snabba förändringar, vilket av många upplevs som mycket obehaglig och utanför vår kontroll. Vi står inför en ny era, en era som Klaus Schwab beskriver som den fjärde industriella revolutionen.² Utvecklingen av Artificiell intelligens (AI) som blir allt bättre på att imitera mänsklig intelligens har under de senaste åren gjort stora framsteg, vilket också innebär en utveckling av objekt som har egenskaper som subjekt. Detta aktualiserar svåra frågor om hur vi kategoriserar subjekt och objekt, människa och maskin samt person och sak. Det aktualiserar också frågor om på vilka grunder vi tilldelar rättigheter och skyldigheter och öppnar upp för kritik gentemot vår lagstiftning som odynamisk och stängd inför samhällets utveckling.

Den tekniska utvecklingen innebär också stora förändringar i hur vi arbetar idag, framför allt genom möjligheterna att automatisera arbete genom användning av AI-teknik såsom robotar och datorprogram. Med utveckling av AI-teknik som kan imitera mänsklig intelligens utmanas också våra yrkesroller. Enligt rapport från det amerikanska multinationella konsultföretaget McKinsey & Company kommer globalt ca. 375 miljoner personer inom 13 års tid att förlora sina jobb på grund av automatisering.³ Enligt forskare från University of Oxford löper advokater 3,5 procents chans att ersättas av robotar, medan procentsatsen för jurister ligger på 94 procent.⁴ Vi går mot en vardag som involverar allt mer teknik och genom den historiska utvecklingen finns det en stor mängd arbeten som har automatiserats och ersatts av tekniska lösningar. Likt Richard Susskind beskriver i sin bok *The end of Lawyers?*⁵ så undrar jag hur advokatkårens arbetsuppgifter kommer förändras i takt med den tekniska utvecklingen. Som snart ny-examinerad jurist är jag också nyfiken på vilka av mina kvalifikationer som kommer behövas inom juridisk rådgivning i framtiden och vilka som kommer kunna automatiseras.

² Schwab, Klaus, *The Fourth Industrial Revolution*, Portfolio Penguin, första upplagan, Storbritannien, 2017, s. 1

³ McKinsey Global Institute, Report, Nov 2017, Manyika, James (2017) *Jobs lost, jobs gained: What the future of work will mean for jobs, skills, and wages*

⁴ Svärd, Fredrik, (2016) *Framtiden är inte vad den varit*

⁵ Susskind, Richard, *The end of lawyers? Rethinking the Nature of Legal Services*, Oxford University Press, första upplagan, Storbritannien, 2010

Jag har tidigare varit kritiskt inställd till hur tekniken tagit över vår vardag och nästintill omärkbart påverkat det vi idag ser som normalt beteende, att låta ögonen vandra mellan olika skärmar och ständigt vara uppkopplad. Men jag har också insett att vi redan befinner oss i en ny teknisk era med enorm potential till nya verktyg som kan förbättra bland annat juridiskt arbete. I denna inledning till en ny teknisk revolution anser jag att vi människor bör ta en aktiv roll där vi följer med i utvecklingen och där vi strukturerar vårt rättssystem på ett proaktivt sätt som skapar positiva förutsättningar för användningen av AI. Samtidigt anser jag att det är otroligt viktigt att vara medveten om teknikens begränsningar i relation till människans förmågor.

För mig består juridik till stor del av interaktion mellan människor. Juridiska problem uppstår huvudsakligen i relationer mellan människor och juridiska problem löses huvudsakligen genom interaktion mellan människor. Jag är mycket intresserad av psykologi och förståelsen av hur vi interagerar med varandra. För mig handlar juridisk rådgivning om förtroende, förståelse och pedagogik. Jag har vid flera tillfällen hört bekanta som vänt sig till en advokat vars slutresultat varit mycket bra, men att advokaten varit mycket dålig på att förklara så klienten förstår advokatens råd och det som sker under processen. Jag har då insett hur otroligt viktigt det är att man som klient känner förtroende för advokaten som lämnar råd. Jag är idag fascinerad över den tekniska utvecklingen och på vilka sätt den kan effektivisera och förbättra juridiskt arbete, men är samtidigt mycket skeptiskt till att en robot skulle kunna ersätta en människa.

Jag ställer mig därför frågan; hur kommer den tekniska utvecklingen att påverka hur advokater utför och erbjuder rådgivning? Finns det situationer där klienter förväntar sig viss användning av bästa tillgängliga teknik för att känna förtroende för advokatens resultat? Jag har vidare funderat på vilka delar av rådgivningen som skulle kunna automatiseras. I vilka situationer kan klienten tänka sig att inte ha någon mänsklig interaktion för att känna förtroende för ett juridiskt råd? Och i vilka situationer är den mänskliga interaktionen vid juridisk rådgivning absolut nödvändig för klientens förtroende? Detta för mig till skillnaden mellan människa och artificiellt intelligent maskin och vilka av människans kognitiva förmågor som idag inte kan ersättas av tekniken? Juridiken är inte till för att advokater ska tjäna stora summor pengar, och advokat kåren måste anpassa sig efter samhällsutvecklingen och, likt andra affärsområden, efterfrågan på marknaden. Vissa delar av juridiken kan anses vara utmärkta för automatisering och tekniska lösningar, andra delar kräver mänsklig interaktion och dagens teknologi har enorm potential att förbättra juridiskt arbete.

Lagen är konstruerad utifrån människans förutsättningar och de normer som är rådande i samhället. Med en ny teknisk revolution kommer stora samhälleliga förändringar, inte minst vad gäller hur AI kommer förändra människans förutsättningar och vårt sätt att erbjuda tjänster på marknaden. Detta innebär att vi kommer att behöva anpassa vår lagstiftning efter hur digitaliseringen påverkar samhället. För att kunna använda AI-teknik vid juridiskt arbete kommer det således krävas förändringar i lagstiftningen kring exempelvis advokaters rådgivningsansvar. En fortsatt teknologisk utveckling kommer också kräva en mer dynamisk lagstiftning som är öppen för plötsliga förändringar och snabba framsteg.

1.1 Syfte och forskningsfrågor

Syftet med denna uppsats är att utifrån rättsvetenskapliga teorier analysera hur utvecklingen av artificiell intelligens kommer utmana de rättsliga konstruktioner som vårt samhälle består av idag. Jag syftar vidare till att utifrån denna analys, förklara *varför* det är viktigt att öppna upp dessa konstruktioner för att möjliggöra en förändring i hur vi kategoriserar subjekt och objekt. Detta dels i relation kring hur vi på ett rättssäkert sätt bör utforma och förändra vår lagstiftning för att skapa goda förutsättningar för utvecklingen av AI, men också som en förutsättning för att på ett positivt sätt kunna använda AI som ett nödvändigt verktyg inom juridiskt arbete. I denna del anläggs rättsvetenskapliga teorier för att ifrågasätta juridikens kategorisering som något begränsande och uteslutande och jag önskar här öppna upp för en diskussion kring problematiken med antropocentrism som underliggande struktur av rätten.

Ovan analys, genom teoretisk dekonstruktion av dagens rättssubjekt, lägger jag sedan till grund för min vidare frågeställning om hur artificiell intelligens kommer att förändra den juridiska professionen och advokaters rådgivningsansvar. Jag ämnar här analysera vilka typer av juridiskt arbete som bör automatiseras och vilka delar av det juridiska arbetet som idag behöver utföras av en mänsklig advokat. Denna analys kommer göras utifrån relationen mellan begränsningarna av AI och potentialen i mänsklig intelligens för att kartlägga när AI bör ses som ett nödvändigt verktyg i advokatens arbete och således hur advokatbyråer bör utvecklas i takt med samhällsförändringar. I gränslandet mellan AI som verktyg och AI som ersättare önskar jag även redovisa för hur advokatbyråer bör systematisera sin arbetsfördelning för att tillvarata klienters intressen och efterfrågan för att således kunna fortsätta konkurrera på marknaden. För att uppnå syftet bakom uppsatsen kommer jag i denna del att utgå ifrån dagens lagstiftning av advokatens rådgivningsansvar. Jag kommer också att utgå ifrån kognitionsvetenskap, teknologi

och psykologi för att belysa på vilka sätt människor och maskiner bör samverka utifrån sina innestående begränsningar för att uppnå mer rättssäkra och effektiva juridiska resultat.

1.2 Metodik

Det övergripande metodologiska förhållningssättet i denna uppsats är postmodernism och rättsfilosofi, vilket jag här väljer att sammanfatta som kritisk dekonstruerande metod. Postmodernistisk metod används för att ifrågasätta hur rätten skapas och reproduceras utifrån antropocentrism och vilka konsekvenser det får i relation till uppsatsens huvudsakliga utgångspunkt, hur advokatrollen kommer påverkas av den tekniska utvecklingen. Postmodernism och rättsfilosofi sammanfogas i dekonstruktionen av människa och maskin för att problematisera hur dagens rättsliga konstruktioner har en uteslutande effekt och på vilket sätt detta påverkar användningen och utvecklingen av artificiell intelligens.⁶ Den kritiska dekonstruktionen används för att ifrågasätta rättens långsamma utveckling i en tid av snabb teknisk förändring och för att utifrån en problematisering av bakomliggande värden kunna ge lagtexten nytt liv genom att belysa områden och strukturer som enligt min mening behöver förändras. Dekonstruktion används också för att visa på hur dagens reglering bör anpassas efter en ny teknisk kontext.

Jag har valt att göra en begränsad humanvetenskaplig analys av rätten genom att ha vissa inslag av psykologi, särskilt i senare avsnitt för att synliggöra samspelet mellan advokatens rådgivningsansvar och klientens intressen.⁷ Utifrån en ökad efterfråga på mer klient-baserad rådgivning vill jag uppmärksamma klientens upplevelse av juridisk rådgivning i relation till advokaters emotionella intelligens. Detta läggs sedan till grund för min argumentation av att detta vetenskapsområde inte kan särskiljas från juridiken och för att belysa vikten av psykologisk kunskap inom juridiskt arbete. Jag har även valt att ha inslag av kognitionsvetenskap för att läsaren ska få en bredare förståelse av hur artificiell intelligens och mänsklig intelligens relaterar till varandra.

För att skapa en grund för min analys av advokatrollens utveckling har jag valt att låta avsnitt 3 präglas av rättsdogmatisk metod i form av redogörelse av gällande rätt. Avsnittet har emellertid också inslag av rättsanalytisk metod samt postmodern konstruktionism och kritisk

⁶ Jmf. Nääv, Maria, Zamboni, Mauro, *Juridisk Metodlära*, andra upplagan, Studentlitteratur AB, Lund, 2018, s. 362 och 434

⁷ Ibid, s. 431

metod genom problematisering och reflektioner kring huruvida gällande rätt idag utmanas av den nya tekniken. Vidare används dessa metoder för att analysera hur innebörden av advokatens professionsansvar kan utvecklas för att på bättre sätt uppnå sina bakomliggande värden.

1.2.1 Teoretiska utgångspunkter

Inom ramen för min kritiskt dekonstruerade metod tillämpar jag viss ny-materialistisk teori för att ifrågasätta människans världsliga position i rätten i relation till utvecklingen av AI-teknik som blir allt bättre på att imitera mänsklig intelligens. Jag använder mig även av kritisk rättsteori och diskursteori för att synliggöra maktstrukturer bakom dagens antropocentriska rättssubjekt och öppna upp för nya potentiella rättsliga konstruktioner i svensk rätt i argumentation för en mer dynamisk lagstiftning.⁸ Dessa teoretiska analyser läggs sedan till grund för att tolka rättens innehåll och ifrågasätta om det som faller inom advokatens ansvar idag kommer behöva utvidgas i takt med att AI och digitalisering utmanar de mänskliga begränsningar som lagtexten bygger på.

Utifrån mitt syfte, att utreda hur advokatrollen kommer förändras i takt med den tekniska utvecklingen och hur rådgivningsansvaret kommer utvecklas, har uppsatsen också inslag av rättssociologisk teori för att synliggöra hur samhällsutvecklingen ur teknologisk diskurs påverkar rätten. De rättssociologiska idéerna synliggörs bland annat i reflektionerna om kapitalism och hur marknaden kan ses styra juridisk rådgivning och i teorin om terapeutisk jurisprudence. I linje med kritisk teori har jag vissa inslag av *autopoiesis*, teorin om rätten som ett autonomt opererande system, där rätten kan ses reproducera sig själv. Detta för att kunna belysa lagens reproduktion av underliggande normer och hur dessa normer utmanas av teknologisk utveckling, samt för att diskutera huruvida dagens lagstiftning kan anpassas efter teknologisk förändring.

1.3 Avgränsning

Eftersom jag valt att rättsligt problematisera teknisk utveckling i relation till advokatrollens utveckling så har det funnits många olika intressanta frågor att utgå ifrån. Jag har för läsarens förståelse valt att översiktligt beskriva vad AI är och hur utvecklingen ser ut just nu, med en kortare historisk förklaring. Mina frågeställningar relaterar till hur lagen formar advokatrollen

⁸ Jmf. Wacks, Raymond, *Understanding Jurisprudence*, femte upplagan, Oxford University Press, Storbritannien, 2017, s. 350-351

idag, varför det är problematiskt och hur advokatrollen kommer påverkas av teknikens utveckling i framtiden. Jag har valt att ta mig an advokatrollen i generella termer enligt advokatsamfundets regler och således inte avgränsa mig till advokater inom specifika rättsområden. Jag har istället valt att fokusera huvudsakligen på de aspekter som är mest relevanta i relationen mellan advokaten, klienten och tillgänglig teknik. I min kritiska dekonstruktion av rättsliga konstruktioner och i min kritik gentemot en långsam rättsutveckling har jag dock valt att inte presentera rättspolitiska lösningar av den rättsliga utvecklingen. Istället har jag stannat vid att endast rikta viss teoretisk kritik av rätten utifrån mina frågeställningar då mitt syfte är att öppna upp för nya konstruktioner och i viss mån inspirera lagstiftaren till egna undersökningar av om gällande rätt uppnår sitt syfte i relation till de förändringar som den tekniska utvecklingen för med sig.

I avsnitt 2 har jag valt att avgränsa mig till postmodernismen och således har jag valt bort flera andra relevanta metoder och teorier som kunnat användas för att skapa andra uppsatser. Jag har dock valt metoder som möjliggör egna reflektioner och argumentation. Jag har också valt att fokusera på några få framstående tänkare som är i linje med mina frågeställningar och jag har således försökt begränsa mängden litteratur och antalet riktningar inom de metoder och teorier jag använder.

Under avsnitt 3 har jag valt att ha med en kortare överblick över advokaters rådgivningsansvar för att skapa en grund för min vidare analys. Jag har dock valt att inte förklara skadeståndsrättsliga begrepp och jag har också valt att inte förklara innebörden av rekvisiten avtal och rådgivning som kriterier för rådgivningsansvar utan istället fokuserat på vissa delar av de subjektiva förutsättningarna för skadeståndsansvar. Jag väljer att inte behandla de straffrättsliga reglerna om yrkesmässig rådgivning och jag har också valt att avgränsa bort påföljder som avhjälpande och hävning samt de kostnadssanktioner som kan aktualiseras för advokater; nedsättning av arvode och rättegångskostnadsansvar. Detta eftersom dessa påföljder inte är nödvändiga för förståelsen för min analys och eftersom avsnittet syftar till att utgöra en grund för vidare analys av advokatrollens framtida utveckling.

I avsnitt 4 har jag valt att generellt se till advokatens arbetsuppgifter efter vilket kategori av intelligens de omfattas av. På grund av den begränsade tiden och begränsad tillgång till relevant data så har jag valt att inte göra en egen empirisk undersökning av advokatbyråers användning av AI eller antalet timmar som läggs på olika typer av arbetsuppgifter för att visare analysera

vad som troligtvis kommer automatiseras. Jag har istället valt att göra en egen analys av svenska advokatbyråer utifrån huvudsakligen en undersökning gjord i USA, där kartläggning av vilka typer av juridiska arbetsuppgifter som med stor sannolikhet kommer att automatiseras baserat på data från en amerikansk advokatbyrå.⁹ Denna undersökning använder jag som stöd för min analys, men jag vill här uppmärksamma att jag är medveten om att min analys blir spekulativ i det avseendet att jag saknar empiriskt underlag för hur arbetet ser ut på svenska advokatbyråer. Avsnitt 5 består av en avslutande analys med framtidsfokus och jag har valt att göra detta avsnitt kortare och dra paralleller till tidigare analyser och för avgränsning försöker jag också hålla mig till tidigare material.

Med hänsyn till uppsatsens omfång och tidsaspekt har jag också valt att inte tillämpa genusvetenskap och jag har därför valt att endast i ytterst begränsad omfattning utveckla visst resonemang om genus där det varit lämpligt och istället valt att endast uppmärksamma delar i uppsatsen där det finns potential att utveckla dessa typer av resonemang. I de fall jag ansett att det inte funnits uppenbara paralleller till genusvetenskap har jag valt att inte bemöta det alls. Jag är medveten om att uppsatsämnet väcker en mängd genusrättsvetenskapliga frågor och att det finns potential att föra viktiga och intressanta resonemang i detta avseende, men då jag fokuserat på advokatrollen generellt väljer jag också att huvudsakligen inte tillämpa denna metod. Jag är dock mycket intresserad av genus och ser gärna att AI i relation till genus utreds i en egen uppsats.

1.4 Material

Eftersom jag har valt att analysera kommande effekter av ny teknologisk utveckling av AI, vilket är en relativt ny teknik vars juridiska betydelse inte har utretts i särskilt stor omfattning ännu, så finns det en begränsad mängd material att välja mellan. Jag har värderat mitt material främst efter aktualitet i tiden, dess tillförlitlighet samt dess auktoritet. Den del av mitt material som hanterar teoretiska aspekter är förklarligen några år äldre och jag har även i vissa andra delar av min uppsats använt material som är relativt gammal eftersom jag vill belysa historisk utveckling. Vidare har äldre material gett mig förutsättningar att bygga vidare min argumentation i relation till framtiden. Trots att jag valt att begränsa min analys till det svenska rättssystemet så har jag valt att använda material från bland annat USA och England där diskussionen kring AI och dess effekter kan ses ha kommit något längre och således har varit

⁹ Se Remus, Dana and Levy, Frank S., *Can Robots Be Lawyers? Computers, Lawyers, and the Practice of Law*

vägledande för min argumentation. Jag har försökt att använda mig av material skapat av jurister, advokater eller andra verksamma inom juridiskt arbete och som således har erfarenhet inom området för att på ett trovärdigt sätt lägga grund för mina argument. Jag har också valt att använda material från det psykologiska fältet, det teknologiska fältet och en begränsad mängd inom kognitionsvetenskap för att fördjupa mina resonemang och sammanfoga vetenskapliga fält som jag anser behövt som grund för de argument jag framför. Inför min eftersökning inom dessa fält har jag varit i kontakt med olika svenska experter inom diverse område som gett mig goda förslag på relevant och aktuellt material inom deras expertområden och jag har även fått ta del av material som de själva har skapat. Jag valde att använda dessa kontakter för att hitta tillförlitligt material inom vetenskapsområden som jag själv inte har varit insatt i tidigare. Jag har använt en del litteratur för att få en djupare förståelse. Jag har samtligt också valt att använda internetkällor såsom artiklar och aktuella hemsidor, skapade av juridisk verksamma personer eller skapade utifrån intervjuer med desamma, för att på ett trovärdigt sätt lägga grund för mina egna analyser mellan tekniken och advokatrollen. Dessa typer av källor har också använts för att få innehåll som motsvarar utveckling som sker under tiden jag skrivit uppsatsen.

Jag har använt en stor mängd engelsk litteratur, dels för att det skapats en större mängd material utanför Sverige, men också eftersom mycket av den teori jag tillämpat i min uppsats företräds av stora tänkare som inte är från Sverige och jag har försökt att till så stor del som möjligt ta del av förstahandskällan. Med hänsyn till att det är vetenskapligt accepterat att använda engelsk text i uppsatsen har jag av strategiska skäl valt att inte översätta engelska begrepp och citat.

En del av mina källor kan anses vara spekulativa och jag har valt att använda dem eftersom jag i min uppsats ämnar att analysera nuläget, men också för att ge en framåtblick och således en spekulering kring potentiella konsekvenser. Jag anser det därför passande att hämta inspiration av andra, i viss mån, spekulativa texter från juridiskt verksamma personer.

Sammanfattningsvis kan sägas att jag identifierat potentiell problematik med den aktuella tekniska utvecklingen i samhället i relation till hur advokatrollen ser ut idag och således själv försökt analysera vad detta kommer innebära för advokatrollen i framtiden. Jag har använt mig av litteratur inom olika vetenskapliga områden såsom juridik, teknologi och psykologi, som jag anser är relevanta för att besvara uppsatsens frågeställningar. Inom ramen för denna analys har

jag således försökt sammanfoga olika typer av material för att skapa eget material som speglar min teori om vikten av att dessa områden sammanfogas för en gynnsam utveckling.

1.5 Disposition

Grunden för min disposition handlar om att på ett stringent sätt presentera den analys jag för utifrån uppsatsens frågeställningar och därmed skapa en kronologi från teoretisk problematisering, till framåtblickande analys. Eftersom jag valt att skriva min uppsats om teknisk utveckling av AI, vilket är ett ämne som utvecklats enormt under de senaste åren och som således innefattar viss teknisk förståelse, så har jag för läsarens förståelse valt att avsluta det inledande avsnittet med en inledande överblick av utvecklingen av AI. Eftersom jag skriver en juridisk uppsats inom rättsvetenskap så ges endast ett begränsat utrymme för viss teknisk överblick för att läsarens ska kunna följa mina resonemang och även få en insikt om hur långt den tekniska utvecklingen har kommit.

Avsnitt 2 består huvudsakligen av rättsvetenskaplig teoretisering av de rättsliga strukturer som idag styr regleringen för rättssubjekt. Jag har valt att använda citat för att engagera läsaren och jag har valt citat som jag anser ger en röst för det jag vill förmedla med de analyser och egna reflektioner jag gör, vilket är något som jag har som genomgående tema för uppsatsen. Däremot används citat framför allt i avsnitt 2. För effektens skull har jag valt att använda citat både från framstående experter inom teknologi, psykologi och juridik, men jag har också valt att använda citat från ”helt vanliga människor”.

För att ge läsaren en förståelse för mina reflektioner gällande advokatens rådgivningsansvar idag i relation till utvecklingen framöver så har jag valt att i avsnitt 3 ge en översikt av hur regleringen ser ut idag för att underbygga min vidare analys i senare avsnitt. Syftet med avsnittet är att lägga en grund för vidare analys av hur digitaliseringen och AI kommer påverka advokatrollen som den ser ut idag, vilket förklarar varför avsnittet disponerats mitt i uppsatsen. Avsnitt 4 består huvudsakligen av analys som bygger på tidigare avsnitt och som leder fram till egna resonemang och framblicken som ges i avsnitt 5. Eftersom jag har genomgående analys i samtliga avsnitt har jag valt att avsluta med en kortare sammanfattning för att koppla samman samtliga avsnitt och ge läsaren en övergripande förståelse för hur jag genom analys byggt upp mitt egna resonemang om advokatrollens framtid, som presenteras i avsnitt 5.

1.6 Terminologi

Jag vill uppmärksamma läsaren på att jag kommer använda begreppen jurist och advokat synonymt i vissa avsnitt som gemensamt begrepp för de som arbetar med juridisk rådgivning och juridiska arbetsuppgifter generellt. Detta för att litteraturen ibland använder dessa synonymt och också då jag använt mig till stor del av engelsk litteratur som ibland växlar mellan dessa begrepp. Jag använder begreppet advokat särskilt i mitt syfte främst eftersom advokaterna enligt dagens organisationsstruktur inom byråer har en högre status än jurister och vanligtvis har ansvar för deras arbete. Eftersom jag fokuserar på advokatbyråers organisationsstrukturer och tillämpar advokatsamfundets reglering avseende rådgivningsansvaret idag, vilka båda omfattar juristens arbete så väljer jag att låta dessa begrepp vara huvudsakligen synonyma i relation till utförande av juridiska tjänster. Jag är dock medveten om begreppsskillnaden mellan de svenska begreppen jurist och advokat.

1.7 Den tekniska utvecklingen

Idag befinner vi oss inför stora förändringar. Den tekniska utvecklingen har nått massiva framsteg inom många olika områden såsom artificiell intelligens och robotteknik och vi står inför ett skifte i teknologin som kommer att skapa enorma ekonomiska och juridiska förändringar i samhället.¹⁰ Detta teknologiska skifte har benämnts den ”fjärde industriella revolutionen”.¹¹ Människan har vissa fysiska och psykiska begränsningar såsom att vi är sårbara, vi har en begränsad muskelstyrka, vår intelligens är begränsad och vi har behov som ofta överstiger våra resurser. Frydinger förklarar hur vi människor historiskt genom organisation och teknik har förändrat våra förutsättningar för att överkomma våra begränsningar, vilket hittills har gett oss det som kan sammanfattas som tre industriella revolutioner, som på olika sätt har förändrat vårt samhälle radikalt.¹² Dessa tre tidigare revolutioner kan generellt anses karakteriserade av utvecklingen av ångmaskinen, utvecklingen av elektricitet och utvecklingen av internet.¹³

¹⁰ Frydinger, David, *Den fjärde industriella revolutionen*, White paper, Lindahl.se, 2017, s. 3,

¹¹ Schwab, s. 1-13

¹² Jag väljer här att hänvisa till Frydingers framställning av fyra industriella revolutioner eftersom detta ger en god översikt av människans historiska industriella framsteg, men också för att förstå vart vi befinner oss idag. Jag är därmed medveten om att det föreligger delade meningar av hur man ska kategorisera historiens industriella epoker.

¹³ Frydinger, s. 5-6

Den fusion av fysiska, digitala och biologiska system och utvecklingen och samverkan mellan exempelvis internet, artificiell intelligens och robotar innebär nya sätt för människan att övervinna sina naturliga begränsningar. Robotar och självkörande bilar utgör exempel på fysiska system medan digitala plattformar är exempel på digitala system. Utvecklingen inom bioteknik har skapat biologiska system som exempelvis har förmågan att skriva DNA-strängar.¹⁴ När dessa områden kopplas samman i teknologiska fusioner så kommer det bli allt svårare att skilja mellan de olika typerna av system och den tekniska utvecklingen kommer således påverka vår syn på vad det innebär att vara människa. Frydlinger ger exempel på Elon Musks företag Neurolink och utvecklingen mot hårdvara och mjukvara som möjliggör uppkoppling mellan den mänskliga hjärnan och internet, där datorn ökar hjärnkapaciteten hos människan som i sin tur kan kontrollera datorn genom tanken.¹⁵ Här finns det således utrymme att ifrågasätta de rättsliga konstruktioner vi har i samhället idag och hur vi ska klassificera dessa teknologiska fusioner.

1.7.1 Vad är AI?

Artificiell Intelligens (AI) är en term som idag används inom olika akademiska discipliner¹⁶ och som kan anses utgöra ett paraplybegrepp som omfattar olika underområden, vilka inriktar sig på studier inom olika delar av intelligent beteende. Dessa underområden har studerats sedan 50-talet i samband med konferensen på Dartmouth College, då AI som koncept sägs ha använts för första gången.¹⁷ Några av de områden som har varit viktigast är ”kunskapsrepresentation”, vilket innebär studier i hur datorer kan presentera kunskap, och ”slutsatsdragning”, där man studerar hur man utifrån bland annat observation och kunskap kan dra slutsatser som är giltiga. Ytterligare ett viktigt område är ”maskininlärning” (ML), där man studerar datorers förmåga att lära sig saker såsom att känna igen visuella ting och förstå vad en människa säger.¹⁸ Begreppet AI har emellertid kritiserats för att vara en svag akronym vars användning skapar missförstånd i förhållande till de olika typer av problem och konsekvenser som utvecklingen av teknologin för med sig.¹⁹

¹⁴ Frydlinger, s. 6-7

¹⁵ Ibid, s. 8 och s. 3

¹⁶ Jordan, I. Michael, *Artificial Intelligence – The Revolution Hasn't Happened yet*, 19 april 2018, s. 1.

¹⁷ Gärdenfors, Peter, *Cognitive Science: from computers to anthills as models of human thought*, pp. 316-327 i *World Social Science Report*, UNESCO Publishing/Elsevier, Paris, 1999, s. 5.

¹⁸ Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser, Rapport 2018:01, *Hur kan staten främja användandet av digitaliseringens möjligheter i näringslivet?*, Stockholm april 2018, Fredrik Heintz, s. 21

¹⁹ Jordan, I. Mickael, s. 5

AI kan med fördel utifrån denna uppsats definieras som: ”The theory and development of computer systems able to perform tasks that normally require human intelligence, such as visual perception, speech recognition, decision-making, and translation between languages.”²⁰ AI kan även beskrivas som ett system, med förmågan att ta in data, uppmärksamma sammanhang och fatta beslut, samt utifrån dessa beslut också agera. Dessa system har ofta också förmågan att lära sig av den data som systemet innehåller, det vill säga dess algoritmer.²¹ Utvecklingen av AI innefattar också frågor om vad som är kunskap, vad inlärningsprocesser innebär och hur våra sinnen är kopplade till den fysiska världen omkring oss.²² Utvecklingen av AI har således stark anknytning till epistemologiska frågor och filosofi. Definitionen av mänsklig kunskap kan knytas till psykologi och mentala förmågor, men också till lingvistik och teori. I samband med att artificiell intelligens blev ett nytt forskningsområde under 50-talet så utvecklades även det nya forskningsområdet kallat kognitionsvetenskap. Lars-Erik Janlert hänvisar till Herbert Simons definition av Kognitionsvetenskap som ”...the study of intelligence and its computational processes in humans (and animals), in computers, and in the abstract”.²³ Kognitionsvetenskap är ett interdisciplinärt forskningsområde som blandar psykologi, lingvistik och filosofi, med en stark anknytning till datavetenskap²⁴ och är en mycket viktig del i utvecklingen av AI.²⁵ Janlert inkluderar även neurovetenskap som en ytterligare del av Kognitionsvetenskapen, och hänvisar till Zenon Pylyshyn som också inkluderar antropologi.²⁶ Forskningsområdena för AI och Kognitionsvetenskap, var båda relativt nya och ansågs båda ta avstamp i idén om informationsbehandling, eller informationsprocesser, vilket förstås som ”...representation och beräkning-som grundläggande för intelligent beteende, eller med andra ord *tänkande som beräkning*”.²⁷

Utvecklingen inom AI har utvecklats s.k. ”kognitiva teknologier”, som blir allt bättre på att utföra uppgifter som tidigare endast utfördes av människor.²⁸ Några av de viktigaste av dessa är *naturlig språkbehandling*: datorers förmåga att hantera text på liknande sätt som människan

²⁰ Oxford English Dictionary (2018), *artificial intelligence*

²¹ Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser, Rapport 2018:01, *Hur kan staten främja användandet av digitaliseringens möjligheter i näringslivet?*, Stockholm april 2018, Fredrik Heintz, s. 21

²² Wahlgren, Peter, *Automation of Legal Reasoning: A study on Artificial Intelligence and Law*, första upplagan, Kluwer Law and Taxation Publishers, Deventer, Nederländerna, 1992, s. 80

²³ Janlert, Lars-Erik, *Tänkande och Beräkning – En inledning till datavetenskap och kognitionsvetenskap*, andra upplagan, Studentlitteratur AB, Lund 2015, s. 36

²⁴ Wahlgren, s. 81

²⁵ Nääv, Zamboni, *Juridisk Metodlära*, andra upplagan, Studentlitteratur AB, Lund, 2018, s. 409

²⁶ Janlert, s. 36

²⁷ Ibid, s. 28

²⁸ Schatsky, David, *Demystifying Artificial Intelligence*, Deloitte Insights, 4 nov 2014, s. 5

och *robotik*: utvecklingen av ex. industrirobotar och robotdammsugare genom integrering av kognitiv teknologi. Ytterligare viktiga kognitiva teknologier är *röstigenkänning*: förmåga att uppfatta och förstå mänskligt tal och ML: datorsystems förmåga att lära sig saker och således förbättra sig själva genom tillgång till data, utan särskilt programmerade instruktioner. Dessa mönster kan användas för att förutse resultat. Maskininlärning är en s.k. ”teknik med generellt syfte” likt elektricitet och ångmaskinen, och det finns ingen generell förståelse för exakt hur den vidare utvecklingen av ML kommer att påverka arbeten och ekonomin i stort. Enligt Nick Bostrom befinner vi oss dock långt ifrån det som kallas *artificiell generell intelligens (AGI)* och maskiner kan idag inte göra alla de saker en människa kan göra.²⁹ Klart är dock att det finns vissa typer av arbetsuppgifter som är ideala för ML och andra arbetsuppgifter där ML inte är lämpligt. Maskiner kommer således att förbättra människans kapacitet och möjliggöra nya typer av tjänster och processer.³⁰

1.7.2 Automatisering inom juridik

När juridiska frågor besvaras används vanligtvis den traditionella juridiska metoden och dess rättskällor, beroende på vilken typ av problem som är för handen.³¹ Eftersom rättskällevärdet och de grundläggande juridiska principerna anger att juridiska beslut ska fattas enligt gällande rätt (*de lege lata*) så kan juridiken anses vara ett område som passar utmärkt för automatisering.³² Juridiska beslut kan ta alla möjliga former och uttryck och behöver därför inte ha någon särskild utformning eller fattas av en person med särskild kompetens.³³ Även om jurister fortsatt utför sitt juridiska arbete enligt traditionella metoder så utvecklas ständigt tekniska hjälpmedel och inom exempelvis skatterätten förmedlas beslut och register exekveras utan att en människa är inblandad.³⁴ Idag finns det olika möjligheter att automatisera delmoment i juridiska beslutsprocesser, vilket kan hjälpa advokaten att utföra sina arbetsuppgifter och en stor mängd av dessa tekniska lösningar är generella. Det finns dock verktyg som är specifikt utformade för att vara behjälpliga vid särskilda arbetsuppgifter såsom datorprogram som hjälper till att skriva avtal och nyhetsbevakning av rättsområden. Det finns

²⁹ Bostrom, Nick, *Superintelligens: vägar, faror, strategier*, första upplagan, svensk översättning av Jim Jakobsson, Fri Tanke Förlag, Stockholm, 2017, s. 17 jmf. Tegmark, Max, *Liv 3.0*, första upplagan, Volante, Stockholm, 2017, s. 39

³⁰ Brynjolfsson, Erik, Mitchell, Tom, *What can machine learning do? Workforce implications*, s. 1530, utgiven 22 dec 2017, hämtad den 24 sep 2018. [cit. Brynjolfsson 2017]

³¹ Nääv, Zamboni, s. 407

³² Ibid, s. 411

³³ Ibid, s. 405

³⁴ Ibid, s. 401

även möjlighet att automatisera en hel beslutsprocess genom att kombinera flera automatiserade delmoment.³⁵

Förutsättningen för att kunna automatisera juridiska beslut är att den aktuella juridiska kunskapen kan beskrivas, eftersom automatisering kräver att man kan ta fram formell representation utifrån beslutsunderlaget som sedan ska utföras automatiskt.³⁶ Ju tydligare detaljmomenten i beslutsprocessen kan beskrivas och identifieras, desto lättare är det att skapa rätt verktyg. Eftersom skatterätten till stor del handlar om beräkning, vilket oftast är lättare att beskriva formellt, så är det således lättare att översätta detta till representation för automatisering. Juridiken har dock många begrepp och rekvisit som är vaga och som nästan alltid har en mer omfattande betydelse än sin ordalydelse. Dessa otydligheter brukar vanligtvis bemötas med en tillämpning av rättsdogmatisk metod vilket huvudsakligen handlar om att tillämpa rättskällorna som är allmänt accepterade och därmed att söka svar på rättsliga frågor i lagstiftning, rättspraxis, förarbeten och doktrin.³⁷ Idag finns dock flera verktyg som kan användas parallellt och som succesivt utvecklas i takt med detta översättningsarbete. Detta innebär att det finns möjligheter att representera rättsligt material formellt oavsett begreppens vaghet så länge materialet är dokumenterat och tillgängligt. Representationen kan dock inte bli bättre än dess underlag.³⁸ Ett exempel på hur ML används inom juridiken är systemet *Latent semantic analysis* (LSA) som används för att jämföra om två texter har samma innebörd, vilket kan användas bland annat för att jämföra avtalsklausuler.³⁹

Enligt Peter Wahlberg har den mest förekommande delen av AI inom juridiken varit det som betecknas som *intelligenta kunskapsbaserade system* (IKBS), eller förkortat *kunskapsbaserade system* (KBS), vilket är en term som är något omdiskuterad.⁴⁰ Vissa använder begreppet ”beslutsstöds-system” och vissa använder istället begreppet ”expertsystem”, vilket kan anses missvisande och den senare bör enligt somliga istället ses som en form av KBS.⁴¹ Oavsett terminologi så innehåller dessa representation av kunskap som kan användas för att lösa givna

³⁵ Nääv, Zamboni, s. 408-409

³⁶ Ibid, s. 410-411

³⁷ Ibid, s. 21

³⁸ Ibid, s. 412

³⁹ Remus, s. 10

⁴⁰ Wahlgren, Peter, *Automation of Legal Reasoning: A study on Artificial Intelligence and Law*, första upplagan, Kluwer Law and Taxation Publishers, Deventer, Nederländerna, 1992, s. 108

⁴¹ Wahlgren, s. 110-111

problem och de studerar huvudsakligen rättsliga resonemang.⁴² ”Expertsystem” är datorprogram som genom människan har konstruerats att fungera som experter inom olika angivna områden. I vissa fall överstiger dessa program mänsklig kapacitet.⁴³ Utvecklingen av KBS är beroende av tillgång till data och dessa system kan användas för automatisering av juridisk rådgivning⁴⁴, vilket flera företag under de senaste åren har tagit tillvara på. Svenska företag som Avtal24⁴⁵ och Vqlegal⁴⁶ erbjuder redan delvis automatisk juridisk rådgivning och dessa juridiska onlinetjänster upprättar skräddasydda avtal genom algoritmer baserat på information som kunden har lämnat. Trustweaver⁴⁷ är ett annat svenskt företag som bland annat kontrollerar att fakturor och andra dokument är förenliga med gällande regler i över 60 länder.

⁴² Wahlgren, s. 107

⁴³ Susskind, Richard E., *Expert Systems in Law: A Jurisprudential Approach to Artificial Intelligence and Legal Reasoning*, *Modern Law Review*, Mars 1986, Vol.49(2), s. 172

⁴⁴ Wahlgren, s. 110-111

⁴⁵ Tillgänglig: <https://avtal24.se>

⁴⁶ Tillgänglig: <https://www.vqlegal.se>

⁴⁷ Tillgänglig: <https://www.trustweaver.com/corporate/>

II Teoretisering av digitaliseringens påverkan av rättsliga strukturer

2. När Artificiell intelligens blir mer än människans verktyg

“Technology is giving life the potential to flourish like never before... or to self-destruct. Let’s make a difference.”

- Future of Life Institute⁴⁸

Idag finns självkörande bilar som har förmågan att fatta autonoma beslut, dvs. utan att en människa programmerar dem att göra det.⁴⁹ Det finns också drönare som används som autonoma vapen i krig som har förmågan att fatta beslut om att anfälla utan att en människa är inblandad.⁵⁰ Det finns således redan AI-teknik som kan utföra uppgifter och fatta egna beslut utan mänsklig inblandning och som kan ses som mer än människans verktyg. Frågan är således när vi uppnår maskinintelligens på mänsklig nivå, då maskiner kommer kunna utföra mänskliga arbetsuppgifter på en nivå som är minst lika hög, om inte högre än människans? I takt med att AI-tekniken blir allt bättre på att imitera människans egenskaper kan man också ifrågasätta vad det faktiskt innebär att vara människa och således vad vi lägger för värde i en person i relation till saker och i relation till rättigheter. Vårt rättsliga system kan ses som en social konstruktion, skapad av oss människor och således skapad utifrån mänskliga egenskaper. I följande avsnitt kommer jag att analysera på vilka sätt artificiell intelligens och digitaliseringen utmanar våra antropocentriska rättsliga konstruktioner. Utifrån detta kommer jag vidare diskutera kring hur vi rättsligt bör öppna upp för något emellan subjekt och objekt för att möjliggöra en anpassad rättslig reglering som skapar förutsättningar att använda AI på ett bra sätt.

2.1 Utvecklingen mot superintelligent AI

Det finns en generellt accepterad överenskommelse mellan framstående forskare inom AI-området att den teknik som finns idag inte når upp till de egenskaper och förmågor som människan har, s.k. *mänsklig generell intelligens* (human-level machine learning, HLMI).⁵¹ Människans generella intelligens innebär vår förmåga att lära oss saker, att ha sunt förnuft och

⁴⁸ Future of life institute, Tillgänglig: <https://futureoflife.org>

⁴⁹ Brohult, Linus, *Forskare: "Självkörande bilar förändrar städerna inom bara några år"*, Sveriges Television [SvT]. 4 sep. 2017.

⁵⁰ Arvidsson, Matilda, (2018) *Targeting, Gender, and International Posthumanitarian Law and Practice: Framing The Question of the Human in International Humanitarian Law*, Australian Feminist Law Journal, 44:1, 9-28, s. 12

⁵¹ Frankish, K, Ramsey, W M, *The Cambridge handbook of artificial intelligence*, Danks, D (red.) *Learning*, första upplagan, Cambridge University Press, United Kingdom, 2014. s. 318

att kunna planera och resonera för att lösa komplexa problem inom olika områden.⁵² Dock har AI-teknik inom vissa avgränsade områden presterat långt bättre än människan. Dessa AI-tekniker har således förmåga att prestera lika bra som, eller bättre än, människan, men de har medvetet programmerats att endast ha denna kompetens inom ett avgränsat område och saknar således människans generella kompetens.⁵³

Den mänskliga hjärnan har anpassat sig efter utvecklingen och har idag förmågan att utvärdera en stor mängd händelser som sträcker sig över fler än en avgränsad domän. Det föreligger fortsatta svårigheter att utveckla AI-teknik som likt människan kan utföra uppgifter inom tusentals olika domäner.⁵⁴ Nästa steg är att skapa maskinintelligens på mänsklig nivå, men enligt Bostrom kommer det inte sluta där, steget efter är maskinintelligens på övermänsklig nivå, s.k. *superintelligens*. Med *superintelligens* åsyftas ”*intellekt som presterar långt bättre än dagens bästa mänskliga medvetanden på många mycket generella kognitiva områden*”.⁵⁵ Vi har här alltså gått från AI som advokatens verktyg i juridiskt arbete till en potentiell artificiell robot som kan utföra juridiskt arbete långt bättre än människan.

2.1.1 Liv 3.0

Max Tegmark beskriver livet utifrån tre stadier av evolution; den biologiska, den kulturella och den tekniska. Det han kallar liv 1.0 är bestämt av DNA och ändras endast genom evolution till skillnad från liv 2.0 som har förmågan att själv förändra sin mjukvara. Exempel återfinns i människans förmåga att lära sig nya saker och hur detta leder till nya upptäckter och samhällsutveckling. Enligt Tegmark har vi ännu inte uppnått liv 3.0 än, men att detta stadiet av evolution kommer ha förmågan att modifiera både hårdvara och mjukvara helt på egen hand.⁵⁶ Tegmark beskriver tre typer av meningsriktningar i relation till utvecklingen av AI; *digitala utopister*, *teknikskeptiker* och *medlemmar av rörelsen för välvillig AI*. Det första kategorin ser utvecklingen av AI som ”...nästa naturliga och önskvärda steg i den kosmiska evolutionen...” och en förutsättning för att liv ska kunna spridas i galaxen. Teknikskeptikern ser AGI som någonting som inte kommer kunna uppnås under de närmaste hundra åren och att det således vore onödigt att grubbla över detta idag. Den sista kategorin ser potentialen i AI-tekniken, något som kan möjliggöra fantastisk utvecklingen av livet som vi känner till det, men som samtidigt

⁵² Bostrom, s. 17

⁵³ Frankish s. 318

⁵⁴ Ibid, s. 319

⁵⁵ Bostrom, s. 88-89

⁵⁶ Tegmark, s. 33

är medvetna om potentiella problem och hur utvecklingen skulle kunna leda till katastrof. Man kan beskriva det som viljan att bygga ”väl villig AI” samtidigt som man funderar över långsiktiga konsekvenser.⁵⁷ Tegmark beskriver det som vår tids viktigaste samtal.⁵⁸

Människans dominans kan anses grundad i vår förmåga att samarbeta och på så sätt skapa rättsliga konstruktioner som styr vårt samhälle. Tegmark framför att rättsväsendet kan ses som dyrt, långsamt och orättvist och hur AI har potential att utveckla våra lagar och hur de tillämpas eftersom ”...den juridiska processen teoretiskt kan betraktas som en beräkning med inmatning av information om bevis och lagar och utmatning av beslut...”.⁵⁹ Tegmark uppmärksammar också vikten av att lagen måste anpassas efter teknologisk utveckling och eftersom utvecklingen inom AI har gått så fort de senaste åren så måste vi förändra våra lagar i snabbare takt. Jag ställer mig också frågan om vi bör tillåta ett ökat utrymme för analogier i vissa fall för att möjliggöra en mer dynamisk lagtext. Tegmark lyfter även fördelarna med att införa mer teknisk kunskap i juridiken, dels via juristutbildningen men också i myndigheterna samt diskuterar frågan om hur vi bör förändra vår lagstiftning på ett sätt som är anpassat till de framsteg som AI har gjort. Detta är dock ett kontroversiellt ämne bland annat eftersom ämnet berör informationsfriheten och privatliv.⁶⁰ En ytterligare kontroversiell fråga handlar om huruvida AI bör tilldelas rättigheter, och i så fall i vilket utsträckning? Och om vi vägrar AI rättigheter, hur ska vi då förhålla oss till utvecklingen av maskinell intelligens och datorer med medvetanden och förmågan till subjektiva upplevelser?⁶¹ Jag ställer mig här frågan vad vi lägger för värden i våra rättsliga konstruktioner och på vilka sätt utvecklingen av AI kommer att utmana dessa konstruktioner?

2.2 AI som diskursiv utmaning av dikotomin Människa och Maskin

”A watershed divides the world of life, cutting it into two areas defined by their mutual opposition. You either stand on this side of the divide, with the persons, or on the other side, with the things: there is no segment in between to unite them.”

- Roberto Esposito⁶²

⁵⁷ Tegmark, s. 40-45

⁵⁸ Ibid, s. 29

⁵⁹ Ibid, s. 139

⁶⁰ Ibid, s. 142-143

⁶¹ Ibid, s. 144-145

⁶² Esposito, Roberto, *Persons and Things*, första upplagan, Polity Press, United Kingdom, 2015, s. 2

Att det finns en klar gräns mellan vad som utgör människa och vad som utgör ting är en princip som enligt Esposito är så djupt rotad i vår uppfattning och i vårt moraliska medvetande likt ingen annan. Kategorierna identifierades som lagens subjekt genom Gaius, men dikotomin var redan innan en av allmänheten accepterad modell för definiering. Däremot kan antropologin visa oss hur dessa kategorier i samverkan kan komplettera varandra och i takt med den tekniska utvecklingen skapas objekt vars förmågor att utföra tjänster kan anses ge dem ett visst subjektivt liv och det blir allt svårare att kategorisera dem. På samma sätt ger utvecklingen oss nya möjligheter att inom sjukvården använda tekniska lösningar för att rädda liv, vilket också suddar ut gränserna för den biologiska kroppen.⁶³ Kategorierna har, framför allt inom juridiken och filosofin, tidigare exkluderat kroppen inom kunskapsdomänen eftersom kroppen inte faller inom någon av kategorierna. Enligt Esposito kan personen ses som en mask, medan ansiktet där under ger en bild av den levande kroppen och på liknande sätt kan den fysiska personen i rättslig mening inte anses sammanfalla med den mänskliga kroppen.⁶⁴ Historien berättar om hur människan har skapat en dialektik mellan personalisering och depersonalisering och således delat upp *bios*⁶⁵ i två områden, där den ena står över den andra som exempelvis slavar och de som innehar statusen av en *pater*⁶⁶. Enligt Esposito bör man närma sig begreppsproblematiken mellan sak och person genom ett kroppsligt perspektiv eftersom detta öppnar upp för ytterligare perspektiv.⁶⁷ Vad innebär det då att tillhöra kategorin person, respektive kategorin sak och på vilka sätt har den tekniska utvecklingen inneburit att dessa gränser blir alltmer otydliga?

2.2.1 Personer

Personer och saker definieras utifrån varandra och personer är således det som inte är en sak. Saker finns till för att tjänstgöra eller tillhöra personer och ägaren av en sak uppfyller således kravet för *personhood*.⁶⁸ Saker utgör en förutsättning för att vi ska kunna leva, vi människor kan således ses beroende av dem. Utifrån denna relation benämner vi de saker vi besitter som *goods* och vår relation till äganderätt synliggör hur vår kultur länge har präglats av att äga framför att vara och trots att saker ha getts till mänskligheten så är de kategoriserade efter äganderätt och vem som har saker till sitt förfogande.⁶⁹ Under lång tid övergick äganderätten mellan person

⁶³ Esposito 2015, s. 1-4

⁶⁴ Ibid, s. 4-5

⁶⁵ Ibid, s. 6, jmf. Nationalencyklopedin [NE]. (u.å.). *bio*

⁶⁶ Nationalencyklopedin [NE]. (u.å.). *bonus pater familias*

⁶⁷ Esposito 2015, s. 10

⁶⁸ Ibid, s. 17

⁶⁹ Ibid, s. 18

främst genom krig, senare utvecklades sakrätt och reglering om hur ägandeskap övergår mellan personer.⁷⁰ Det handlar alltså även om relationen mellan människor som ägare av egendom och genom historien har äganderätt även omfattat den av andra människor. Esposito beskriver det som att de som ägs av andra människor, genom exempelvis slaveri, reduceras till samma status som saker, trots att de biologisk förblir människor.⁷¹ Esposito förklarar vidare att individen kan ses som uppdelad i person och kropp, där kroppen utgör något av ett kärl för övergången mellan de två dikotomierna.⁷² Esposito hänvisar till John Locke som kopplat den personliga identiteten med människans förmåga att minnas eftersom vårt minne innebär vår förmåga att identifiera oss med oss själva och därigenom ta ansvar för våra handlingar. För att individen ska kunna bedöma sina egna handlingar krävs att individen har förmågan att inta en objektiv roll av både domare och misstänkt.⁷³ Individer tillhör Homo Sapiens, men Esposito hänvisar till Engelhardt och Singer som förklarar att endast vissa personer, under en begränsad tid utgör personer i strikt mening. Detta eftersom mänskligheten kan anses uppdelade i olika trappsteg kopplade till person. Kategorier som spädbarn, dödligt sjuka och svårt mentalt sjuka individer kan enligt ovan nämnda teori således inte anses vara *personer* i strikt rättslig mening eftersom dessa är beroende av andra och de saknar full medvetenhet av sin egen status.⁷⁴

I en rättslig mening är människor *fysiska personer*⁷⁵ och alla fysiska personer är rättssubjekt. Fysiska personer och juridiska personer kan inneha rättigheter och skyldigheter, vilket innebär att de därigenom också har rättskapacitet. Enligt 11 kap. 1 § 1 st. och 11 kap. 2 § 1 st. Rättegångsbalken kan fysiska och juridiska personer delta i rättegång⁷⁶, de kan således ha partsbehörighet.⁷⁷ Enligt 9 kap. 1 § Föräldrabalken kan fysiska personer som fyllt 18 år ha rättshandlingsförmåga⁷⁸, vilket innebär att de har förmågan att själv utföra bindande rättshandlingar.⁷⁹

Inom ett juridiskt koncept kan begreppet person ses sammankopplat med legala subjekt, där det förra kan ses som en förutsättning för att erhålla statusen av den senare. För att erhålla det vi

⁷⁰ Esposito 2015, s. 21

⁷¹ Ibid, s. 24-26

⁷² Ibid, s. 33

⁷³ Ibid, s. 41-43

⁷⁴ Ibid, s. 52-54

⁷⁵ Kronofogden (u.å.). *fysisk person*

⁷⁶ Rättegångsbalk (1942:740)

⁷⁷ Ekelöf, Edelstam och Pauli, *Rättegång Andra häftet*, Nordstedts Juridik, nionde upplagan, Visby 2015, s. 47-48

⁷⁸ Föräldrabalk (1949:381)

⁷⁹ Adlercreutz, Gorton, Lindell-Frantz, *Avtalsrätt I*, fjortonde upplagan, Juristförlaget i Lund, Polen, 2016, s. 57-58

ser som subjektiva rättigheter såsom rätten till liv, frihet och säkerhet⁸⁰ så krävs det som en förutsättning, inträde till den avgränsade kategorin av det som Esposito kallar *the person*.⁸¹ Dessa till människan kopplade rättigheter har tidigare varit starkt sammankopplade med medborgarskap som juridisk grund, men i takt med en allt mer utvecklad globalisation så har individer rättigheter inte för att de tillhör en särskild stat utan för att de är personer. Idag kan man således se en stark koppling mellan mänsklighet och rätten som kan liknas vid en länk mellan person och grundläggande mänskliga rättigheter. Begreppet person kan dock kritiseras som oklart och något som står i vägen för säkerställandet av mänskliga rättigheter, vilket enligt Esposito beskriver även hur idén *the person* kan överbygga glappet mellan koncepten *citizenship* och *human being*, och således ses knyta samman den juridiska och den humanistiska sfären.⁸² Esposito hävdar att "...the category of person is so inherently complex that it is not easily reducible to a single order of meaning."⁸³ och hänvisar i samband med detta till de stora skillnaderna i begreppets betydelse inom lag och teologi.

Esposito hänvisar till Hobbes idéer om att man kan separera personen från kroppen och definitionen av person kan ses avgränsad till människans moral och rationalitet och utgör således mer än kroppen. Här kan den moderna personalismen anses på nytt etablera en separation mellan det som hos individen utgör det personliga subjektet och människan. Det är således individens rationella eller spirituella natur som åtnjuter subjektiva rättigheter eftersom det är dessa egenskaper som möjliggör människan att utnyttja sin dominanta ställning över det som faller utanför, de s.k. "objekten". Människans rättigheter som subjekt kan därmed ses reducerade till vår egna objektifiering av det som existerar runt omkring oss.⁸⁴

2.2.2 Saker

Esposito beskriver hur relationen mellan saker och filosofi länge har varit något problematiskt eftersom saker kan anses vara uteslutna från filosofins *logos*⁸⁵, men också då filosofin generellt ser saker som något annat än objekt och tenderar att tillintetgöra *the thing*.⁸⁶ Esposito beskriver detta som att "...the thing, when translated into the language of being, is funneled into

⁸⁰ Jmf. Europeiska konventionen för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (EKMR)

⁸¹ Esposito, Roberto, *Third Person*, första upplagan, Polity Press, Storbritannien, 2012, s. 2

⁸² Esposito 2012, s. 3

⁸³ Ibid, s. 5

⁸⁴ Ibid, s. 11-12

⁸⁵ Nationalencyklopedin [NE]. (u.å.). *logos*

⁸⁶ Esposito 2015, s. 57

nothingness...”.⁸⁷ Saker kan ses vara sammansatta av lager och för att överbygga de ibland motsägelsefulla uppdelningarna så gör man saker beroende av en extern part och här ses saken omvandlas till en produkt av ett hantverk, vilket först relaterades till något gudomligt och sedan till människan. Saker kan således anses beroende av att människan erkänner dess värde.⁸⁸

Saker anses rättsligt ha ett värde för rättssubjektet. Sakers värde kan ses bestämmas av objektiva variabler utan direkt koppling till dess inneboende egenskaper, det handlar istället om en generell process där saken exploateras och slutligen reduceras till *commodities*⁸⁹. Esposito hänvisar till Marx teorier där användningsvärde av dessa *commodities* bestäms i relation till sättet de används på medan dess bytesvärde bestämt utifrån tiden det tar att producera dem. Utifrån en varus användningsvärde behåller den sin kvalité, till skillnad från perspektivet av varus bytesvärde då kvaliteten istället förloras. Exempel kan ges på hur uppfattningen av exempelvis ett bord förändras när bordet säljs på marknaden, till skillnad från dess funktion när det står i vårt hem. Enligt Esposito är det de sociala relationerna som kan säga ha ”koagulerat” i saken som egentligen avgör vad vi människor uppfattar som sakens ”naturliga värde”. Det är i relationen mellan människor som saker får sitt värde.⁹⁰ Människan har skapat ett värde i sedlar, papperslappar, som sedan omvandlats till kapital, vilka har ett högt bytesvärde. Pengar kan ses göra även människor till saker, ur en kapitalistisk diskurs är människan en köpbar och utbytbar produkt på arbetsmarknaden.⁹¹

Saker kan ses ha kategoriserat in människor efter vilken typ av saker de ägde och i vilken mängd och således spela en avgörande roll i relationen mellan människor.⁹² Likt saker kan ses beroende av människans erkännande har även människans värde satt i relation till äganderätten av saker. Enligt Esposito har vi nu enligt framstående tänkare lämnat den postmoderna perioden av överklighet bakom oss och vi är nu på väg in i en ny realism.⁹³

Saker kategoriseras idag inom juridiken främst som lös egendom och fast egendom och definitionen av lös egendom är negativ eftersom det är allt som inte utgör fast egendom, vilket

⁸⁷ Esposito 2015, s. 59

⁸⁸ Ibid, s. 62-63

⁸⁹ Cambridge Dictionary (2018), *commodity*: “anything that can be bought and sold”

⁹⁰ Esposito 2015, s. 81-83

⁹¹ Ibid, s. 83-84

⁹² Ibid, s. 69

⁹³ Ibid, s. 90

framgår av 1 kap. 1 § och 2 kap. 1-3 §§ Jordabalken (JB).⁹⁴ Lös egendom som inte har fysisk form är immateriella tillgångar.⁹⁵ Man kan således se att även nutida rättslig reglering har liknande syn på saker som egendom, alltså något som tillhör en person och på så sätt beroende av att personer ger dem ett värde.

2.2.3 Kroppen

Kroppen sågs ursprungligen som något vi gavs av naturen och kroppen var under lång tid exkluderad från lagen eftersom vårt sätt att tänka var utformat i dikotomin person och sak, där kroppen inte kunde placeras i någon av kategorierna. Esposito uttrycker att det i relation till tid kan sägas att döden omvandlar kroppen till en sak och det är vidare svårt att dra en gräns när kroppen som liv går från embryo till en person. Genom att se till kroppens separata delar kan man också se hur en kroppsdel omvandlas till en sak när den separeras från kroppen. Tydliga exempel på detta är hår och naglar, vilket heller inte ifrågasätts eftersom de inte längre är en del av den levande kroppen när de separerats. Däremot kan man diskutera hur man ska se på blod och inre organ.⁹⁶ Det föreligger enligt Esposito en kontradiktion i hur man ska definiera kroppen eftersom det kan sägas vara ologiskt att kroppen alltid skall anses tillhöra kategorin person, men man kan också starkt ifrågasätta trovärdigheten i att alltid se kroppen som en sak. Esposito hävdar också att den mänskliga kroppen idag utmanar lagens begreppsproblematik. Exempel ges på hur blodtransfusioner och organdonation under mitten av 1900-talet utmanade lagens begränsande klassificering och synen på kroppen blev istället något av ett kollektivt gods.⁹⁷ Paralleller kan här dras till dagens utveckling av sjukvården och användningen av artificiell intelligens som exempelvis s.k. ”kokleära implantat” som kan återskapa kroppens hörsel-funktioner⁹⁸ och den vidare utvecklingen av pacemakern.⁹⁹ Ett annat tydligt exempel som ifrågasätter gränsen mellan kropp och sak är utvecklingen av 3D-print av mänsklig vävnad.¹⁰⁰ I takt med att artificiellt intelligent teknik blir allt bättre på att imitera den mänskliga kroppens egenskaper blir det allt svårare att dra klara gränser mellan person och sak, människa och maskin.

⁹⁴ Jordabalk (1970:994)

⁹⁵ Skatteverket (2018), *Vägledning, Sakrätt*

⁹⁶ Esposito 2015, s. 99-102

⁹⁷ Esposito 2015, s. 103-105

⁹⁸ Karolinska Institutet (u.å.), *Cochlear implants*

⁹⁹ Hjärt- och Lungfonden (u.å.), *Rätt rytm med pacemaker*

¹⁰⁰ Fredelius, Ada, *Chalmers-företag lanserar 3d-printer för mänsklig vävnad*, Ny Teknik, 5 jan 2016

2.2.4 Människa som Maskin

Begreppet *maskin* kan ses som namnet på något som existerar, oavsett immateriellt eller materiellt, kroppslig eller icke-kroppslig. Således kan begrepp som kropp, enhet och objekt ses som synonyma för *maskin*. Enligt ett materialistiskt perspektiv kan man således argumentera för att maskiner aldrig har uppfunnits, de har alltid funnits. Med hänvisning till engelsk definition av begreppet *maskin*¹⁰¹ så beskriver Levi Bryant att allt i naturen kan ses som olika typer av maskiner vars flöden och produktioner samverkar med varandra.¹⁰² Det finns här utrymme för att argumentera att det inte finns någon skillnad mellan människa och maskin, då båda är materia som kan ses som samma existerande ting i universum. Under tidigt 1900-tal var datorer människor, då begreppet ”computer” gav uttryck till ett arbete, ett yrke, som involverade bland annat aritmetik och tabulering av resultat, vilket oftast utfördes av kvinnor. Paralleller kan här dras till utvecklingen inom NASA där kvinnor arbetade som datorer, vilket synliggörs i filmen *Hidden figures*.¹⁰³ I takt med den tekniska utvecklingen ersattes dock dessa tjänster i allt större utsträckning av maskiner.¹⁰⁴ Bryant framhåller att alla *maskiner* inte är i fast form och de maskiner som är i fast form är inte bara datorer utan kan också vara stenar eller partiklar etc. Alla maskiner har inte en naturlig materiell form, som exempel kan ges en konstitution eller recept till maträtter. Med stöd av ovan kan man således argumentera för att allting kan anses utgöra maskiner och det bör därför krävas en bredare förståelse av begreppet än dess generella definition som ett fast objekt.¹⁰⁵

Generellt associerar vi maskiner som produkter av mänsklig design, likt vi i samband med föreställning av termen objekt får oss att tänka på ett subjekt som betraktar objektet. Genom att istället se begreppet *maskin* utifrån ett materialistiskt perspektiv kan man ifrånga associationen av objekt som något existerande utifrån subjekt och därmed undvika antropocentriska associationer.¹⁰⁶ Bryant uppmärksammar den generella fördomen att alla maskiner är designade av människan och våra associationer från maskin till ”den rationella människan” som dess skapare. Bryant hävdar dock att begreppet ”maskin” skapar möjligheter för oss att undvika antropocentriska associationer i relation till objekt. Detta eftersom begreppet ”maskin” leder

¹⁰¹Jmf. Oxford English Dictionary (2018), *machine*

¹⁰² Bryant, Levi R., *Onto-Cartography*, första upplagan, Edinburgh University Press, Storbritannien, 2014, s. 15

¹⁰³ Blitz, Matt, *The True Story of 'Hidden Figures' and the Women Who Crunched the Numbers for NASA*, Popular Mechanics, 3 feb 2017

¹⁰⁴ Brynjolfsson, Erik, McAfee, Andrew, *The second machine age: Work, Progress and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*, första upplagan, W.W Norton & Co, USA, 2014, s. 16

¹⁰⁵ Bryant, s. 16-17

¹⁰⁶ Ibid, s. 17-18

till en föreställning om någon form av varande som handlar som en självständig kropp till skillnad från objekt vars värde skapas utifrån subjektet.¹⁰⁷ Bryant hänvisar till Sartres diskussion om materia för att förklara hur produktionen av maskiner bör ses som en förhandling där maskiner själva, genom att skapa *imperatives*, kan påverka utformningen av designen på sätt som skaparen inte räknat med. Exempel ges på hur skapandet av ångmaskinen ledde till utvecklingen av enorma fabriker, trots att detta inte var designerns huvudsakliga inledande syfte. Således kan allt som produceras ses som lika stor del intentionerna hos skaparen som de *imperatives* som materia ger upphov till under processen.¹⁰⁸

Maskiner kan anses träda in i en uppgift och anta en mening i relation till andra maskiner, således har en penna inte ett särskilt syfte eller en särskild användning utan den antar en funktion i relation till subjektet. Bryant beskriver att "In and of itself, the pen is merely a particular configuration of matter".¹⁰⁹ Bryant hänvisar till McLuhan och idén om att enheter i samverkan kan anses utgöra *medium* och i de fall medium innebär en förbättring eller förstärkning hos användaren så kan det således ses som en förlängning av människan. Maskiner kan således ses som medium för andra maskiner i olika konstellationer, där medium enligt McLuhan utgör en slags mellanhand som kopplar samman saker. Bryant hävdar att varje medium har sina materiella karaktärsdrag och hänvisar till skillnaden i talad och skriven lagtext. Innehållet kan ses vara densamma, men vilken typ av media som används för att uttrycka lagen påverkar hur den fungerar. Genom att följa McLuhan's argumentationslinje kan man således hävda att lagen i nedskrivna form får ett objektiva värde, fristående från maktavares egna "infall", och att lagen därmed kan anses utgöra en fristående maskin.¹¹⁰

2.2.5 Det postmoderna subjektet

"Att människan, och endast människan, ska vara den exklusiva rättighetsbäraren – subjektet – är i den postmoderna världen inte en oomtvistlig självklarhet."

- Merima Bruncevic¹¹¹

Dagens juridiska regelverk är skapat av människan, för människan och utifrån mänskliga egenskaper. Människan kan sägas ha skapat rättsliga konstruktioner i form av mänskliga rättigheter i ett försök att rädda människan från sig själv, som en räddning från de destruktiva

¹⁰⁷ Bryant, s. 17-18

¹⁰⁸ Ibid, s. 19-21

¹⁰⁹ Ibid, s. 30

¹¹⁰ Ibid, s. 30-32

¹¹¹ Bruncevic, Merima, *Subjektets död: en postapokalyptisk livvaka*, Ord och Bild, Mars 2017, s. 62

krig och kriser som präglade vår existens under slutet av 1800-talet och stora delar av 1900-talet.¹¹² Hur vi värderar rekvisit och hur vi bedömer vad som är rätt och fel är kopplat till människans egenskaper som således formar vad som anses vara normen. Människan är rättens (enda) subjekt och vi har strukturerat världen utifrån oss själva i centrum. Den antropocentriska världsbilden kan ses förstärkas genom vårt sätt att förbise potentialen av att andra arter eller ting kan vara bärare av rättigheter.¹¹³

Bruncevic beskriver hur våra konstruktioner av subjekt och objekt under senaste tiden utmanats på olika sätt. Exempel återfinns i huruvida upphovsrätt ska kunna tilldelas människor i samband med att djur eller växter producerar exempelvis ett foto samt i hur människan har tilldelat vissa ”naturliga agenter” rättigheter, som exempelvis floden Whanganui. Bruncevic uppmärksammar Timothy Mortons argument om att världen redan har gått under vid två tillfällen; i samband med patenteringen av ångvälden och i samband med de första testerna av atombomben.¹¹⁴ Morton beskriver hur dessa historiska moment gett upphov till inledningen av miljöförstörelsen och starten på utvecklingen av massförstörelse-vapen och markerar således människans geologiska påverkan. Enligt Morton har vi trätt in i *the Anthropocene*, en era där människans handlingar har störst inverkan på jorden, vilket synliggörs bland annat i den globala uppvärmningen.¹¹⁵ Bruncevic beskriver hur antropocen tydliggjort klyftan mellan de individer som äger och de individer som ägs och hur den antropocentriska hierarkin mellan objekt och subjekt gav upphov till globala kriser.¹¹⁶ I antropocen återfinns *hyperobjektet*, vilket Morton beskriver som ”...things that are massively distributed in time and space relative to humans” och vidare exemplifierar som ett svart hål, global uppvärmning, plastpåsar eller biosfären, oavsett om dessa är skapade av människan eller inte.¹¹⁷ Hyperobjekten är anledningen till att världen redan har ”gått under”.¹¹⁸ Bruncevic beskriver det som ”...objekt som är så massivt distribuerade i tid och rum att de inte längre går att fånga, se eller beskriva...” Dessa objekt ”fastnar” på människan och kan därför ses vara sammanflätade med oss. Deras interobjektivitet kan ses upplösa betydelsen av subjekt och objekt.¹¹⁹

¹¹² Bruncevic, s. 60-61

¹¹³ Ibid, s. 61

¹¹⁴ Ibid, s. 62

¹¹⁵ Morton, Timothy, *Hyperobjects: Philosophy and Ecology After the End of the World*, första upplagan, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2013, s. 7

¹¹⁶ Bruncevic, s. 63

¹¹⁷ Morton, s. 1

¹¹⁸ Ibid, s. 2

¹¹⁹ Bruncevic, s. 63

Likt människans antropocentriska girighet lett till att vi sammanflätats med de hyperobjekt vi själva skapat kan man se AI som människans egna skapelse som vi nu i viss mån ofrivilligt tvingas ta hänsyn till juridisk i takt med att digitaliseringen blir allt mer integrerad i den mänskliga biologin. Rosi Braidotti ifrågasätter vad det egentligen innebär att vara människa och huruvida vi någonsin har varit människor med hänsyn till begreppets innebörd utifrån det cartesianska subjektet¹²⁰, vilket Bruncevic beskriver som den rationella, vita mannen. En definition som endast passar in på en avgränsad del av dem vi klassar som Homo sapiens.¹²¹

Mänskligheten har personifierats av det klassiska idealet av en man med kroppslig perfektion, en modell av människan som föder ett kroppsligt ideal bland individer, men också kulturella standarder.¹²² Braidotti hänvisar här till Leonardo da Vincis verk, *Vitruvian Man*¹²³, en symbol som också återfinns i modern populärkultur genom tv-serien *Westworld*, där människan genom AI försöker reproducera exakta kopior av människor, med mänskliga egenskaper, för att sälja upplevelser till ”riktiga” människor. Vi talar här visserligen om en dystopisk fiktion, men AI har redan börjat användas för att skapa kopior av människor som ska kunna användas till att sälja upplevelser till ”riktiga” människor. Ett tydligt exempel är utvecklingen av sex-robotar¹²⁴, teknik som verkligen utmanar gränsen för hur vi klassificerar människor och de rättigheter som är kopplade till att vara ett rättssubjekt. De AI-robotar som porträtteras i *Westworld* är så lika människor att de rimligen skulle klara Turings test¹²⁵ utan problem. Trots det utgör de inte rättssubjekt i serien, faktum är att de helt saknar rättigheter, trots att de har skapats med avancerade kognitiva och emotionella funktioner. Det synes som att människan i serien legitimerar robotarnas icke-existerande värde med att de inte är biologiskt skapta. Jannice Käll beskriver hur posthumanismen kan ses dra nya linjer för gränserna mellan kroppar, människor och andra där teknikens nya kroppar enligt min mening kan ta plats i den tredje odefinierade gruppen ”andra”. Käll beskriver även hur posthumanismen ser till hur aktuella tekniska och kapitalistiska förändringar kan få oss att se bortom våra antropocentriska idéer om samhället och i gränslandet mellan digitala och mänskliga kroppar öppna upp för andra sätt att leva. Den posthumanistiska teorin kan således ses sträva mot att skapa en förståelse för de positiva

¹²⁰ Braidotti, Rosi. *The Posthuman*, Polity Press, 2013. ProQuest Ebook Central, s. 1.

¹²¹ Bruncevic, s. 64

¹²² Braidotti, s. 13-14

¹²³ Ibid, s. 14

¹²⁴ Morris, Andrea, *Prediction: Sex Robots Are The Most Disruptive Technology We Didn't see coming*, Forbes, 25 sep 2018.

¹²⁵ Om en människa samtalar med en artificiellt intelligent maskin och därefter inte kan avgöra huruvida det är en maskin eller en människa så har maskinen uppfyllt kriterierna för mänsklig intelligens. Se Frankish, s. 17-18

effekterna genom det som Käll beskriver som "...the convergences between digital and human bodies".¹²⁶

En av anledningarna till att människan ses som ett rättssubjekt är våra kognitiva och emotionella förmågor, att vi kan tänka, känna, uppleva och handla. Det finns således utrymme att ifrågasätta vårt exkluderande och antropocentriska sätt att tilldela rättigheter. I takt med att vi väljer att utveckla avancerad teknik som syftar till att efterlikna våra mänskliga förmågor, både vad gäller utseende, men framförallt kognitiv och emotionella egenskaper, så ställer jag mig frågan hur vi fortsatt kan tillämpa antropocentriska argument för att bibehålla vår kategorisering av subjekt och objekt.

Frågan om vad det innebär att vara människa har tidigare ifrågasatts genom historien, bland annat i samband med "den andra feministiska vågen" under 1960-talet då humanistisk feminism presenterade en ny typ av materialism, vilken analyserar maktstrukturer på nya och mer korrekta sätt. Fram tills denna nya våg, där bland annat Sartre och de Beauvoir började nysta i relationen mellan filosofi och praktiskt erfarenhet av social orättvisa, hade filosofiska resonemang inte krävts på förklaringar av maktstrukturer, dominans och exkludering.¹²⁷ Braidotti hänvisar här till *New Vitruvian Woman*.¹²⁸ De patriarkala idéerna som grund för klassificering av människan har länge varit problematiskt och har skapat underliggande strukturer för reproduktion av den manliga normen och kvinnans underlägsna ställning. Hänvisning kan här göras till Bourdieu och hans idéer om konstruktionen av den sociala kroppen och hur indelningen av ting och verksamheter görs utifrån vad som är att ses som manligt respektive kvinnligt i relation till homologa motsättningar.¹²⁹ Bourdieu beskriver hur det androcentriska synsättet i samhället inte behöver rättfärdigas eftersom den manliga dominansen är vad som anses neutralt, vilket resulterar i en social ordning som reproduceras och först vidare.¹³⁰ På så sätt kan dominansförhållanden, skevt tilldelade roller och patriarkalt strukturerade rättigheter sägas bli naturliga.

¹²⁶ Käll, Jannice, *Converging Human and Digital Bodies: Posthumanism, property, law*, Juridiska institutionens skriftserie, Ineko AB, Göteborg, 2013, s. 24-25

¹²⁷ Braidotti, s. 20-21

¹²⁸ Braidotti s. 21.22

¹²⁹ Bourdieu, Pierre, *Den manliga dominansen*, Översättning av Boel Englund, Daidalos AB, Uddevalla, 1999, s.19-20

¹³⁰ Bourdieu, s. 21-23

Dessa patriarkala maktstrukturer har under de senaste åren kritiserats bland annat genom den mycket uppmärksammade rörelsen #metoo.¹³¹ Vad vi lägger för betydelse i begreppet människa har således varit problematiskt under lång tid både vad gäller människans egna uppställda dikotomi; subjekt och objekt, men också i hur vi människor klassificerar varandra efter kön, etnicitet, kultur, ålder och social status etc. Det vi kallar mänskliga rättigheter är något som ska gälla alla människor, oavsett geografisk placering eller individuella egenskaper. Rättssubjektet har en byråkratisk natur och har således stark koppling till rättsstaten som skyddare av rättigheterna. Men med tanke på hur man kan kritisera huruvida rättsstaten idag upprätthåller allas rättigheter överallt, så kan man argumentera för att vi behöver förändra våra rättsliga konstruktioner och hur vi distribuerar rättigheter.

Braidotti framhäver hur posthumanismen introducerar nya sätt att tänka kring oss själva som en mänsklig art och hur vi rättsligt strukturerar våra relationer med andra arter samt väcker nya frågeställningar om vad det innebär att vara ett rättssubjekt, en människa, men också innebörden av begrepp som "...the non-human, the inhuman, the anti-human, the inhumane and the posthuman proliferate...."¹³² Posthumanismen återfinns i debatter inom många olika områden idag och dessa debatter handlar huvudsakligen om människans utveckling mot något som kan ses vara mer än "bara" människa. Det finns en generell oro inför att frångå vår antropocentriska världsbild och den bild var har av *human nature* som följt med oss genom historien.¹³³ Enligt Braidotti kan denna nya post-humanitet ses utmana den tidigare dualistiska syn på naturen som något vi fått och kulturen som något vi konstruerat i takt med att vetenskapens och teknologins framsteg har börjat suddat ut gränserna mellan kategorierna.¹³⁴

"...we need to learn to think differently about ourselves. I take the posthuman predicament as an opportunity to empower the pursuit of alternative schemes of thought, knowledge and self-representation. The posthuman condition urges us to think critically and creatively about who and what we are actually in the process of becoming."

- Rossi Braidotti¹³⁵

¹³¹ Nationalencyklopedin [NE]. (u.å.). *me too-rörelsen*

¹³² Braidotti, s. 1-2

¹³³ Ibid, s. 2

¹³⁴ Ibid, s. 2-3

¹³⁵ Ibid, s. 12

2.3 Det nya subjektet i en ny rättsordning

”...om vi dekonstruerar de antagna koder som inrättar det mänskliga subjektet...i termer av det rättvisa eller orättvisa, leds vi inte nödvändigtvis till orättvisan och inte heller till upphävandet av motsättningen mellan det rättvisa och det orättvisa, men kanske i namnet av ett ännu mer omätligt krav på rättvisa, till en nytolkning av hela den gränsapparat till vilken historien och kulturen har förlagt sin kriteriologi.”

- Jacques Derrida¹³⁶

Derrida argumenterar för vikten av att vi inte glömmer att ständigt upprätthålla de frågor om ursprung och grund för den ”normativa apparatur” som formar det vi ser som rättvisa. Vi har alla ett ansvar för vårt minne, att känna till ursprung och historia samt underliggande strukturer och inbäddade värderingar i den *rättvisa* som kan ses gå i arv genom generationer. Denna bild av en rättvisa, vars innebörd gått i arv kan ses spegla ett historiskt ursprung som i en ny tid också kan kritiseras för dess teoretiska gränser och orättvisor.¹³⁷ För att undvika att dogmatiskt reproducera en ärvd rättvisa genom att applicera samma rätt på nya problem bör vi i denna nya tekniska era utifrån vårt minne våga skapa nya innebörder i vad som är rättvist. Utvecklingen av AI och ökad digitalisering öppnar upp för en diskussion om vem som kan vara bärare av rättigheter och hur vi bör öppna upp våra antropocentriska rättsliga konstruktioner för att ge ett värde åt de väsen som befinner sig emellan de strikt dragna linjerna mellan person och sak, subjekt och objekt samt människa och maskin. Skalan för distribuering av rättigheter bör vara mer nyanserad. Vi befinner oss i en tid där innebörden av människan kan ses flytande och det vi tidigare associerat med den mänskliga kroppen är nu föränderlig. Vi är något mer än människor.

Likt Katherine Hayles beskriver har det funnits både uppskattning och fruktan mot att lämna våra tidigare givna strukturer för att vandra mot något nytt, något post-¹³⁸ Det är min uppfattning att vi fortfarande fruktar förändring. Förändring av våra strukturer, förändring av normer och förändring av vårt rättssystem. Den lagtext vi har i Sverige idag är skapad med människan i åtanke och rätten kan ses som bärare av rättigheter åt människan, där advokaten är försvarare av dessa rättigheter. Efter att ha belyst de grundläggande normerna till det vi idag klassar som människa ställer jag mig likt Bruncevic frågan vad det egentligen innebär att vara

¹³⁶ Derrida, Jacques, *Lagens kraft*, svensk översättning av Spindler, Fredrika, Brutus Östlings Bokförlag, Eslöv, 2005 s. 28

¹³⁷ Derrida, s. 28-29

¹³⁸ Hayles, N. Katherine, *How we became posthuman; virtual bodies in cybernetics, literature, and informatics*, första upplagan, The University of Chicago Press, Chicago, 1999

ett rättssubjekt idag? Och vad innebär det att ha rättigheter?¹³⁹ Digitalisering skapar nya koncept och nya plattformar för oss människor att verka på samtidigt som den utvidgar vår syn på objektets gränser. Att placera sig själv utanför utvecklingens nya frågor kan vara mycket problematiskt, framförallt om lagstiftaren väljer att snarare titta på utvecklingen än att följa med den. Digitaliseringen har redan tagit enorma kliv in i våra liv och vi kan inte längre applicera våra uråldriga rättsliga konstruktioner på de nya verktyg som denna ”fjärde industriella revolution” för med sig. Vi har tidigare gjort misstaget att undvika förändring och anpassning till samhällets utveckling genom att exempelvis tillämpa befintlig lagstiftning på nya digitala problem. Detta synliggörs bland annat i hur det allt, under de senaste åren, ökade problemet med spridning av nakenbilder och sexfilmer på nätet, bland annat genom s.k. ”hämndporr”, länge var ett problem som saknade anpassad straffrättslig reglering.¹⁴⁰ Istället tillämpades brottet förtal¹⁴¹, vilket kan anses fastslaget i NJA 1992 s. 594, men eftersom förtal inte omfattar alla former av hämndporr så var detta inte en hållbar lösning.¹⁴² Dock dröjde det fram till 2017 innan Sverige antog det nya straffrättsliga skyddet mot olaga integritetsintrång.¹⁴³

Jag anser att det är av vital betydelse att lagstiftningen följer med samhällsutvecklingen och att vi inte är rädda för att ändra lagtext eftersom det är ohållbart att tillämpa ålderdomlig lagstiftning på nya typer av situationer och detta dessutom resulterar i bristfälligt rättsligt skydd. Digitaliseringen kommer innebära stora förändringar i samhället, inte minst i hur vi agerar med varandra och våra förutsättningar för vidare utveckling och det är därför avgörande huruvida vi kan förändra vårt sätt att lagstifta och skapa rättsliga konstruktioner för att vi inte ska förlora rättens betydelse i det som Bruncevic kallar ”den sargade posthumana tillvaron”.¹⁴⁴

2.3.1 Konstruktionen av nya rättssubjekt

I takt med utveckling mot AI som kan fatta autonoma beslut, utan mänsklig inblandning, har det diskuterats huruvida vi behöver utvidga våra rättssubjekt. Detta är inte första gången vi ställer oss frågan om vi behöver förändra våra rättssubjekt. Det har under de senaste åren ifrågasatt huruvida våra pronomen behöver förändras för att inte felkategorisera individer.

¹³⁹ Bruncevic, s. 64

¹⁴⁰ Lagrådsremiss, *Ett starkt straffrättsligt skydd för den personliga integriteten*, Stockholm den 8 juni 2017, s. 23

¹⁴¹ Brottsbalk (1962:700) 5 kap. 1-2 §§

¹⁴² Taubert, Lars-Erik, *Ny lag införs mot kränkningar på nätet – men polisen varnar för problem att utreda*, Sveriges Television [SvT], 30 dec 2017.

¹⁴³ Brottsbalk (1962:700) 4 kap. 6c §

¹⁴⁴ Bruncevic, s. 64

Diskussionen kring att införa *hen* som nytt pronomen har startat många debatter.¹⁴⁵ Det har under de senaste åren också debatterats om s.k. stjärnfamiljer,¹⁴⁶ där familjekonstellationer som inte efterliknar normer kan ses exkluderade från lagstiftningens rättssubjekt, exempelvis genom tilldelningen av föräldrarollen i förhållande till samkönade äktenskap eller föräldraskap för transpersoner.¹⁴⁷ Rätten har förmågan att anpassa sig till samhällets utveckling och exempel på detta återfinns i hur vi har konstruerat rättssubjektet juridisk person, där något abstrakt kan ha rättigheter och skyldigheter genom mänsklig inblandning, samtidigt som det inte är en *person* i biologisk mening.

Esposito diskuterar relationen mellan subjekt och objekt och hur endast en av dessa kategorier kan ta den subjektiva rollen, och därmed kalla sig själv *I* genom att objektifiera det motsatta och subjektifiera sig själv. Enligt Esposito kan en tredje person överbygga denna exkluderande dikotomi och öppna upp för en ny mening i vad vi lägger för innebörd i begreppet. Denna tredje person bör ses som något annat än en *person*, Esposito hänvisar här till Benveniste som understryker vikten av att låten denna tredje person ta form utanför föreställningen om *depersonalization* eftersom denna inte är begränsad till en ”person” och således saknar begränsningarna som ligger i dikotomin subjekt/objekt. Den tredje personen kan således ses expandera innebörden av subjekt och objekt.¹⁴⁸

Den tekniska utvecklingen, och framför allt utvecklingen av robotteknik har medfört en del juridiska utmaningar i förhållande till hur vi ska lagstifta kring ansvaret för dem. År 2012 inleddes ett projekt inom Europeiska Unionen (EU) kallat RoboLaw med syfte att i takt med utvecklingen av robot-teknik få en vidgad förståelse för dess rättsliga och etiska konsekvenser. Projektet syftar därmed till att utreda huruvida nationernas reglering idag kan hantera dessa utmaningar samt hur den snabba utvecklingen inom robot-tekniken påverkar samhällliga värderingar och processer.¹⁴⁹ Projektet resulterade två år senare i vägledande riktlinjer åt medlemsländerna för vidare stöd i deras lagstiftningsprocesser.¹⁵⁰ I dessa riktlinjer diskuteras problematiken kring ansvarsreglering och i samband med detta presenteras konstruktionen av en ”elektronisk personlighet” som en potentiell lösning.¹⁵¹

¹⁴⁵ Magnusson, Örjan, *Hen med i Akademiens ordlista*, Sveriges Television [SvT]. 29 juli 2014.

¹⁴⁶ Jmf. Mägi, Erik och Zimmerman, Lina-lea, *Stjärnfamiljejuridik*, första upplagan, Gleerups förlag, Stockholm, 2015

¹⁴⁷ Mägi, Erik, Westerlund, Ulrika, ”Ny lag diskriminerar transföräldrar”, Svenska Dagbladet, 13 jun 2018.

¹⁴⁸ Esposito 2012, s. 106-107

¹⁴⁹ RoboLaw EU (2014), *Project Overview*

¹⁵⁰ Se RoboLaw-riktlinjer, *Regulating Emerging Robotic Technologies in Europe: Robotics facing Law and Ethics*, 22 sept 2014

¹⁵¹ RoboLaw-riktlinjer, s. 24

Huruvida AI ska tilldelas *Legal Personhood* har diskuterats bland annat av Lawrence B. Solum redan 1992, då han studerar frågan om en AI skulle kunna anta rollen som förvaltare.¹⁵² Solum ställer sig här frågan om en AI skulle ha kompetensen att anta den rollen och argumenterar sedan för att det finns två motargument. Det första argumentet mot att en AI skulle kunna ha kompetensen att anta rollen som förvaltare är relaterat till ansvarsreglering och att en AI inte har förmågan att ställas ansvarig eller att kompensera sin klient i samband med eventuella överträdelser av förvaltarens ansvar. Det andra motargumentet relaterar till förmågan att fatta beslut och göra bedömningar och huruvida en AI någonsin kommer kunna uppnå den kapaciteten.¹⁵³ Det finns möjlighet att knyta ansvaret för de uppgifter som en AI utför till dess tillverkare, dess användare eller till ett försäkringsbolag likt andra elektroniska produkter.¹⁵⁴ Eftersom AI-tekniken idag uppnår allt högre intelligens och därmed kan utföra allt komplicerade arbetsuppgifter så ökar deras kompetens. Det finns därför grund för att undersöka bland annat civilrättslig reglering kring ansvaret för robotteknik. Idag finns en resolution med rekommendationer till kommissionen om civilrättsliga bestämmelser om robotteknik, vilken antogs i februari 2017 som ger medlemsstaterna vägledning i lagstiftning kring denna AI-teknik.¹⁵⁵

Trots att det skett enorma framsteg inom AI och digitalisering sedan 1992 så instämmer jag i Solums resonemang och utifrån vart vi befinner oss idag anser jag inte att AI bör utgöra en rättslig person, likt fysiska och juridiska personer. Däremot vill jag öppna upp för potentialen att överbygga kontrasterna mellan subjekt och objekt genom att öppna upp för möjligheter att reglera AI som något mer än ett objekt för att vi ska kunna ta tillvara potentialen i AI-tekniken samt att vi förbereder oss för vart vi kommer befinna oss om 10 år, 50 år. Digitaliseringen har idag redan enorm spridning i samhället och AI-tekniken utvecklas varje dag och för att vi ska kunna använda denna teknik i dagliga arbetsuppgifter, inom exempelvis juridiskt arbete så krävs det att vi reglerar denna bokstavligen talat ”nyttänkande teknik” på rätt sätt. Ett sätt som möjliggör positiv användning av tekniken. Eftersom det sker stora framsteg inom AI varje dag så behöver vi ta ställning till hur vi ska anpassa regleringen nu och framöver. Med tanke på

¹⁵² Solum, Lawrence B., *Legal Personhood for Artificial Intelligences*, 70 N.C. L. Rev. 1231 (1992), s. 1240

¹⁵³ Solum, s. 1244

¹⁵⁴ *Ibid*, s. 1245, Jmf. Produktansvarslag (1992:18)

¹⁵⁵ Europaparlamentets resolution av den 16 februari 2017 med rekommendationer till kommissionen om civilrättsliga bestämmelser om robotteknik (2015/2103)

vilken kapacitet AI har idag så kan jag knappt föreställa mig hur intelligenta dessa maskiner kommer att vara om bara några år.

Evan Zimmerman är en av de som under de senaste åren har resonerat kring utvecklingen av ”stark AI” och hur detta ytterligare påverkar diskussionen om huruvida AI bör tilldelas rättigheter genom *legal personhood*.¹⁵⁶ Zimmerman beskriver att maskiner blir allt mer intelligenta och att de blir allt mer integrerade i våra liv och att dessa två trender ger upphov till frågor kring hur vi rättsligt ska hantera problematiken kring att AI-tekniken blir allt mer *conscious*. Zimmerman beskriver hur ”...Personhood exists to protect conscious individuals from suffering and allow them exercise their wills, subject to their intelligence.” och förklarar att vi kommer behöva ta ställning till huruvida vi bör tilldela maskiner *personhood*.

“Examples such as corporate law, personhood law, slavery law, and standing law demonstrate that the story of personhood is a history of grappling with what is fully conscious, and how to allow these consciousness’s to exercise their will and avoid pain.

However, because law was made by and for humans, by examining the law surrounding animal welfare and humans in a vegetative state, one finds that the law privileges humanity. Hence, our laws imply that a computer, if it is intelligent enough, should be considered conscious; however, our laws as they are would arbitrarily not provide it personhood simply because it is not made of flesh and blood.”

- Evan Zimmerman¹⁵⁷

2.3.2 Förändringar i det juridiska fältet

“What we really need to do is make sure that life continues into the future. [...] It’s best to try to prevent a negative circumstance from occurring than to wait for it to occur and then be reactive.”

- Elon Musk

I föregående avsnitt gavs exempel på innovativa, potentiella rättsliga lösningar på de nya ”post-objekt” som digitaliseringens utveckling kan anses ge upphov till. Digitaliseringen kommer att utvecklas i allt större omfattning och rätten måste följa med. Vi bör lagstifta utifrån rättssubjekt som möjliggör positiv användning av AI inom alla olika domäner. AI utgör ett viktigt verktyg för människan. Inom en juridisk kontext finns det stor potential att använda AI som verktyg. En av de viktigaste juridiska rollerna innehas av advokaten som försvarar de rättigheter vi

¹⁵⁶ Zimmerman, Evan, *Machine Minds: Frontiers in Legal Personhood*, 12 feb 2015, s. 1-2

¹⁵⁷ Zimmerman, s. 2

tilldelar rättssubjekt. Enligt Susskind har advokatycket inte förändrats särskilt mycket sedan 1850-talet då Charles Dickens beskrev juridiska papper som ”mountains of costly nonsense”.¹⁵⁸ För att advokaten ska kunna fortsätta sitt arbete att upprätthålla de rättigheter vi har idag så krävs också att yrkesrollen följer med den digitala samhällsutvecklingen, där AI kan utgöra ett värdefullt verktyg. För att AI ska kunna användas på bästa sätt så krävs det enligt min mening att rätten låter de nya frågor som belyses i den digitala kontexten få ta plats inom det juridiska fältet. Detta innebär således att AI kommer ha en extern påverkan på det juridiska fältet genom nya typer av frågor som rätten behöver besvara. Exempel på denna typ av nya frågor är hur rätten ska hantera kategoriseringen av AI utifrån subjekt och objekt samt vad som innefattas i advokatrollen i relation till den ökade automatiseringen. I takt med att AI blir ett allt mer använt verktyg inom juridiska arbetsuppgifter så kommer uppfattningen av de juridiska yrkesrollerna att förändras, vilket kommer belysas vidare i avsnitt 4. På detta sätt kommer AI således också ha en extern inverkan på det juridiska fältet i hur aktörerna inom fältet samverkar med varandra och således hur yrkesrollerna för advokater, domstolar, myndigheter och samfundet etc. kommer att förändras.

För att AI ska kunna användas på bästa sätt så bör vi se till teknologins möjligheter och tillämpa AI som ett verktyg inom juridiken samtidigt som det är otroligt viktigt att vi är medvetna om teknikens gränser och således när, och hur, vi bör använda dessa verktyg. Jag kommer i följande avsnitt att inrikta mig på advokatens rådgivningsroll och analysera på vilka sätt digitaliseringen och AI-teknik kan användas som verktyg i advokatens dagliga arbete. Jag vill här synliggöra advokatkårens ansvar för att hänga med i den digitala utvecklingen för att kunna konkurrera på marknaden och för att kunna säkerställa klientens rättigheter. Advokaten har en oerhört viktig roll i dagens rättssamhälle och jag anser att det är av avgörande betydelse att denna profession tar del av digitaliseringens fördelar. För att fastställa på vilka sätt AI bör vara ett obligatoriskt verktyg för advokaten så kommer jag också utreda gränserna för dagens teknik och utreda vilka typer av juridiska arbetsuppgifter som kan automatiseras genom AI-teknik, och vilka delar som idag fortsatt måste utföras av en mänsklig advokat. Jag ställer mig således kritisk till våra absoluta konstruktioner av subjekt och objekt och hur vi distribuerar rättigheter. Jag har i föregående avsnitt öppnat upp för en diskussion kring hur man bör se på AI och hur rätten bör överbygga kontrasterna mellan rättssubjektet och dess objekt. Jag vill samtidigt analysera

¹⁵⁸ Susskind, Richard och Susskind, Daniel, *The future of the professions*, första upplagan, Oxford University press, Storbritannien, 2015, s. 67, jmf. Dickens, Charles, (u.å.). *Bleak House*. Champaign, Ill: Project Gutenberg. E-book, s. 3

begränsningarna av AI för att kunna synliggöra vilka delar av människans kognitiva funktioner som krävs vid juridiskt arbete och således dra en egen gräns för objektets förmåga att inträda i subjektets professionella roll.

III. Legalförståelse av advokatrollen idag

3. Advokaters professionsansvar vid rådgivning

Advokatens rådgivning grundas som utgångspunkt på ett avtal mellan uppdragsgivaren och uppdragstagaren och eftersom det rör sig om en tjänst som inte är knuten till ett särskilt föremål så kan denna tjänst ses som en immateriell tjänst.¹⁵⁹ Generellt kan sägas att det ställs särskilda aktsamhetskrav på juridiska rådgivare och eftersom dessa immateriella tjänster skiljer sig ganska mycket från vanliga avtal om varor så skiljer sig aktsamhetskraven åt. Eftersom advokater är juridiska experter så innefattar detta ett särskilt ansvar ofta betecknat ”professionsansvar”, vilket förutsätter vissa specialkunskaper och generellt ställs ganska höga krav på advokater när de utför uppdrag för klienter.¹⁶⁰ Som utgångspunkt ska en juridiskt okunnig person kunna anlita en advokat för att få hjälp med rättsliga problem och klienten ska kunna lita på advokatens råd. Det finns idag punktlagstiftning för särskilda yrkesgrupper, såsom mäklare och finansiella rådgivare,¹⁶¹ men det saknas lagstiftning som generellt reglerar rådgivningsansvar. Istället kan viss vägledning hämtas från reglerna om sysslomän i 18 kap. Handelsbalk (1736:0123 2) som anger grundprinciper om skyldigheten att visa omsorg när uppdragstagaren fullgör uppdraget. Eftersom dessa regler är mycket gamla och därmed inte är anpassade för de uppdrag som dagens advokater utför, så bör vägledningen från ovan nämnda regler dock vara begränsade.¹⁶²

Advokatens professionsansvar kan delas in i tre olika delar; skadeståndsansvar, disciplinärt ansvar och straffansvar.¹⁶³ Under följande avsnitt kommer en kortare presentation ges av advokatens rådgivningsansvar mot klient. Inledningsvis ges en översiktlig beskrivning av skadeståndsansvaret och det disciplinära ansvaret för advokater och sedan följer en genomgång av de olika typer av skyldigheter som advokater har gentemot klienten, vilka utgör grunden för culpa-bedömningen.

¹⁵⁹ Hellner, J, Hager, R och Persson, A H, *Speciell avtalsrätt II Kontraktsrätt, 1 häftet, upplaga 5*, Nordstedts Juridik, Stockholm 2010, s. 224-225, Hesser, J, *Immateriella tjänster*, Studentlitteratur, Danmark 2006, s. 19-20

¹⁶⁰ Heuman, Lars, *Advokatens rättsutredningar – metod och ansvar*, första upplagan, Juristförlaget, Stockholm 1987, s. 22

¹⁶¹ Lag (1984:81) om fastighetsmäklare, Lag (2003:862) om finansiell rådgivning

¹⁶² SOU 2002:41, *Konsumentskydd vid finansiell rådgivning*, Betänkande av Finansdepartementet, s. 32

¹⁶³ Unger, Sven, *Professionsansvar för advokater och andra rådgivare – omfattning, försäkringsmöjligheter och friskrivningsklausuler*, Förhandlingarna vid det 36:e nordiska juristmötet i Helsingfors 15 – 17 augusti 2002, del 1 2002, s. 3

3.1 Skadestånd

Svensk rätt saknar lagstiftning som ålägger civilrättsligt ansvar för en advokat som har gett ett felaktigt eller dåligt beslut.¹⁶⁴ Eftersom advokatens uppdrag från klient som utgångspunkt dock har kontraktsrättslig grund så har advokaten ett inomkontraktuellt skadeståndsansvar för skador som vållats genom uppsåt eller vårdslöshet.¹⁶⁵ Således kan ersättningsgrunden ses som ansvar för *culpa in contractu*.¹⁶⁶ För att skadeståndsansvar ska aktualiseras krävs att det föreligger ett avtal och att det inom avtalet har getts yrkesmässig rådgivning som lett till en förlust för klienten, vilket orsakats av att advokaten agerat vårdslöst eller uppsåtligt.¹⁶⁷ De objektiva förutsättningarna för skadeståndsansvar innebär att det skall finnas *adekvat kausalitet* mellan den handling som orsakade skada och själva skadan i sig, alltså krävs det att rådgivningen har orsakat skadan, vilket inom juridisk rådgivning oftast är ren förmögenhetsskada.¹⁶⁸ De subjektiva förutsättningarna för skadeståndsansvar innefattar en culpabedömning av huruvida advokaten agerat oaktsamt eller vårdslöst vid sin rådgivning.

Enligt Ramberg kan en uppdragstagares skyldigheter delas in i tre delar, vilka omfattar förutsättningarna för hur uppdragsgivaren kommer ta emot information och råd, uppdragstagarens arbetsmetoder för att samla relevant information och formulera ett svar samt hur detta förmedlas till uppdragsgivare.¹⁶⁹ Eftersom advokaten har flera olika typer av ansvarsområden så är det många omständigheter som ska beaktas vid culpabedömningen.¹⁷⁰ De bestämmelser som idag reglerar dessa skyldigheter är utformade efter vad som rimligen bör kunna krävas av en advokat och är således kopplade till biologiska faktorer som hur snabbt man kan läsa, behov av mat och sömn etc., vilket påverkar bedömningen av vad som är en rimlig arbetstid för olika uppdrag och vilket skadeståndsansvar som är proportionellt i relation till advokatrollen. Jag vill här väcka funderingar kring hur användningen av AI-verktyg kommer att påverka hur vi bedömer advokatens förutsättningar för att hantera information, formulera svar och relationen till klienten och vidare hur AI kommer påverka advokatens skyldigheter.

¹⁶⁴ Ingvarsson, T, *Rådgivningsansvar och medvållande*, JT 2002/03, s. 562, Ramberg, K, *Kontaktstyper*, första upplagan, Nordstedts Juridik, Stockholm 2005, s. 122

¹⁶⁵ Heuman, s. 21

¹⁶⁶ Ingvarsson, s. 563

¹⁶⁷ Ibid, s. 561-562

¹⁶⁸ Hellner, J, Radetzki, M, *Skadeståndsrätt*, Nordstedts Juridik, tionde upplaga, 2018, s. 63

¹⁶⁹ Ramberg, K, *Kontaktstyper*, första upplagan, Nordstedts Juridik, Stockholm 2005, s. 125

¹⁷⁰ Heuman, s. 21

3.2 Disciplinansvar

Det följer av 8 kap. 7 § Rättegångsbalken¹⁷¹ att, advokater som handlar oredligt eller med uppsåt begår fel i sin rådgivning, kommer uteslutas ur advokatsamfundet. Disciplinansvar fastställt, likt skadeståndsansvaret ovan, enligt en culpabedömning som utgår ifrån vad som anses vara god advokatsed.¹⁷² Vad som omfattas i begreppet god advokatsed framgår av advokatsamfundets vägledande regler, där det också framgår att innebörden av begreppet är föränderligt.¹⁷³ Enligt advokatsamfundet kan dessa påföljder bestå av varning (som också kan kombineras med straffavgift på maximalt 50 000 kr, erinran och uteslutning. Det finns även möjlighet för disciplinnämnden att endast göra ett uttalande. Disciplinnämnden består av en ordförande, en vice ordförande och sex ledamöter som är advokater samt tre ledamöter som är utsedda av regeringen och därmed fungerar som offentliga representanter. I fall av uteslutning kan advokaten överklaga nämndens beslut till Högsta domstolen.¹⁷⁴ Sveriges Advokatsamfund skriver på sin hemsida att deras ändamål är att:

- vidmakthålla en etiskt och professionellt hög kvalitet inom advokatkåren
- följa rättsutvecklingen och verka för att samfundets erfarenhet kommer denna till godo
- tillvarata advokaternas allmänna yrkesintressen
- verka för sammanhållning och samförstånd mellan advokaterna.¹⁷⁵

Enligt min mening bör samtliga av dessa ändamål i viss mån påverkas av utvecklingen av AI och en utvidgning av digitaliseringen. Det som utgör ”hög kvalitet” bör rimligtvis innefatta en koherent utveckling med samhället i stort och bör således innebära att yrket bör utforska på vilket sätt AI kan hjälpa dem att bevara denna höga kvalitet, och potentialen till att också höja kvalitén genom effektivitet och en omstrukturering av arbetsuppgifter för att kunna fokusera på de viktigaste frågorna. AI har potential att hjälpa advokater att följa rättsutvecklingen genom exempelvis användningen av maskininlärning för att underlätta eftersökning genom kartläggning av bland annat rättsfall.¹⁷⁶ Att följa rättsutvecklingen bör rimligen också innebära ett deltagande i diskussionen jag fört i tidigare avsnitt om konstruktionen av subjekt och objekt och hur detta påverkar hur vi kommer att kunna använda AI. Vidare bör det ligga i advokatens yrkesintresse att ta del av AI-verktyg som kan underlätta deras arbete genom att snabbt och effektivt granska avtal, förutsäga utgången i processer och skapa enhetlig utformning av

¹⁷¹ Rättegångsbalk (1942:740)

¹⁷² Heuman, s. 35

¹⁷³ Advokatsamfundets vägledande regler om god advokatsed (RGA), Med kommentar, reviderad februari 2016

¹⁷⁴ Sveriges Advokatsamfund (u.å.), *Tillsyn över advokater*

¹⁷⁵ Sveriges Advokatsamfund (u.å.), *Om Advokatsamfundet*

¹⁷⁶ Judikata, *Introducing Clerk*, Tillgänglig: <https://www.judicata.com>

juridiken.¹⁷⁷ Sammanhållning och samförstånd kräver gemensamt arbete mot samma mål och som kommer visas i avsnitt 4 finns det många fördelar med digitalisering och automatisering av visst arbete, men advokatkåren måste vara delaktig i den digitala utvecklingen eftersom det är advokatkåren som formar advokatrollen, och således hur vi bör använda digitalisering och AI-tekniken inom juridiskt arbete. Det finns således anledning att, utifrån hur advokatrollen ser ut idag, analysera hur den kommer att förändras i takt med att AI-tekniken blir allt en allt mer etablerad del i samhället.

3.3 Advokatens aktsamhetskrav

Advokaten som en professionell rådgivare har att iaktta vissa aktsamhetskrav. Vad som kännetecknar ansvar för de som utövar tjänster är att uppdraget ska utföras fackmässigt och rådgivaren ska ta tillvara på uppdragsgivarens olika intressen med utgångspunkt i den aktuella rättsfrågan. Det rör sig här om ett omsorgsansvar, vilket också uttalas särskilt i 4 § Konsumenttjänstlagen som skall anpassas efter den enskilde uppdragsgivaren.¹⁷⁸ Omsorgsansvaret kan delas upp i olika delplikter, vilket kommer redovisas nedan. Vidare har rådgivaren ett metodansvar för sitt uppdrag, vilket vanligtvis brukar bedömas utifrån vad som anses vara god yrkessed.¹⁷⁹ Aktsamhetskravet för rådgivare kan således delas upp i metodansvar och omsorgsplikt.

Advokaten har som uppgift att efter bästa förmåga företräda sin klient och enligt litteraturen finns inget generellt ansvar för advokaten i förhållande till de mål klienten har uppgivit eller de fall då resultatet avviker från vad advokaten har nått för slutsats eller det denne har argumenterat för. Denna utgångspunkt gäller oavsett hur svårt klientens uppdrag är, förutsatt att rådgivaren inte har gett garantier för visst resultat. Jurister har således inget generellt resultatansvar gentemot sin klient idag.¹⁸⁰

3.3.1 Metodansvar

Enligt 4 § Konsumenttjänstlagen skall näringsidkaren ”...utföra tjänsten fackmässigt. Han skall vidare med tillbörlig omsorg ta till vara konsumentens intressen och samråda med denne i den utsträckning som behövs och är möjligt.” Uppdragstagaren har under metodansvaret en generell

¹⁷⁷ Svärd, Fredrik, (2016) *Framtiden är inte vad den varit*

¹⁷⁸ Konsumenttjänstlag (1985:716)

¹⁷⁹ Elfström, J, *Rådgivarens professionsansvar*, första upplagan, AB Svensk Byggtjänst, Stockholm, 2003, s. 70

¹⁸⁰ Heuman, s. 25

omsorgsplikt som syftar till att de ska utföra sitt arbete med noggrannhet enligt fackmässig standard. Regeln ovan fastställer dock en omsorgsplikt som syftar till att näringsidkaren skall visa omsorg gentemot klientens intressen och således erbjuda sakkunskap och erfarenhet anpassad efter ärendets art och förbli lojal mot konsumenten. Det är svårt att särskilja gränsen mellan omsorgsplikten och kravet på att utföra tjänsten fackmässigt.¹⁸¹

Metodansvaret bedöms utifrån huruvida rådgivaren har agerat utifrån god yrkessed, vilket för advokater fastställs av Advokatsamfundet. Advokaten ska göra de undersökningar av gällande rätt som erfordras av rättsfrågan. Advokaten bör som utgångspunkt tillämpa rättsdogmatisk metod och således använda relevanta rättskällor, men med hänsyn till rättens komplexitet och mängden potentiellt relevant material så bör metodansvaret vara anpassat efter vilka rättskällor som anses viktigast för den aktuella rättsfrågan. Det finns här utrymme att fundera över hur användningen av AI-verktyg kan utöka omfånget för de undersökningar som erfordras av rättsfrågan i det enskilda fallet och i så fall om advokatsamfundet bör anpassa sina allmänna råd efter de nya förutsättningar som AI ger för att överbygga mängden information som kan processas.

Advokaten är vidare ansvarig för att upplysa klienten om rättsfrågan är svår att bedöma samt ge klienten råd om hur denne bör agera, vilket innefattar en form av åtgärdsansvar.¹⁸² Metodansvaret kan anses innefatta allmänna yrkesplikter rörande uppdrags utförande. Enligt *Advokatsamfundets vägledande regler om god advokatsed* (RGA) ska advokater utföra sitt arbete med omsorg, noggrannhet och lämplig skyndsamhet. Vad som innebär med lämplig skyndsamhet kan diskuteras utifrån hur lång tid det tar för en människa att utföra juridiskt arbete utan digitala verktyg i kontrast till tidseffektiviseringen vid användningen av digitala verktyg och AI. Advokater har tystnadsplikt och diskretionsplikt samt ett informationsansvar. Enligt informationsansvaret ska advokaten underrätta sin klient om aktuella händelser kopplade till uppdraget och klienten har rätt att inom skälig tid få svar på sina frågor.¹⁸³ En advokat har en särskild pedagogisk plikt att kunna förklara för sin klient på ett sätt som denne kan förstå.¹⁸⁴ Här krävs således en förmåga att analysera sin klients kännedom inom rätten och efter den enskilde klientens behov kunna förmedla relevant information.¹⁸⁵ Den pedagogiska plikten

¹⁸¹ Prop. 1984/85:110 om konsumenttjänstlag, s. 159

¹⁸² Heuman, s. 26-27

¹⁸³ Advokatsamfundets vägledande regler om god advokatsed, s. 6-9

¹⁸⁴ För vidare förståelse av den pedagogiska plikten, se NJA 1994 s. 532

¹⁸⁵ Kleinerman, J, *Rådgivares informationsansvar – en probleminventering*, SvJT 1998 s. 188-189

synliggör ett viktigt psykologiskt inslag i advokatens arbete som handlar om sociala färdigheter och att ge ett förtroendeingivande intryck för att klienten ska känna sig trygg, men också för att denne ska känna att den är delaktig i processen. Här krävs det således huvudsakligen empati och pålitlighet.¹⁸⁶

3.3.1.1 God advokatsed

Det följer av professionsansvaret att advokaten ska utföra sitt arbete enligt facklig standard.¹⁸⁷ I 8 kap. Rättegångsbalk (1942:740) återfinns regler om advokater. Här stadgas bland annat att advokater ska utföra sina uppdrag enligt god advokatsed och med tystnadsplikt samt att advokater svarar gentemot advokatsamfundets styrelse och disciplinnämnd.¹⁸⁸ Detta är en etisk plikt, men också en rättslig skyldighet som upprätthålls av disciplinära påföljder. Wiklund förklarar att den svenska lagstiftaren har valt att fastslå advokaters skyldigheter i standardregler, vilka är rättsregler som utgår ifrån bedömningsgrunder utanför rätten. Detta innebär vissa svårigheter för advokater att utröna vilka regler de ska förhålla sig till. Begreppet god sed ändras i takt med samhällsutvecklingen och uppfattningen av vad som rimligen bör inrymmas i begreppet är svårt att fastslå.¹⁸⁹ Eftersom begreppets betydelse ska följa samhällsutvecklingen finns det grund för att diskutera god sed utifrån en digital kontext och för att klargöra dess innebörd i relation till vart vi är på väg så bör det göras en grundläggande utredning om potentiella sätt att ”modernisera” begreppet. Vad begreppet innebär idag framgår i *Advokatsamfundets vägledande regler om god advokatsed*, som anger att advokaten ska visa trohet och lojalitet gentemot sin klient. Detta innefattar att utifrån oberoende ställning företräda klienten och tillvarata dennes intressen utifrån vad som objektivt är bäst för klienten. Advokaten ska undvika intressekonflikter samt utföra sina arbetsuppgifter under tystnadsplikt och med integritet. Av råden framgår också vikten av att advokater uppträder sakligt och korrekt för att upprätthålla sitt förtroende.¹⁹⁰

3.3.2 Omsorgsplikt

Omsorgsplikten omfattar ett ansvar för att värna om uppdragsgivarens ekonomiska intressen såväl som andra relevanta intressen beroende vilken typ av rättsfråga uppdraget omfattar och omsorgsplikten kan här anses ge uttryck för en allmän rättsprincip. Omsorgsplikten innefattar

¹⁸⁶ De psykologiska inslagen i juridisk rådgivning utvecklas vidare i avsnitt 4.3

¹⁸⁷ Heuman, s. 24

¹⁸⁸ 8 kap. 4 § 1 st. och 6 § Rättegångsbalk

¹⁸⁹ Wiklund, H, *God Advokatsed*, första upplagan, P.A. Nordstedt & Söners Förlag, Stockholm 1973, s. 4-5

¹⁹⁰ Advokatsamfundets vägledande regler om god advokatsed, s. 4-5

visad lojalitet mot klienten genom att agera oberoende och se till att arbetet utförs inom rimlig tid för att minska kostnaderna för klienten. Denna plikt omfattar också konfidentialitet. Advokaten kan även anses ha en särskild upplysningsplikt och pedagogisk plikt. Omsorgsplikten kan anses innefatta flera olika delplikter och några av de viktigaste kommer att redovisas i det följande.¹⁹¹ Omsorgspliktens ekonomiska betydelse utgör ett starkt argument för att utveckla advokatens rådgivningsansvar till att omfatta användning av teknik som kan effektivisera arbetet och på så sätt minska antal betalda timmar, vilket också hör ihop med lojalitetsplikten nedan.¹⁹²

3.3.2.1 Problemidentifiering

Advokater ska utifrån klientens uppgifter och önskemål identifiera det aktuella problemet, vilket ibland även innefattar att förklara för klienten hur rättsläget ser ut och till viss del justera fokus för rådgivningen för att passa klientens önskemål. Rådgivningen innefattar också att identifiera risker och meddela klienten om dessa.¹⁹³ Ett exempel är att advokater i samband med upprättande av avtal är skyldiga att uppmärksamma klienten på potentiellt skadliga avtalsvillkor och inte endast se över avtalets formella giltighet.¹⁹⁴

3.3.2.2 Den pedagogiska plikten

I samband med rådgivning har advokaten också ansvar för att se till så att klienten förstår de råd som ges samt förstår övrig information som kan vara av relevans. Det är i de flesta fall lättare att avgöra huruvida en person har förstått det du förklarat när du sitter mitt emot dem, men betydligt svårare i skrift. Advokaten måste således göra en bedömning av vilken kunskapsnivå klienten ligger på i förhållande till det aktuella rättsläget och bedöma vad personen i fråga kan ta till sig och utifrån detta ge en tillfredsställande förklaring. För vidare förståelse kan hänvisning ges till rättsfallet NJA 1994 s 532 där den pedagogiska plikten aktualiserar ansvar i samband med en tekniskt komplicerad analys.¹⁹⁵

3.3.2.3 Lojalitetsplikten

Lojalitetsplikt utgör en allmän kontraktsrättslig princip inom avtalsrätten, men kommer här innefatta de situationer då rådgivaren har ett visst eget intresse i exempelvis tidsomfattningen

¹⁹¹ Elfström, s. 74 och 83

¹⁹² Effektivisering och AI som ett krav i advokatens rådgivningsansvar kommer utredas vidare i avsnitt 4.5.2

¹⁹³ Elfström, s. 83-84

¹⁹⁴ Ibid, s. 86

¹⁹⁵ Ibid, s. 94-100, NJA 1994 s 532

för arbetet och dess betalning. Advokaten har i sin rådgivningsroll ansvar för att vara tidseffektiv och inte lägga onödigt mycket tid på uppdraget, vilket såklart även hör även ihop med kostnaden för tjänsten som skall vara skälig. Advokaten ska agera oberoende och avråda klienten från potentiellt skadliga handlingar. Denna plikt omfattar också advokatens ansvar att avsäga sig ett uppdrag eller avböja från att inleda ett uppdrag av olika anledningar samt tystnadsplikt. Tystnadsplikten gäller omständigheter advokaten tagit till sig under sin yrkesutövning och följer av god advokatsed¹⁹⁶ samt 8 kap. 4 § Rättegångsbalken.¹⁹⁷

3.3.2.4 Kontrollplikten

För att advokaten ska kunna utföra sitt uppdrag på bästa sätt är denne i olika utsträckning beroende av viss information från klienten, men också från andra källor. Utgångspunkten för jurister och advokaters kontrollplikt är att upplysningarna från klienten kan användas som grund för rådgivningen, men dessa kan ses som otillräckliga för att möjliggöra en riktig värdering av saken. Jan Elfström förklarar här att sådana uppgifter som ska användas för att begära någon i konkurs eller för att inleda rättegång behöver kontrolleras noga eftersom misstag här kan leda till felaktiga åtgärder och omfattande skadeverkningar. Det faller således inom Advokatens rådgivningsansvar att säkerställa att den information som inhämtats är korrekt.¹⁹⁸

3.3.3 Arbetsinsatsen

Rådgivning bygger som utgångspunkt på ett avtalsförhållande mellan uppdragsgivare och uppdragstagare och professionsansvaret bör således innebära att advokaten ska utföra sitt arbete enligt de krav som rimligen kan ställas på rådgivaren, vilket redovisats ovan. Detta skall som utgångspunkt gälla oberoende av själva avtalet mellan advokat och klient. Heuman förklarar att advokaten har en viss omsorgsnivå i sitt utförande av uppdraget och att parterna således inte ska ha utrymme att avtala om en för låg standard. Däremot har de juridiska frågorna blivit allt mer komplicerade och idag finns behov av att kunna avtala om vissa särskilda avtalsvillkor där utredningens arbetsinsatser kan variera förutsatt att de uppfyller vissa kvalitetskrav. Detta skall också tas i beaktning vid culpabedömningen.¹⁹⁹ Det kan här talas om en ansvarsbegränsning.²⁰⁰

¹⁹⁶ Advokatsamfundets vägledande regler om god advokatsed, s. 7

¹⁹⁷ Elfström, s. 100-108

¹⁹⁸ Ibid, s. 109-110

¹⁹⁹ Heuman, s. 28-29

²⁰⁰ Vidare förklaring av ansvarsbegränsning under avsnitt 2.1.1.6

Advokatens metodansvar omfattar även en viktig tidsaspekt beroende på hur mycket tid rådgivaren har till sitt förfogande. Enligt Heuman är advokaten fri att åta sig ett uppdrag och kan därmed inte ursäkra felaktiga råd med tidsbrist eller att advokaten hade för avsikt att frånträda uppdraget. Dock kan klientens önskan om en snabbare rådgivningsprocess vara att beakta vid culpabedömningen, återigen förutsatt att advokaten fullgjort sitt uppdrag enligt en grundläggande kvalitetsstandard.²⁰¹ Om det advokaten framöver börjar tillämpa AI-verktyg som kan automatisera vissa arbetsuppgifter samtidigt som det sparar tid utan att minska standarden så bör man också diskutera på vilka sätt detta kommer påverka advokatens arbetsinsats. Detta bör rimligen också påverka möjligheterna för advokater att göra friskrivningar och reservationer, vilket tas upp nedan, om tekniken kan användas för att klargöra oklara rättslägen.

3.3.4 Specialistansvar

Med stöd av förarbeten till Konsumenttjänstlagen kan sägas att i de fall näringsidkaren utger sig för att vara specialist inom området så finns det större utrymme för konsumenten att ställa högre krav på tjänsten. För advokater sägs dock att ansvar ska bedömas utifrån vad en normal advokat har för färdigheter och således ska det som utgångspunkt inte fästas särskild vikt vid huruvida advokaten är mer eller mindre kunnig. Om en advokat har stor erfarenhet som överskrider den ”normala advokaten” är denne dock skyldig att använda dessa färdigheter vid rådgivningen, detta kan även anses följa av lojalitetsplikten och metodansvaret.²⁰²

3.3.5 Friskrivning och reservationer

Det är viktigt att klientens behov av rådgivning inte leder till att advokaten lämnar säkrare råd än vad som rimligen kan ges i det enskilda fallet. Heuman förklarar att rättspolitiska principer talar för att advokaten bör vara nyanserad i sina råd och förklara för klienten om aktuella tolkningssvårigheter och eventuella osäkerheter. Enligt min mening bör således advokatens pedagogiska plikt vara aktuell även här. När rättsläget är mycket oklart bör advokaten ha visst utrymme för att göra reservationer och mer preciserade ansvarsfriskrivningar. Reservationerna får dock inte leda till att advokaten lämnar ett så vagt svar att det inte uppfyller kraven för rådgivning eftersom detta innebär att advokaten inte ger en bedömning av rättsläget alls. Sådana

²⁰¹ Heuman, s. 30

²⁰² Elfström, s. 118-119

onödiga reservationer som leder till att klienten fattar beslut för säkerhetsskull, trots att rättsläget var relativt klarlagt, bör kunna föranleda skadeståndsansvar.²⁰³

Friskrivningar som är för långtgående strider mot lojalitetsplikten och kan även underkännas i enlighet med praxis och allmänna rättsprinciper samt 36 § Avtalslagen.²⁰⁴ Således bör advokater inte kunna friskriva sig från sitt metod- och resultatansvar. Denna begränsning bör dock inte gå längre än vad som stadgas av professionsansvaret. Begränsningar av möjligheten att friskriva sig har också koppling till vikten av att advokatkårens förtroende och anseende upprätthålls.²⁰⁵ Enligt Unger är det dock självklart att det finns situationer när det måste finnas utrymme för parterna att avtala om ansvarsbegränsning, förutsatt att det inte är en oskälig begränsning där beloppsgränsen är orimlig med hänsyn till typen av ärende, klientens situation och advokatens försäkringsförutsättningar.²⁰⁶ Enligt litteraturen bör advokater inte ha möjlighet att uttryckligen friskriva sig från ansvar för att dennes upplysningar är korrekta.²⁰⁷ Sådana friskrivningar bör rimligen också strida mot god advokatsed och således aktualisera disciplinansvar.²⁰⁸ Sammanfattningsvis bör precisa friskrivningar och reservationer i fall där rättsläget är oklart vara okej och således ha ansvarsbegränsade effekt vid culpabedömningen.²⁰⁹

3.3.6 Ansvarsförsäkring

Sveriges Advokatsamfund har en personlig och obligatorisk ansvarsförsäkring och en obligatorisk förmögenhetsbrottsförsäkring för samtliga verksamma ledamöter och den omfattar även biträdande jurister och andra verksamma jurister. Det finns utöver denna även möjlighet att teckna tilläggsförsäkringar som omfattar bland annat ren förmögenhetsskada.²¹⁰ Det finns således goda möjligheter för advokater att skaffa försäkringar som skyddar mot skadeståndsansvar till rimliga premier.²¹¹ Att ha tillgång till väl utarbetade försäkringar utgör en viktig förutsättning för att kunna utveckla användningen av AI på advokatbyråer. Som det ser ut idag är det byråerna som är ansvariga för sina resultat och vid användning av AI i samband med exempelvis Due Diligence (DD) så granskas resultaten av en människa innan det levereras

²⁰³ Unger, s. 6-7

²⁰⁴ Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område

²⁰⁵ Heuman, s. 31-32

²⁰⁶ Unger, s. 14

²⁰⁷ Heuman, s. 33

²⁰⁸ Wiklund, s. 341

²⁰⁹ Heuman, s. 33

²¹⁰ Advokatsamfundets Försäkringsprogram 2018

²¹¹ Unger, s. 11

till kunden och således är det fortfarande advokaterna på byrån som är ansvariga för resultatet.²¹² Men för en utökad användning av AI-teknik kan försäkringar spela en viktig roll framöver för att man ska våga prova använda AI på nya sätt.

²¹² Istner-Byman, Miriam, *AI-verktygen är inte ett substitut för en jurist*, *Realtid.se*, 17 jan 2018

III. Analys av digitaliseringens påverkan på advokatrollen

4. Artificiell intelligens som advokatens verktyg till förändring av den juridiska professionen

“The minute you read something that you can't understand, you can almost be sure that it was drawn up by a lawyer.”

- Will Rogers

Juridiken har praktiserats på i princip samma sätt under lång tid och förändringarna inom yrkeskåren har varit få. Juridisk rådgivning har formats av de som utför den och klienterna har mottagit råden enskilt och det juridiska arbetet har resulterat i enorma mängder dokumentation. Juridiken kan ses som en mycket traditionsbaserad profession där klienter sedan mitten av 70-talet fram till idag har betalat höga kostnader per timme för en tjänst som präglas av tvetydiga begrepp och uråldrigt språk och som därmed innebär en avancerad process som är mycket svår att förstå för de som inte är insatta i juridiken. De höga kostnader som juridisk rådgivning har gett upphov till för klienten har medfört att inte alla har haft råd att ta tillvara på sina intressen.

Trots att Sverige har relativt liberal lagstiftning rörande försäljning av juridiska tjänster och det är tillåtet att erbjuda juridiska tjänster som jurist även utanför den reglerade marknaden så har det i realiteten fungerat likt ett advokatmonopol där juridiska tjänster huvudsakligen sålts av advokatbyråer.²¹³ Idag kan vi dock se hur monopolen bryts upp i samband med att länder som Australien och England tillåter även icke-jurister att erbjuda rådgivning på marknaden.²¹⁴ Den tekniska utvecklingen har även inneburit att juridisk rådgivning idag finns tillgänglig gratis på nätet genom webbsidor som Lawline²¹⁵ och det förekommer också en utveckling mot en allt större automatisering av juridiska tjänster såsom avtal.²¹⁶ Susskind och Susskind beskriver att advokatycket är under hot och de förutspår att advokatycket kommer genomgå radikala förändringar inom de närmaste årtionden, vilket således kommer innebära större förändringar än vad som hittills skett inom yrkeskåren de senaste tvåhundra åren.²¹⁷ Klienterna på marknaden efterfrågar rimligare priser och nya generationer är generellt positivt inställda till digitala juridiska tjänster. Susskind beskriver att det finns en ”latent demand” på juridiska tjänster från individer som inte har råd att anlita en advokat och dessa efterfrågar professionell

²¹³ Johansson, Peter, “Advokatsamfundets regler har bromsat utvecklingen”, Legally Yours, 25 okt 2017.

²¹⁴ Susskind 2015, s. 67

²¹⁵ Tillgänglig: <https://lawline.se>

²¹⁶ Se tidigare exempel på juridiska tjänster på nätet under *avsnitt 1.4*

²¹⁷ Susskind 2015, s. 67

rådgivning till lägre pris.²¹⁸ För att anpassa sig efter efterfrågan har advokat kåren börjat förändra sina affärsmodeller genom att erbjuda fasta priser och utvecklingen av s.k. frilansande jurister. Den främsta utvecklingen ligger dock i de nya arbetssätten på byråer där det juridiska arbetet delas upp i olika uppgifter som sedan fördelas på ett mer effektivt och anpassat sätt inom byrån, men också genom outsourcing till externa experter. Inte minst har tekniken inneburit stora förändringar i hur advokater och jurister utför sina arbeten. AI-teknologi används bland annat för kommunikation och bokföring. Susskind beskriver två huvudsakliga områden där teknologin förändrar advokatens arbete, skapandet av juridiska dokument och tillgängliga juridiska verktyg online.²¹⁹

Idag kan AI-teknik inför en rättsprocess granska stora mängder data och sedan välja ut det som är mest relevant för det enskilda fallet och dessa intelligenta system kan dessutom utföra dokumentgranskning snabbare och mer effektivt än biträdande jurister och juniora advokater. Exempel kan ses i hur AI sägs vara en räddning till problematiken kring patentsystem eftersom utvärderingen av patent innefattar alltför stora mängder data för människan att gå igenom, vilket riskerar att underminera hela patentsystemet som bygger på ett utbyte där exklusivitet ger transparens och en tillgång som gynnar alla.²²⁰ AI-teknik är idag också mycket bra på att förutspå hur domstolar kommer döma i vissa rättsfrågor. Tekniken har idag också gett upphov till internet-communitys där advokater, men också icke-jurister och andra som har juridiska erfarenheter kan dela med sig av dessa. Det finns även internetbaserade system för advokaters anseende där man kan ta del av klienters omdöme av olika advokater, men också system för att jämföra priser för rådgivning samt hemsidor på nätet som hjälper till att ”matcha” klienter med advokater.²²¹ Utvecklingen kan liknas vid låneförmedlare som hjälper privatpersoner att jämföra låneräntor.²²²

Den juridiska sektorn är ett område som förändras långsamt och som inte har anpassat sig efter samhällets förändringar på samma sätt som de flesta andra yrkesområden. Susskind beskriver framför allt två stora utmaningar som advokatbyråer har framför sig. Den första handlar om hur byråerna ska behålla en rimlig lönsamhet under de kommande åren och den andra handlar om hur de ska överleva utifrån ett långtids-perspektiv.²²³ Susskind presenterar fyra potentiella

²¹⁸ Susskind 2015, s. 208

²¹⁹ Ibid, s. 66-69

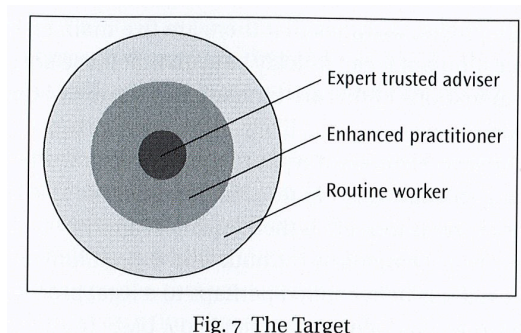
²²⁰ Wild, Joff, *Artificial intelligence and the future of the patent system*, IAM, 11 juli 2018.

²²¹ Susskind 2015, s. 69-71

²²² Jmf. *Låneförmedlaren Lendo*. Tillgänglig <https://www.lendo.se/om-lendo>

²²³ Susskind 2010, s. xlix-I

modeller för hur advokatbyråer kan utforma sin verksamhet för att bättre bemöta klienternas efterfrågan. Susskind beskriver den modell som idag är dominerande inom advokatbyråernas affärsmodeller; ”The Target”, vars struktur kan ses som cirklar i varandra där den yttersta ringen motsvarar de anställda som utför de rutinbaserade arbetet på byrån. Därefter följer ringen av de anställda som har en högre juridisk kunnsighet och sist har vi mittencirkeln som motsvarar expertrådgivaren.²²⁴ Denna modell kan liknas vid den trekant-modell som presenteras av forskaren Charlotta Kronblad²²⁵, som symboliserar advokatbranschens organisationsstruktur från delägare, seniora advokater och biträdande jurister. Kronblad förklarar hur digitalisering kommer innebära att byråer måste förändra sin organisationsstruktur för att effektivisera arbetet samt möta marknadens efterfrågan och fördelning av tids- och kvalitetsvinster.

Susskind. R (2010)²²⁶

Kronblad. C (2016)²²⁷

Tidigare har advokatbyråer haft goda vinstmarginaler och de har likt ovan beskrivet haft monopol på marknaden för juridisk rådgivning. I takt med digitaliseringen och potentialen med AI så måste byråerna förändra hur de tar betalt. Kronblad presenterar en potentiell organisationsmodell för framtiden där det nedersta steget som omfattar biträdande jurister blir betydligt smalare och även får sällskap av it-expertis och såldes kommer de biträdande juristerna minska i takt med att deras arbetsuppgifter i allt större omfattning kommer att kunna effektiviseras bort.²²⁸

²²⁴ Susskind, s. xlv

²²⁵ Charlotta Kronblad är Doktorand vid Chalmers, Teknikens ekonomi och organisation, Entrepreneurship and Strategy, Charlotta Kronblad forskar på digitaliseringen av juristbranschen. Därigenom studerar hon uppkomsten av nya affärsmodeller och organisationsstrukturer hos juristbyråer. Läs mer här: <https://www.chalmers.se/sv/personal/Sidor/chakro.aspx>

²²⁶ Susskind 2010, figurer hämtade från s. xlv

²²⁷ Chalmers tekniska högskola (2017) *Charlotta kronblad följer hur digitaliseringen påverkar juristbranschen*

²²⁸ Chalmers tekniska högskola (2017) *Charlotta kronblad följer hur digitaliseringen påverkar juristbranschen*

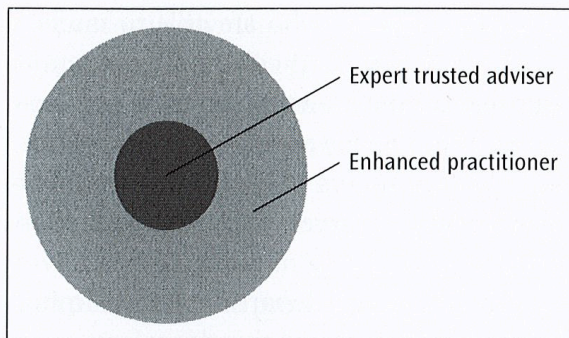

Fig. 8 The Doughnut

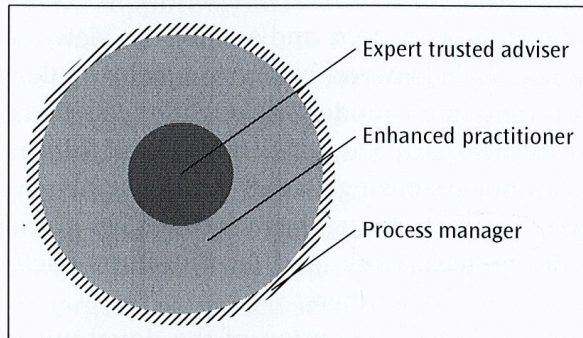

Fig. 9 The Glazed Doughnut

Susskind ger tre förslag, Fig. 8, 9 och 10, på hur byråer kan utforma nya organisationsmodeller istället för ”The Target”. Dessa modeller har gemensamt att de presenterar ett nytt sätt att organisera arbetet i takt med att tekniken ersätter de tjänster som går på rutin.

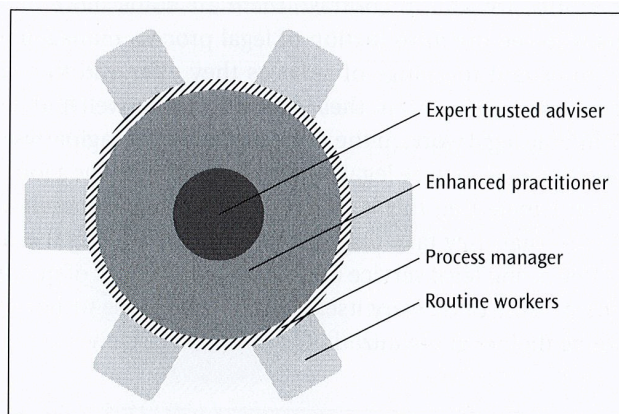

Fig. 10 The Cog

Den sista modellen, Fig. 10, presenteras som ett kugghjul och innefattar huvudsakligen expertrådgivare som omges av anställda med högre juridisk kompetens än rutinbaserat arbete. Det finns ett mindre utrymme för s.k. *process managers* som omfattar arbetsuppgifter som strukturerande av juridiska problem och analys av vem som är bäst lämpad för uppgiften samt ansvar för att tillse att alla

Susskind. R (2010)²²⁹

utför de uppgifter de tilldelats, inom rätt tid och till avsatt pris. Denna fjärde modell har dock kvar några tjänster för rutinbaserade arbetsuppgifter anpassat efter situationer där byrån själv har bättre kompetens att utföra dem istället för att använda ex. outsourcing²³⁰.

Det kan även finnas fördelar med att behålla visst rutinarbete för att säkerställa konfidentialitet osv. vilket är en del av advokaternas rådgivningsansvar.²³¹ Enligt Susskind kommer det vara efterfrågan bland klienternas och de som äger andelar i byrån som styr vilken av modellerna som en byrå bör använda.²³² Så hur bör man tänka när man omorganiserar sin affärsstruktur för

²²⁹ Susskind 2010, figurer hämtade från s. xlv-xlvi

²³⁰ Bolagsverket; (2016) *Outsourcing – en vägledning om sekretess och persondataskydd*. Outsourcing eller utkontraktering, dvs. att låta externa tjänsteleverantörer utföra funktioner som annars skulle skötas i egen regi

²³¹ Jmf. Avsnitt 2.3.2 om omsorgsplikt

²³² Susskind 2010, s. xliii-xlvi

att möta marknadens efterfrågan? Vilka typer av tjänster bör man ha kvar, och vilka kan ersättas genom automation och AI-teknik och i vilka delar bör outsourcing användas?

4.1 Utvecklingen av juridiska tjänster

Den teknologiska utvecklingen har idag gjort stora framsteg. En stor del av tekniken har utvecklats under lång tid, men har under de senaste åren fått stora genomslag i praktiken. Man kan enligt Brynjolfsson och McAfee likna den tekniska utvecklingen med den av ångmaskinen. Datorn har funnits i flera decennier, men det har tagit tid att nå punkten där datorn kan användas som en digital motor. Men utvecklingen av datorer har bara börjat eftersom utvecklingen idag har skapat de förutsättningar som krävs för att datorn ska kunna få samma revolutionerande effekt som ångmaskinen. Enligt författarna ovan står vi inför den andra maskinåldern.²³³

Enligt Susskind kommer den tekniska utvecklingen leda till att marknaden kommer kräva att juridiska tjänster blir mer *commoditized*²³⁴, vilket innebär att juridiska tjänster kommer erbjudas via internetbaserade produkter som konsumenterna inte kan särskilja, vilket således får ekonomiska effekter i form av lägre priser. Enligt Susskind kan utvecklingen av hur juridiska tjänster utförs ses över fem steg där det första innefattar tjänster som är särskilt utformade för den enskilda klienten och kan ses som skräddarsydda efter dennes behov. Som exempel ges argumentation i domstol, vilket är anpassat efter klienten och således inte kan återanvändas på exakt samma sätt med en annan klient i ett annat sammanhang. Nästa kategori av sätt att utföra juridiska tjänster handlar om standardisering. Dessa kan delas upp i standardisering av processen; användning av manualer för lämpliga tillvägagångssätt, och standardisering av substans; standarddokument som återanvänds etc.²³⁵ Steget därefter är när juridiska tjänster är systematiserade för internt bruk. Här används AI-teknologi som automatiserar vissa juridiska aktiviteter som exempelvis skriftliga förfaranden och utarbetning av dokument.²³⁶ Det finns idag internettjänster som efter att en person svarar på några frågor kan skapa anpassade kontrakt.²³⁷ Under detta steg blir de juridiska tjänsterna dock mindre personliga och istället används fler tekniska lösningar.²³⁸

²³³ Brynjolfsson, Erik, McAfee, Andrew, *The second machine age: Work, Progress and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*, första upplagan, W.W Norton & Co, USA, 2014, s. 9

²³⁴ P.g.a. avsaknad av lämplig översättning kommer det engelska begreppet inte att översättas

²³⁵ Susskind 2010, s. 28-29

²³⁶ Tillgängliga: <https://lexmachina.com/about/>, <https://kirasystems.com>

²³⁷ Tillgängliga: <https://avtal24.se/start/avtal>, <https://www.dokumera.se>

²³⁸ Susskind 2010, s. 30

Övergången till det fjärde steget innefattar att byråerna delar med sig av sina interna system, vanligtvis genom internet. På så sätt erbjuder byråerna ett tekniskt kunskapspaket med juridisk service som klienten enligt en ”gör det själv”-metod kan tillgodogöra sig för en avgift eller genom licensering. Sådana paketerade juridiska tjänster kan även föras in direkt i klientens egna system.²³⁹ Vid det sista steget är de juridiska tjänsterna mycket lättillgängliga och klienten har flera olika alternativ, vilket skapar en konkurrens som pressar ner priserna. Enligt Susskind är advokater generellt sätt negativt inställda till utvecklingen mot det femte steget eftersom detta kan anses medföra ett förlorat värde i juridisk rådgivning, men innebär samtidigt förmånligare priser för klienterna.²⁴⁰ Sättet att ta betalt för dessa tjänster varierar, de tjänster som omfattas av de första stegen tenderar att innebära betalning per timme och större fokus på tillit till advokaten som utför tjänsten. De senare trappstegen burkar istället ha fasta priser och dess innehåll är mer generellt. Här kan man således dra slutsatsen att tjänsterna som är anpassade efter klienten innebär ett särskilt förtroende och en särskild mänsklig interaktion som psykologiskt och känslomässigt har betydelse för klienten, medan tjänsterna högre upp på stegen må vara mer lättillgängliga för gemene man, men saknar den personliga aspekten.²⁴¹ De högre stegen innebär också en större omstörtande effekt på marknaden för juridiska tjänster, eftersom advokatycket generellt har visat ett visst motstånd till den tekniska utvecklingen och detta således innebär stora förändringar.²⁴² Vid utförande av juridisk rådgivning är det viktigt att se vilken som är den optimala balansen mellan de olika stegen för att rådgivningen ska bli så bra som möjligt och i de flesta fall krävs en viss användning av olika steg. Av finansiella skäl finns det många klienter som kräver en utveckling mot rådgivning som tar formen av de högre stegen för högre kvalitet, snabbare och mer konsekventa resultat.²⁴³

4.2 Vilka av advokatens uppgifter kan automatiseras?

4.2.1 Artificiell intelligens och tjänster

Den tekniska utvecklingen har under de tre tidigare industriella revolutionerna genom historien erbjudit stora möjligheter att effektivisera arbete och industri. Om man intar en skeptisk inställning till teknik så kan man argumentera för att denna utveckling har lett till att tekniken

²³⁹ Susskind 2010, s. 30-31

²⁴⁰ Ibid, s. 27 och 33

²⁴¹ Ibid, s. 33-34

²⁴² Ibid, s. 34 och 99

²⁴³ Ibid, s. 34-35

har ersatt en stor mängd mänsklig arbetskraft.²⁴⁴ Idag är det oklart exakt hur utvecklingen av artificiell intelligens kommer att påverka arbetsmarknaden, men det finns en övertygelse om att vidare utveckling av robotteknik och AI har potential att förändra arbetsmarknaden radikalt. Utifrån en mer optimistisk syn på tekniken kan man dock argumentera för att teknikutvecklingen innebär en förändring av hur man utför arbete och istället se dess potential. På vilka sätt AI kommer påverka arbetsmarknaden framöver kommer till stor del styras av hur Sverige väljer att genomföra kommande politiska åtgärder inom området.²⁴⁵ Av avgörande betydelse för hur AI kommer påverka arbetsmarknaden (och då särskilt advokatåkrens arbete) är huruvida AI kommer kunna uppnå den kompetens som krävs för det aktuella arbetet. Framstående professorer²⁴⁶ inom elektronisk handel, tjänster och affärer har arbetat fram en teori om fyra olika typer av intelligenser som krävs för olika typer av tjänster. Denna teori kan således användas för att avgöra inom vilka tjänster AI kommer kunna ersätta mänsklig arbetskraft.²⁴⁷

Idag används maskininlärning som har viss mänsklig intelligens i stor utsträckning inom bland annat tjänstesektorn och robotik har automatiserat arbete inom ex. kundtjänst samt hälso- och sjukvården. Det har funnits uppfattning om att tjänster är svåra att automatisera eftersom de ofta kräver en särskild form av kommunikation och en förståelse för kontext, till skillnad från mer industriella arbetsuppgifter som tillverkning. Denna uppfattning har dock ifrågasatts starkt i takt med den enorma utvecklingen av AI under de senaste åren.²⁴⁸

4.2.1.1 Fyra typer av intelligens

“Of course machines can't think as people do. A machine is different from a person. Hence, they think differently. The interesting question is, just because something, uh... thinks differently from you, does that mean it's not thinking? Well, we allow for humans to have such divergences from one another. You like strawberries, I hate ice-skating, you cry at sad films, I am allergic to pollen. What is the point of... different tastes, different... preferences, if not, to say that our brains work differently, that we think differently? And if we can say that about one another, then why can't we say the same thing for brains... built of copper and wire, steel?”

- Alan Turing, *The Imitation Game*²⁴⁹

²⁴⁴ Frydlinger, s. 5

²⁴⁵ Ibid, s. 10

²⁴⁶ Ming-Hui Huang är professor i elektronisk handel på Departementet för Informationsförvaltning på College of management i Taiwan. Roland T. Rust är universitetsprofessor och håller ordförandeskap inom marknadsföring samt är VD för Centre for Excellence in Service och Centre for Complexity in business på Robert H. Smith Handelshögskola, University of Maryland.

²⁴⁷ Huang, Ming-Hui., & Rust, Roland T. *Artificial Intelligence in Service*. *Journal of Service Research*, 21(2), 155–172., 2018.

²⁴⁸ Huang, s. 155,

²⁴⁹ Alan Turing, citat från filmen *The Imitation Game* (2014).

Kunskap kan sammanfattas som förmågan att lära sig från sina erfarenheter och förmåga att anpassa sig till sin omgivning, men också som människans möjlighet att inom en social kontext uppnå sina livsmål. Det kan också anses innefatta förmågan att lösa problem.²⁵⁰ Enligt ovan angivna forskningsteori finns det fyra typer av intelligens; mekanisk intelligens, analytisk intelligens, intuitiv intelligens och empatisk intelligens. Dessa fyra typer av intelligenser kan ses i en på varandra följande skala, där AI har lättast att imitera den mekaniska intelligensen och ju längre åt höger man tar sig i skalan, desto svårare är det för AI att imitera den mänskliga kunskapen. De kan även ses parallellt på så sätt att när AI bemästrat en kunskapsnivå så kan den fortfarande fungera i symbios med de tidigare uppnådda kunskapsnivåerna.²⁵¹ Mekanisk intelligens omfattar repetitiva och standardiserade arbetsuppgifter och kräver sällan någon omfattande utbildning som ex. McDonalds nya tjänst där man kan beställa mat på en pekskärm andra exempel är vissa typer av produktionsarbete.²⁵² Här har AI nått stora framsteg och utför i många fall arbetsuppgifter bättre än människan, utan att bli påverkade av omgivningen, utan den mänskliga faktorn och med en extrem stringens och precision.²⁵³

Analytisk intelligens innefattar inlärning och anpassning av data genom användning av algoritmer, förmågan att lösa problem samt lära sig av tidigare erfarenheter. Det innefattar även rationellt beslutsfattande och omfattar yrkesgrupper som ingenjörer och datavetenskapsmän. Exempelvis finns teknik som utför navigeringsuppdrag och intelligenta system kan infogas i bilar för att diagnostisera potentiella problem. Analytisk AI har förmågan att lära sig och hitta relevant information utan att ha blivit programmerade till vart de ska leta. Denna intelligens kallas ”svag AI” och den kan inte imitera intuitiv intelligens, vilket kan ses som en konsekvens av avsaknaden av mänskligt medvetande. AI med analytisk intelligens har också nått stor framgång inom tjänstesektorn eftersom den kan processa enorma mängder data och de har även förmågan att lära sig av data.²⁵⁴ Inom juridiken har denna typ av AI börjat användas i samband med *Due Diligence*.²⁵⁵

Intuitiv intelligens utövas bland annat av advokater och innefattar kreativt tänkande för att kunna lösa problem. Tjänsterna omfattar uppgifter som är komplexa och som kräver olika

²⁵⁰ Huang, s. 156

²⁵¹ Huang, s. 155-156

²⁵² Se Huang, bilaga 1, table 1 Intelligences, Nature of Tasks, Job replacement, and Service Implications, s. 157

²⁵³ Huang, s. 158

²⁵⁴ Ibid, s. 158

²⁵⁵ Susskind 2015, s. 70, jmf. <https://kirasystems.com/how-it-works/du-diligence/> och <https://ebrevia.com/diligence-accelerator/>

former av interaktion och kommunikation samt förmåga att anpassa tjänsten efter en person. Den viktigaste delen av intuitiv intelligens, vilken också avgränsar den mot den analytiska intelligensen, kan anses vara förståelse. Intuitiv intelligens anses vara ”stark AI” och fungerar mer likt människan, somliga skulle även säga att den innefattar viss medvetenhet och självmedvetenhet. Exempel på AI som hittills bemästrat denna intelligensnivå är IBM och dess *Watson*²⁵⁶ som deltagit i spelet Jeopardy.²⁵⁷

Den fjärde och sista kategorin är empatisk intelligens, vilket handlar om förmågan att uppfatta, tolka och förstå känslor samt förmågan att agera efter dessa. Det handlar om sociala förmågor och känslomässig interaktion såsom relationer, förmågan att kunna leda andra, att kunna förhandla och samarbeta. Det innefattar också förmåga att kommunicera och att låta känslor få vara en del i beslutsfattande. Empatisk intelligens används exempelvis av psykologer, men också av politiker och yrken som omfattar förhandling, såsom för advokater. AI-system vars datorteknik kan relatera till känslor kallas *affective computing*. AI teknik som har empatisk intelligens beskrivs som innehavare av känslor, alternativt att den agerar som om den hade känslor. Empatisk AI kan anses karakteriseras av ”erfarenhet”, vilket i viss mån kan problematiseras då man inte kan förklara hur en maskin kan uppleva färger och smaker. Litteraturen inom olika vetenskapliga områden är oense om huruvida maskiner kan anses ha samma känslor som vi människor har. Enligt den tekniska litteraturen bör känslor ha samma innebörd som kognition och således vara fullt kapabla att programmeras in i en maskin. Psykologisk och filosofisk litteratur hävdar dock att ”känslor är en biologisk reaktion och en subjektiv upplevelse som inte med lätthet kan lösgöras och formas till binära datorelement och processer.” [översättning av författaren]²⁵⁸ Det rör sig således om en debatt kring huruvida de känslor som AI imiterar genom kognition kan anses vara annorlunda än de känslor som människan upplever.

Det finns även en liknande diskussion om huruvida AI kan tänka som människan. I linje med argumentationen som följer av *Alan Turing-testet*²⁵⁹ så spelar det dock ingen roll huruvida känslorna som upplevs är att definitionsmässigt likna vid mänskliga känslor. Det avgörande är maskinens förmåga att uppträda som om den hade känslor, för att uppnå de förutsättningar som

²⁵⁶ International Business Machines Corp.; (u.å.). *What is Watson?*

²⁵⁷ Huang, s. 159

²⁵⁸ Ibid s. 159

²⁵⁹ Jmf. Avsnitt 2.2.5, s. 32

krävs för att kunna utföra en tjänst. AI med empatisk intelligens är den mest avancerade formen av AI och eftersom utvecklingen av denna teknik inte har fått genomslag ännu så finns det få exempel på dess användning inom tjänstesektorn. Exempel som kan ges är roboten Sophia som har förmågan att föra samtal och som har förmågan att efterlikna mänskliga ansiktsrörelser²⁶⁰ samt användningen av botar som kan ge psykologiskt stöd till människor. Här är det av större betydelse att maskinen som ska utföra tjänsten är mer lik människan, till skillnad från de första stegen av intelligens, där konstruktionen är mer funktionell. En av de viktigaste delarna av empatisk intelligens är förmågan att interagera med andra människor.²⁶¹

De två främsta egenskaperna för AI i relation till utövning av tjänster är *self-learning* och *connectivity*. AI som har förmågan till självinlärning kan automatiskt förbättra sig själv genom erfarenhet, som exempelvis maskiner som genom algoritmer kan lära sig från data och förutsäga resultat. Internetutvecklingen har idag gett teknologin möjligheter att sprida självlärande tekniker inom hela nätverk och inte bara enskilda maskiner. Denna oändliga connectivity kan synliggöras genom det som kallas *The internet of things (IoT)*.²⁶²

4.2.1.2 Människans försprång

Vi människor har förmåga att skapa nya idéer, vi är innovativa, påhittiga och kreativa, vilket är något vi hittills inte har kunnat se datorer göra. Människans förmåga att komma på nya goda idéer och koncept är en stor fördel och något som har avgörande betydelse för många yrken. Litteraturen ger exempel som kockar som skapar nya recept och journalister som letar upp händelser med nyhetsvärde.²⁶³ Ett annat rimligt exempel bör därför kunna ses i advokatens rådgivningsroll och hur denne lägger upp sin argumentation till domstolsförhandling eller anpassar sin arbetsmetod efter sakomständigheterna i det enskilda fallet. Vår förmåga att tänka utanför boxen innebär också fördelar gentemot maskinerna som i olika utsträckning är beroende av människans programmering och dess begränsningar.²⁶⁴

De mänskliga sinnena ger oss också fördelar gentemot maskinerna. I takt med utvecklingen blir maskinerna allt bättre på att imitera mänskliga egenskaper och så även imitera våra sinnen, men än så länge är människan överlägsen här. Datorer är ofta mycket duktiga på att känna igen

²⁶⁰ YouTube, 25 okt 2017, Interview With The Lifelike Hot Robot Named Sophia (FULL) I CNBC, Tillgänglig: <https://www.youtube.com/watch?v=S5t6K9iwcdw>

²⁶¹ Huang, s. 159-160

²⁶² Ibid, s. 160-161

²⁶³ Brynjolfsson 2014, s. 191

²⁶⁴ Ibid, s. 192

mönster och likande inom det område de programmerats för, men värdelösa på områden utanför.²⁶⁵

4.2.1.3 Begränsningar av AI

AI-teknologin har också vissa begränsningar som påverkar hur de bör användas. AI-system som omfattar maskininlärning, vilka har förmågan att lära sig saker, har begränsningar som i viss mån liknar människans begränsningar. Ju mer spretande och slumpmässig den data som ligger till grund för inlärningen är, desto svårare är inlärningen. Ytterligare teoretiska begränsningar är de fall då data helt saknar mönster, eftersom maskininlärning bygger på slutledning och det då inte finns något att slutleda. Maskininlärning är ytterligare begränsad till det faktum att dess algoritmer inte kan lära sig en funktion med ett konstant värde eftersom dessa förblir desamma och därmed inte innefattar något att lära sig.²⁶⁶ Maskininlärning väcker filosofiska frågor om vad lärande innebär. David Danks ställer sig frågan; "If machine learning is roughly analogous to statistics, then in what sense is it "learning"?"²⁶⁷ Enligt Danks kan man närma sig frågan från två håll. Den första aspekten handlar om filosofi och den andra handlar om vår förståelse av kognition. Enligt Danks presenterades de filosofiska aspekterna kring ovan fråga i samband med Searle och hans beskrivning av kunskap utifrån hans *Chinese room*. Searle's argument handlar om att *computation* innefattar manipulation av symboler, medan kognition innefattar något mer än detta. Vad som menas med "något mer" skiljer sig åt i litteraturen, men argumentationen resulterar i slutsatsen att *computation* inte kan vara kognition. Detta synliggörs i Searle's "kinesiska rum", där förmågan att genom text och symboler skapa en text på kinesiska inte automatiskt innebär att skaparen kan kinesiska. Man kan utifrån filosofin således ifrågasätta om *machine learning* faktiskt innebär att maskinen faktiskt lär sig. Av denna argumentationslinje följer också att maskininlärning är användbart på många sätt, men med tron om att tänkande kräver kognition så kan maskininlärning aldrig ses som sann inlärning.²⁶⁸

Ett annat argument för att maskiner inte "lär sig" vid maskininlärning handlar om hur människan kan sägas använda sin insikt och kreativitet vid inlärning, vilket maskiner saknar. Man kan här dra slutsatsen att maskininlärning endast är en förmåga att uppfatta mönster i data och istället är det människan som lär sig vid tolkning av denna data. Med antropocentrisk

²⁶⁵ Brynjolfsson 2014, s. 193-194

²⁶⁶ Frankish, s. 157

²⁶⁷ Ibid, s. 158-159

²⁶⁸ Ibid, s. 160

utgångspunkt med människan som norm kan således mänsklig inläring anses vara synonymt med sann inläring.²⁶⁹

4.2.1.3 AI och dess inverkan på arbetsmarknaden

Utvecklingen av AI kommer utan tvekan att få stora effekter på arbetsmarknaden och har redan börjat sudda ut gränserna mellan olika branscher. Det som kallas den fjärde industriella revolutionen har också börjat sudda gränserna mellan vad vi tidigare definierat som fysiska, digitala och biologiska system genom teknologiska fusioner.²⁷⁰ Ekonomiskt kommer utvecklingen leda till förändrade konkurrensförutsättningar där marknadens efterfrågan kommer styra vilka företag som kommer överleva. Det kommer även krävas stora förändringar i hur företag hanterar sina immateriella tillgångar. Advokatbyråer, likt andra företag, kan sägas ha fyra olika typer av immateriella tillgångar; fysiskt kapital, informationskapital, nätverkskapital och humankapital.²⁷¹ För att byråer ska kunna konkurrera framöver så krävs att de kan anpassa sig efter utvecklingen genom att automatisera de delar som, utifrån tillgänglig teknik och de enskilda arbetsuppgifternas natur, bör automatiseras. Enligt min mening är det således viktigt, både avseende ekonomi och konkurrenskraft samt för att bibehålla förtroendet för tjänsten, att byråer kan använda tillgänglig AI för att effektivisera och förbättra sitt arbete, genom att använda det på rätt plats och på rätt sätt.²⁷²

4.2.1.4 Successiv ersättning

Under de senaste åren har mekanisk intelligens blivit en mänsklig egenskap som värderas allt mindre i takt med att de standardiserade arbeten som involvera denna kunskapsnivå har automatiserats i allt större utsträckning. Detta eftersom AI här har fördelar som effektivitet, konsekvent resultat av kvalité och minskad kostnad. Vi befinner oss dock endast i det inledande stadiet där AI börjar ersätta analytiska arbetsuppgifter.²⁷³ Men eftersom utvecklingen av AI har varit enorm de senaste åren så kommer AI inom en snar framtid lära sig allt mer av de analytiska färdigheterna. Arbetsuppgifter med intuitiva inslag och av mer komplex natur, som förhandlingar med kunder, kommer dock vara svårt för maskiner att ta över. Detta också eftersom intuitiva arbetsuppgifter kräver förmågan att skapa relationer till sina kunder och skapa förtroende. Enligt Huang och Rust's teorier kommer analytisk AI att utföra de tyngre

²⁶⁹ Frankish, s. 161

²⁷⁰ Frydlinger, s. 8-10

²⁷¹ Ibid s. 14-17

²⁷² Jmf. Frydlinger, s. 17 för rekommendationer för företags långsiktiga överlevnad

²⁷³ Huang, s. 163

jobben kopplade till hantering av information och genom att hantera stora mängder data skapa underlag för beslut som mänsklig arbetskraft med intuitiv kunskap sedan kan använda för att fatta beslut.²⁷⁴

Det finns idag också AI som har intuitiv intelligens och som genom bildigenkännings-teknik har beskrivits vara lika bra, eller till och med bättre, än människan på att identifiera hudcancer. Det utvecklas just nu också AI med empatisk intelligens som ska kunna interagera med människor och känna igen känslor, som genom mjukvara har infogats i ex. tv-spel för barn.²⁷⁵ Enligt Schwab kommer den fjärde industriella revolutionen att påverka arbetsmarknaden på främst två sätt; den ena innebär att automatisering kommer ha en ”destruction effect” genom att ersätta mänsklig arbetskraft. Denna effekt kommer i sin tur leda till en ökad efterfrågan på gods och service, vilket således kommer innebära nya yrkesformer och potentiellt också nya former av industrier.²⁷⁶ Det finns således viss konkurrens från maskinerna, även i relation till de högre kunskapsnivåerna, men man kan här välja att se det som en nödvändig förändring till det bättre istället för att maskinerna ersätter människan. I takt med att AI blir allt mer intelligent så är det viktigt att människor som arbetar inom tjänstesektorn, däribland advokater, satsar på att utvecklas inom de områden där AI har begränsad intelligens. Jag anser därför att advokatkåren bör satsa på att utveckla bland annat en högre empatisk intelligens.

4.2.2 Hur påverkar detta advokatens tjänster?

Juridisk rådgivning omfattar till stor del arbetsuppgifter som kräver intuitiv och empatisk intelligens, exempelvis förmågan att interagera med en klient och utföra komplexa uppgifter som förändras samt förmågan att erbjuda tjänster anpassade efter den enskilda klienten. Remus och Levy talar här om ”Unscripted human interaction...”, vilket utgör arbetsuppgifter som idag är alltför komplexa för att kunna omvandlas till instruktioner för automatisering.²⁷⁷ Eftersom juridiskt arbete innefattar oväntade förändringar i sakomständigheter som helt kan förändra de juridiska förutsättningarna så kräver juridiskt arbete att man har förmågan att uppfatta relevanta förändringar och sedan snabbt kunna anpassa sig efter dessa. Detta kan relateras till *the frame problem*, vilket enligt Solum är ett av de svåraste problemen inom kognitionsvetenskap och handlar om svårigheterna i att programmera en dator med det som vi kallar *common sense*.²⁷⁸

²⁷⁴ Huang, s. 164

²⁷⁵ Ibid, s. 164

²⁷⁶ Schwab, s. 35-36

²⁷⁷ Remus, s. 14

²⁷⁸ Solum, s. 1249-1250

Eftersom många av advokatens uppgifter handlar om interaktion med andra människor, vilket innefattar *common sense*, så bör det således finnas en gräns för vilka arbetsuppgifter en AI kan utföra.

Det följer av advokatens rådgivningsansvar att kunna läsa av klientens känslor och vilken typ av juridisk information de kan tillgodogöra sig, samt förmågan att på ett pedagogiskt sätt kommunicera beslut och ge information till klienten.²⁷⁹ Det har skett framgångar inom *affective computing*, där datorer kan analysera en människas reaktion utifrån ansiktsuttryck och psykologisk status, men eftersom mänskliga känslor är så komplexa, föränderliga och svåra att beskriva så kan arbetsuppgifter som omfattar denna typ av kunskap inte automatiseras idag.²⁸⁰ Utifrån AI-teknikens begränsningar i dessa avseenden bör dessa typer av arbetsuppgifter inte automatiseras utan utföras av en människa. Stöd för detta finns även ur ett klient-perspektiv, där klienten bör anses ha rätt till en mänsklig advokat avseende juridiska uppdrag där automatisering inte innebär ett mer säkert sätt att utföra uppdraget.

Enligt Remus och Levy²⁸¹ kommer juridiska arbetsuppgifter som förhandling, närvaro i domstol, kommunikation och interaktion med klient samt rådgivning till klient vara de som kommer påverkas minst av automatisering.²⁸² Särskilt arbetsuppgifter som utövas i domstol är långt ifrån automatisering eftersom reglerna för processen är omfattande och även berör grundläggande principer och rättigheter som exempelvis muntlighetsprincipen och omedelbarhetsprincipen.²⁸³ Vidare handlar domstolsförhandlingar också om emotionellt engagemang för att föra den bästa argumentationen och talan.²⁸⁴ Gemensamt för de arbetsuppgifter som är längst ifrån automatisering är att de kräver intuitiv och empatisk intelligens.²⁸⁵ Däremot innefattar juridisk rådgivning stora mängder bulkjobb såsom granskning av avtal, eftersökning av information, läsning av rättsfall och upprättande av avtal som innefattar mekanisk och analytisk intelligens där det idag har utvecklats AI-verktyg som kan

²⁷⁹ Se avsnitt 2.3.2.2

²⁸⁰ Remus, s. 14-15

²⁸¹ Remus, s. 6, jag är medveten om att deras undersökning av vilka typer av juridiska arbetsuppgifter som med stor sannolikhet kommer att automatiseras bygger på data från en amerikans advokatbyrå, men kommer ändå att användas som utgångspunkt för min analys eftersom jag valt att själv inte göra en empirisk undersökning utifrån en svensk byrå,

²⁸² Ibid, s. 37

²⁸³ Renfors, Cecilia, *Varför muntlighet?*, Svensk Juristtidning: SvJT 3016, 2016, s. 322.

²⁸⁴ Remus, s. 36

²⁸⁵ Se avsnitt 4.2.1.1

ersätta mänsklig arbetskraft. Ett tydligt exempel är AI-teknik som hjälper till vid Due Diligence.²⁸⁶

Juridiskt arbete är komplext och advokaten behöver ha viss grundläggande kunskap om mänsklig interaktion och förmågan att kunna anpassa sig efter rättsläget och klientens önskemål, vilket kan innebära oförutsedda och plötsliga förändringar under kort tid. Rollen som advokat handlar också mycket om att hitta andra lösningar än att gå till domstol. Det handlar om medling och förhandling och att försöka få parterna att förlikas. Advokatens roll baseras på förtroende och tillit och arbetet handlar i första hand om klientens behov. Som synliggjorts under tidigare avsnitt så finns det stor potential att automatisera juridiska tjänster, vilket kommer påverka advokatens arbete. Att uppmärksamma dock, är gränsen där automatisering inte längre innebär en förbättring i arbetet, utan där människan behövs för att säkerställa rättssäkerhet. Det handlar här främst om arbetsuppgifter som omfattar intuitiv och empatisk intelligens och jag anser att advokatkåren bör satsa på att utveckla dessa delar för att vara en konkurrerande yrkesroll framöver.

4.3 Klientbaserad rådgivning

“Lawyers, like other good counselors, need to respond to both the content of their client’s statements and to the feelings behind those statements.”

- John L. Barkai och Virginia O. Fine²⁸⁷

Ett sätt för advokater att konkurrera i samklang med den digitala utvecklingen handlar om att se till människans fördelar i relation till maskinens begränsningar och således hur advokaten kan förbättra sina unika styrkor. Jag vill här lyfta min idé om hur en vidare utveckling av klientbaserad rådgivning och mer kunskaper om EI i relation till advokatrollen kommer innebära ett fortsatt behov av mänskliga advokater och jurister. Som jag visat på i avsnitt 4.2 så kommer en stor del av advokatens arbetsuppgifter att kunna automatiseras genom AI-teknik och för att advokatbyråer ska finnas kvar i framtiden så krävs det att de blir bättre inom intuitiv och empatisk intelligens, vilket till stor del innefattar psykologi.

²⁸⁶ Se avsnitt 3.2.1.1

²⁸⁷ Barkai, John and Fine, Virginia O., *Empathy Training for Lawyers and Law Students* (1983). Southwestern University Law Review, Vol. 13, pp. 505-529, 1983, s. 507.

Enligt Schwab finns det idag stor oro inför att den allt mer digitala världen kommer att påverka våra mänskliga kontakter och vår förmåga att exempelvis känna empati. Schwab hänvisar till en undersökning gjord bland collegestudenter i USA från 2010, som visade på en förminskad empati motsvarande 40 % idag, jämfört med studenter för ca. 30 år sedan.²⁸⁸ Den ständiga uppkopplingen påverkar oss och innebär svårigheter att fatta beslut.²⁸⁹ Det är enligt min mening otroligt viktigt att vi arbetar för att bevara vår förmåga till mänsklig interaktion och känslor såsom empati, särskilt i våra yrkesroller eftersom den digitala utvecklingen kommer innebära en ökad efterfrågan på hur tjänster utförs.²⁹⁰

4.3.1 Emotionell Intelligens

“Lawyers are analytically oriented, emotionally and interpersonally underdeveloped, and as adversarial as the legal system within which they operate.”

- Chris Guthrie²⁹¹

Emotionell intelligens (EI) kan förstås som ”...a constellation of emotion-related self-perceptions and dispositions.”²⁹² EI kan ses ta sitt första uttryck inom psykologin för runt 20 år sedan och genom en granskning av hur litteraturen har utvecklats inom ämnet kan man se en delad opinion. Vad som är tydligt är dock en växande mängd forskning som undersöker hur EI kan användas inom arbetslivet.²⁹³ EI har en avgörande betydelse för ditt arbete eftersom majoriteten av de viktigaste förmågorna i samband med arbete omfattas av EI, som också utgör grunden för många av dina andra färdigheter. EI är en del av nästan allting du gör och säger under en dag, och ca. 58 procent av din arbetsprestation i alla typer av olika jobb utgörs av EI.

²⁸⁸ Schwab, s. 101

²⁸⁹ Ibid, s. 102

²⁹⁰ Schwab, s. 53

²⁹¹ Guthrie, Chris., *The Lawyer's Philosophical Map and the Disputant's Perceptual Map: Impediments to Facilitate Mediation and Lawyering*, Harvard Negotiation Law Review 6 (2001): p. 145-188., s. 162-163, *HeinOnline*, <https://heinonline-org.ezproxy.ub.gu.se/HOL/P?h=hein.journals/haneg6&i=169>.

²⁹² Wood, Laura M., Parker, James D.A., Keefer, Kateryna V., *Assessing Emotional Intelligence Using the Emotional Quotient Inventory (EQ-i) and Related Instruments*, Stough, Con, Saklofske, Donald H., Parker, James D.A. (red.), i *Assessing Emotional Intelligence*, första upplagan, Springer, Boston, 2009, s. 67, onlineresurs tillgänglig via Göteborgs universitetsbibliotek.

²⁹³ Stough, Con, Saklofske, Donald H., Parker, James D.A., *A Brief Analysis of 20 Years of Emotional Intelligence: An Introduction to Assessing Emotional Intelligence: Theory, Research, and Applications*, Stough, Con, Saklofske, Donald H., Parker, James D.A. (red.), i *Assessing Emotional Intelligence*, första upplagan, Springer, Boston, 2009, s. 3, onlineresurs tillgänglig via Göteborgs universitetsbibliotek.

EI har också stor påverkan på hur mycket pengar vi tjänar eftersom högre EI innebära att man också kan få en högre lön.²⁹⁴

Enligt en av de mest välkända modellerna för uppskattningen av EI, utvecklad av Reuven Bar-On, så kan EI ses som en form av generell intelligens, dock avskild från kognitiv intelligens, och kan beskrivas som en reflektion av "...an individual's potential for adaptive, intelligent behaviour that promotes personal success, happiness, and general well-being."²⁹⁵ Bar-On-modellen består av 15 komponenter grupperade i fem olika teoretiska huvudgrupper; *intrapersonal*, *interpersonal*, *stress management*, *adaptability*, och *general mood*. Den första gruppen definieras av emotional self-awareness. Den andra gruppen handlar huvudsakligen om förmågan till social interaktion och hantering av andras känslor. Den tredje och fjärde gruppen innefattar båda förmågan att hantera svåra situationer som innefattar problem eller plötsliga förändringar, vilket kräver flexibilitet och förmågan att lösa problem. Den sista gruppen innefattar optimism och lycka, vilket visar på huruvida individen känner sig tillfreds med livet. Modellen som beskrivits översiktligt ovan har utgjort grunden till *Bar-On Emotional Quotient Inventory* (EQ-i), vilket är ett sätt att mäta EI baserat på ovan angivna huvudgrupper.²⁹⁶

Dan Defoe skriver om hur emotionell intelligens och empati kan skapa bättre professionella relationer mellan advokater och klienter och skapa bättre förutsättningar för att klienten ska vara tillfreds med rådgivningen. Defoe argumenterar för att ju mer person-centrerad advokaten är i sin rådgivning, desto bättre blir relationen till klienten och således förstärks professionalismen.²⁹⁷ Defoe hänvisar till en modell för mätning av EI som publicerats av Multi-Health Systems, vid namn EQ-i 2.0. Modellen har som synes fem huvudkategorier som sedan delas in i ytterligare 15 underkategorier.

²⁹⁴ Bradberry, Travis, Greaves, Jean, Emotional Intelligence 2.0, första upplagan, TalentSmart, San Diego, 2009, s. 20-21

²⁹⁵ Stough, s. 67

²⁹⁶ Stough, s. 67-69

²⁹⁷ Psychology (2012) Defoe, Dan, *Emotional Intelligence, Lawyers, and Empathy – Using The power of Listening With Care to Build Better professional Relationships and Satisfy Clients*.

Emotionell kompetens är enligt min mening av avgörande betydelse för en god advokat. Robin Slocum hävdar att juriststudenter behöver ha med sig emotionell kompetens när de ger sig ut i arbetslivet för att kunna bli en del av den juridiska professionen, eftersom denna kompetens utgör grunden för gott omdöme, kommunikation och god argumentation. För att verkligen kunna utmärka sig som en av bästa inom professionen krävs en högre kvalitet av emotionell intelligens eftersom juridiskt arbete också till stor del innefattar kommunikation rörande svåra och komplexa problem och situationer. Juridiskt arbete innefattar också konflikthantering, vilket i sig innebär krav på skicklig manövrering mellan klientens intressen, motpartens rättigheter och gällande rätt.²⁹⁸ Slocum beskriver hur det under de senaste trettio åren har gjorts undersökningar som visar på att emotionell kompetens är viktig för utförandet av arbetsuppgifter på ett effektivt sätt. Studierna visar också på att förutsättningar för arbetstagarens framgång inom yrkeslivet inte bara innefattar hög IQ och goda akademiska meriter. För störst chans till framgång krävs en kombination av IQ, relevanta expertkunskaper för yrkesrollen och emotionell kompetens. Enligt en studie som sett till 181 kompetensmodeller från 121 organisationer från olika delar av världen så innefattar 67 % av de egenskaper som ansågs vara avgörande för effektivt utfört arbete emotionell kompetens.²⁹⁹

Det finns en generell uppfattning om att oavsett hur välutbildad man är, hur högt IQ man har och hur tekniskt kunnig man är inom ett område så saknar man effektiviteten i både arbete och privatliv om man saknar s.k. *people skills*. Det finns litteratur som starkt talar för att EI är viktigare än IQ i arbetslivet och att det är viktigare att kunna bygga goda arbetsrelationer än att vara kunnig inom tekniken. I linje med denna typ av argumentation finns det även de som hävdar att EI bör läras ut för att säkerställa framgång på arbetsplatsen.³⁰⁰ Det finns studier som visar att advokater generellt har hög intelligens, men att de däremot ligger under medelvärde inom emotionell intelligens, vilket enligt Ronda Muir³⁰¹ kan ha stor betydelse för allmänhetens uppfattning av advokatkåren. Enligt Muir finns det studier som visar på att advokater med hög

²⁹⁸ Slocum, Robin, *An Inconvenient Truth: The Need to Educate Emotionally Competent Lawyers* (July 19, 2011). Chapman University Law Research Paper No. 11-31., s. 5.

²⁹⁹ Slocum, s. 5-6

³⁰⁰ Furnham, Adrian, *The Importance and Training of Emotional Intelligence at Work*, Stough, Con, Saklofske, Donald H., Parker, James D.A. (red.), i *Assessing Emotional Intelligence*, första upplagan, Springer, Boston, 2009, s. 137-138, onlineresurs tillgänglig via Göteborgs universitetsbibliotek.

³⁰¹ Ronda Muir är grundare till Law People Management LLC som erbjuder rådgivande tjänster till bland annat advokatbyråer avseende advokaters personliga attribut och användningen av beteendevetenskap inom juridiska arbetsplatser. Hon är också författare till boken "Beyond Smart: lawyering with Emotional Intelligence."

emotionell intelligens presterar bättre och är bättre på att få och behålla klienter samt är bättre på att kommunicera.³⁰²

Professor Christine Kelton understryker sambandet mellan tankar och känslor genom att den förra är beroende av den senare och hur känslor förbättrar tankeförmågan. Kelton argumenterar för att advokater med hög EI är bättre på att uppfylla klientens behov och intressen, till skillnad från advokater som saknar eller har lägre EI.³⁰³ Definitionen av intelligens kan utökas till att inkludera olika mänskliga mentala egenskaper, Kelton hänvisar till psykologen Edward L. Thorndike som introducerade ”social intelligens” och psykologen Howard Gardner och hans idé om att människans intellektuella kompetenser kan ses som en uppsättning av olika förmågor att lösa problem samt förmågan att själv identifiera problem för att möjliggöra fortsatt lärande.³⁰⁴ Enligt Kelton kan EI beskrivas som ”...the ability to engage in sophisticated information processing about one’s own and other’s emotions and to use this information as a guide to thinking and behavior.”³⁰⁵ Juristutbildningen har ett starkt fokus på analytisk förmåga och att lära studenter hur man tänker som en jurist. Detta huvudsakliga fokus kan ses ha konsekvenser av att inte ge studenterna fullständiga verktyg för att utföra juridiskt arbete.

Kelton hänvisar till empiriska studier av Marjorie Shultz, professor i juridik och Sheldon Zedeck, professor i psykologi, utförda bland de som arbetar praktisk med juridik, juriststudenter och klienter som använts för att ta fram en mängd faktorer som anses vara viktigast i samband med utförande av juridiskt arbete. Samtliga av dessa faktorer faller inom EI, vilket understryker vikten av EI i juridiskt arbete mot klienter, kollegor och andra aktiva inom det juridiska fältet.³⁰⁶ Kelton sammanfattar med att förklara att för att kunna göra goda övervägningar så krävs det både empati och en förmåga att separera sig själv från klienten och hur känslor förbättrar våra kognitiva processer eftersom de innehåller viktig information. Vi kan inte tänka utan våra känslor och genom att använda känslor och kognition så kan advokaten skapa en godare relation med klienten och därmed bygga upp ett starkare förtroende. Klienter vill bli sedda som mer än ”bara” en part i en tvist. Advokater som har god EI har förmågan att bemöta klienten som en person och istället hantera känslor som kan uppstå i samband med en rättslig process och använda dessa som något positivt i processen genom en grundläggande förståelse för hur

³⁰² The American Bar Association, *How emotional intelligence makes you a better lawyer*, 26 sep 2017.

³⁰³ Kelton, Christine C., *Clients Want Results, Lawyers Need Emotional Intelligence*, Cleveland State Law Review, vol. 63, no. 2 (2015): p. 459-494, s. 460, *HeinOnline*.

³⁰⁴ Kelton, s. 463-465

³⁰⁵ *Ibid*, s. 467

³⁰⁶ *Ibid*, s. 481

känslor påverkar klienten. En advokat med förmågan att kombinera kognition med känslor har enligt Kelton bättre förutsättningar för att föra resonemang, ta del av fler perspektiv, lösa problem och kommunicera med klienter. Emotionell intelligens innebär också att advokater kan fatta mer effektiva beslut.³⁰⁷

4.3.2 Terapeutisk juridik

Under de senaste åren har psykologi fått betydelse för advokaters praktiska arbete i takt med terapeutisk jurisprudens har vuxit sig allt större. Terapeutisk jurisprudens, eller juridik (TJ) kan ses som en modell för juridiskt arbete där advokatens roll innefattar etiskt omhändertagande och mer utvecklade interpersonella kompetenser. Advokater som arbetar efter denna modell arbetar för att undvika juridiska konflikter för sina klienter genom att utföra rådgivning med omsorg och att planera noga, men också genom att lösa problem på kreativa sätt och tillämpa alternativa metoder för att lösa tvister. Det handlar således om att advokater använder psykologisk kunskap såsom beteendevetenskap för att på bästa sätt bemöta sin klient och att således förstå advokatrollen utifrån ett tvärvetenskapligt perspektiv omfattande både juridik, psykologi och socialt arbete.³⁰⁸

Terapeutisk juridik har under de senaste åren blivit en viktig del av juristutbildningen, framför allt i USA och enligt Winick och Wexler kan metoden tillämpas inom de flesta rättsområden, men att metoden är särskilt viktig inom rådgivning och intervju av klienter i samband med särskilt svåra rättsliga konflikter eller där klienten mår dåligt.³⁰⁹ Uppfattningen av advokatens roll har förändrats under de senaste två decennierna och kan ses följa humanistiska strömningar där advokatens relation till klienter står i centrum i ett försök att se längre än klientens rättsliga ställning och inkludera dennes mänskliga behov och välmående. Denna modell erkänner således behovet av att advokater har förmågan att interagera med sin klient och förståelsen för psykologiska aspekter i det juridiska arbetet och se advokaten som en ”terapeutisk agent”. Här kan man se att konceptet av en advokat och dennes arbete utökas. Denna modell kritiserar den förmyndarmentalitet som generellt ofta återfinns mellan advokat och klient. Istället ska rådgivningen vara klientbaserad och det är otroligt viktigt att advokaten hör sin klient och tillvaratar dennes intressen utan att manipulera eller agera som att klienten är mindre värd.

³⁰⁷ Kelton, s. 493

³⁰⁸ Winick, Bruce J. and Wexler, David B., *The Use of Therapeutic Jurisprudence in Law School Clinical Education: Transforming the Criminal Law Clinic*. Clinical Law Review, Vol. 13, p. 605, 2006; New York Law School Clinical Research Institute Paper No. 05/06-8; Arizona Legal Studies Discussion Paper No. 06-35., s. 605-606

³⁰⁹ Winick, s. 605-606 och s. 612

Genom detta arbetssätt kan advokaten arbeta preventivt och minska klientens kostnader och försöka undvika onödiga tvister.³¹⁰

I takt med att allt fler av de juridiska arbetsuppgifterna kommer att kunna automatiseras är det viktigt att advokater och jurister satsar på de egenskaper som omfattas av empatisk intelligens och intuitiv intelligens för att konkurrera på marknaden och för att på bästa sätt kunna utföra de interagerande arbetsuppgifter som kommer vara svåra att automatisera inom den närmsta tiden. Enligt min mening bör svenska advokater utveckla sina psykologiska färdigheter och tillämpa terapeutisk juridik i samband med rådgivning för att anpassa professionen efter digitaliseringen och för att professionen ska behålla sitt förtroende. När enklare juridiska tjänster kommer digitaliseras och automatiseras och således vara lättillgänglig för allmänheten så kommer efterfrågan på advokater och jurister som på bästa sätt kan hantera komplexa juridiska problem att öka. I dessa klientrelationer, kopplade till svåra juridiska frågor, kommer det vara viktigare än någonsin att advokaten har psykologisk kompetens och utvecklad interpersonell kompetens för att kunna hantera känsliga rättsfrågor och bygga upp ett starkt förtroende och för att skapa förutsättningar för effektivisering. När modellen lärs ut inom s.k. *clinical legal education* i USA så får juriststudenter lära sig om två viktiga koncept. Det första handlar om att kunna identifiera s.k. *soft spots*, vilket är delar eller situationer i den rättsliga processen som med stor sannolikhet ger upphov till starka känslor för klienten.³¹¹ Den andra viktiga aspekten handlar om rådgivarens förmåga att spola tillbaka det händelseförlopp som utgjort grunden till en rättslig konflikt för att kunna utvärdera och undvika samma problem i framtiden.³¹² Dessa koncept kommer enligt min mening att vara otroligt viktiga även för svenska jurister att få lära sig under universitetsutbildningen för att de ska vara förberedda på förändringen av synen på advokatrollen och de nya psykologiska aspekterna av juridiskt arbete.

4.4 AI:s förändring av hur man bedömer advokatens rådgivningsansvar

Advokatens professionsansvar är idag reglerat inom flera olika bestämmelser, vilket belysts i avsnitt 3. Detta professionsansvar är utformat som en del av vårt antropocentriska rättssystem och fokuserar således på mänskliga förutsättningar. Detta innebär att advokatens ansvar strukturerats utifrån vad som kan krävas av en människa. Genom en ökad digitalisering och automatisering av juridiska tjänster kommer advokatrollen att förändras och med AI som

³¹⁰ Winick, s. 607-608

³¹¹ Ibid, s. 610

³¹² Ibid, s. 611

verktyg kommer advokaten att kunna arbeta snabbare och mer effektivt och med tillgång till avancerad teknik som har förmågan att hantera långt större mängder data än den mänskliga hjärnan kan. Detta bör enligt min mening också föranleda förändringar i betydelsen av rekvisiten för professionsansvaret. Några av de viktigaste begreppen rörande advokatens metodansvar är ”god advokatsed” och ”fackmässig standard”, vilka är av avgörande betydelse vid bedömningen av advokatens aktsamhetskrav.³¹³ Eftersom AI-tekniken kommer innebära en enorm utveckling, främst inom de ämnesområden som omfattar stora mängder data, så kommer advokater att ha bättre förutsättningar att utföra juridiskt arbete, vilket jag anser bör innebära en höjning av vad som utgör en fackmässig standard.

4.4.1 Expertis

Advokatens rådgivningsansvar omfattar expertkunskap och som en förutsättning för detta krävs att advokatkåren följer rättsutvecklingen och håller sig uppdaterade i relation till förändringar. Med stöd av det jag framfört tidigare i detta avsnitt finns det potential för utveckling av AI-verktyg som kan möjliggöra för advokater att snabbare hitta relevant information, hantera stora mängder data, kontrollera och jämföra juridiska dokument, förutse domstolens beslut samt mer effektivt upprätta dokument och avtal. Ett konkret exempel är utvecklingen av *automated document assembly* där man genom att besvara en serie av frågor kan få ett första utkast till ett avtal eller testamente, vilket både effektiviserar juridiska arbete samtidigt som det skapar en viss koherens inom advokatkåren.³¹⁴ Den tekniska utvecklingen innebär också nya sätt att sälja juridiska tjänster, det som Susskind beskriver som *The electronic legal marketplace* möjliggör rådgivning online, men erbjuder också möjligheter för klienter att ta del av andra klienters tidigare erfarenheter och jämföra priser. En elektronisk marknad innebär också nya sätt att ingå avtal, som exempelvis auktion via nätet, vilket också skapar nya arbetsuppgifter för advokater samtidigt som det utmanar ny typ av kompetens.³¹⁵ Det bör således ses som en del av advokatkåren och advokatsamfundets ändamål att undersöka på vilka sätt AI kan underlätta juridiskt arbete och på vilka sätt AI kan verka för att uppnå en högre kvalitet på juridisk rådgivning samt för att följa rättsutvecklingen.

³¹³ Den aktuella betydelsen av begreppen har redogjorts för i avsnitt 3.3

³¹⁴ Susskind 2010, s. 100-101

³¹⁵ Ibid, s. 108-109

4.4.2 Lojalitet

En annan viktig del av advokatens ansvar är lojalitetsplikten som omfattar tidseffektivt arbete för att hålla nere kostnader. Det kan idag riktas kritik mot advokatbyråers sätt att ta betalt per timme för arbete som i allt större utsträckning framöver kommer kunna automatiseras. Susskind uppmärksammar problemet i asymmetrin mellan advokatbyråns intressen och klientens intressen, vilket synliggörs tydligt i relation till sättet att ta betalt och generellt om ekonomiska aspekter och uttrycker att den ideala advokatbyrån är den som kan sammanfoga dessa intressen.³¹⁶ Kronblad beskriver hur ”De traditionella affärsmodellerna inom affärsjuridiken bygger mycket på timpris och hierarkiska strukturer.”³¹⁷ Klienter efterfrågar dock nya prismodeller och det finns här utrymme för att argumentera för att det bör ligga inom lojalitetsplikten att tillämpa AI-teknik som kan effektivisera arbete utan att kvalitet och säkerhet går förlorad. Likt Paula Röttorp framhäver så har klienter utanför Norden börjat efterfråga användningen av AI för att minska kostnaderna, framförallt i samband med fastighetsrätt.³¹⁸ Det kommer således inte dröja länge innan klienter i Norden kräver att advokatrollen utökas till att omfatta nya digitala verktyg för att sänka priser och öka kvalitén på det juridiska arbetet.

Kronblad beskriver hur hennes studier visar på att advokatbranschens organisationsstrukturer kommer genomgå stora förändringar inom de närmaste åren framöver där antalet biträdande jurister minskar samtidigt som det kvarstår ett behov av kunniga jurister som har förmågan att processa och tolka. Kronblad uppmärksammar dock att det troligtvis kommer ställas nya krav på framtidens jurister och advokaters som omfattar utökade kompetenskrav inom IT.³¹⁹

4.4.3 Pedagogik

Advokatens pedagogiska plikt kräver interaktion med klienten och en ökad förståelse för kommunikation och empati. Med stöd av ovan delar av avsnitt 4 så finns det stöd för argumentet att utöka kraven på advokatens psykologiska kunskaper och således en vidare satsning på att advokater ska ha en högre EQ-i 2.0. Detta som en utveckling för att advokatycket ska kunna konkurrera på marknaden framöver, men också som en förändring av hur vi ser på advokatrollen utifrån digitaliseringens möjligheter. I takt med en ökad automatisering bör det

³¹⁶ Susskind 2010, s. 148-149

³¹⁷ Persson, Johan, *Är din nästa kollega en robot?*, Advokaten, tidskrift för Sveriges advokatsamfund, Nr 1 2017 årgång 83.

³¹⁸ Persson, Johan, *”2020 är AI lika självklart som att det står en laptop på skrivbordet”*, Advokaten, tidskrift för Sveriges advokatsamfund, Nr 1 2017 Årgång 83.

³¹⁹ Persson, Johan, *Är din nästa kollega en robot?*, Advokaten, tidskrift för Sveriges advokatsamfund, Nr 1 2017 årgång 83.

vara viktigare än någonsin att advokaten förbättrar sina förmågor att på ett pedagogiskt sätt kommunicera med klienten. En annan del av lojalitet och pedagogisk plikt gentemot klienten handlar om kontakt och här kan den tekniska utvecklingen problematiseras utifrån den konstanta uppkopplingen som Susskind kallar *relentless connectivity*.³²⁰ Sociala nätverk genom mobiltelefon, mail och sociala medier etc. kan ses sätta ut gränsen mellan arbetstid och ledig tid och därmed innebära stress. Samtidigt innebär ökade kontaktmöjligheter också att arbete effektiviseras förutsatt att det hålls inom en rimlig omkrets och en möjlighet för advokaten att ha snabb kontakt med klienten för att klargöra problem, ställa vidare frågor och förklara vad som sker under processen.

4.5 Artificiell Intelligens – ett krav?

När vi ställer oss frågan hur juridiken kommer se ut i framtiden så bör man enligt Susskind ta utgångspunkt i hur människan har förhållit sig till information och hur denna samlas in, delas och blir en del av samhällets struktur. Utifrån en antropocentrisk diskurs kan människan ses ha genomgått fyra olika steg i relation till informationsstrukturer. Dessa steg innefattar kommunikation via tal, utvecklingen till informationsutbyte via skrift samt utveckling mot en ny informationsstruktur genom Gutenbergs tryckpress.³²¹ Det sista framträdande steget är dagens kommunikation genom informationsteknologi. Susskind anser att "...the information substructure in society, this dominant means by which information is captured, shared and communicated, determines to a large extent the quantity of our law, the complexity of our law, the regularity with which our law can change, and those who are able to advise upon it and be knowledgeable about it."³²² Susskind framför också idén om en latent juridisk marknad, där många personer behöver juridisk rådgivning på olika sätt, både i privatlivet och i arbetslivet, men att de saknar medel för att faktiskt anlita en advokat. Det är en fråga om tillgång till rättsväsendet (access to justice), vilket är en mänsklig rättighet.³²³

4.5.1 Demokratisering av juridik

Tillgängligheten till juridisk rådgivning har ökat under det senaste informationssteget genom internet-tjänster som erbjuder gratis rådgivning, hjälp att upprätta avtal och juridiska dokument

³²⁰ Susskind 2010, s. 105-107

³²¹ Nationalencyklopedin [NE]. (u.å.). *Gutenberg*

³²² Susskind 2010, s. 17

³²³ Jmf. Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna, EKMR art. 6.1

via internet. Svenska exempel som tidigare nämnts är Avtal24, Lawline och Juristresursen.³²⁴ Susskind talar om access to justice i ett bredare perspektiv och hur dagens informationssamhälle ger privatpersoner möjlighet att ta reda på sina rättigheter och på så sätt undvika juridiska tvister. Mängden information i samhället är idag så enorm och rätten kan ses vara för omfattande utifrån de juridiska metoder som finns för att hantera den. Susskind refererar till detta som hyper-reglering. Utvecklingen av AI har dock på olika sätt bidragit till effektivisering i hanteringen av den mängd information som idag cirkulerar i vårt samhälle och jag ställer mig här frågan om användningen av AI-teknik i vissa fall bör vara ett krav vid juridisk rådgivning.³²⁵

4.5.2 Bästa möjliga teknik

Enligt den svenska miljöretten ska verksamhetsutövare i sin yrkesmässiga verksamhet ha kunskap om vad som är bästa möjliga teknik och de ska använda den tekniken i den mån det inte är att ses som orimligt.³²⁶ Tekniken ska vara kommersiellt tillgänglig och Sverige har en striktare tillämpning än vad som följer av *Industriutsläppsdirektivet* på EU-nivå.³²⁷ Det finns här utrymme att dra paralleller mellan miljörettens krav på bästa möjliga teknik och advokatens metodansvar. Enligt min mening bör advokater ha ett visst ansvar att tillämpa tillgänglig teknik i sitt juridiska arbete för att effektivisera och därmed minska tidsaspekten och sänka priserna för klienten. Exempel är återigen användningen av AI vid Due Diligence.³²⁸

Tidigare har man uppskattningsvis kunnat granska upp till ca. 500 avtal, trots att företag kan ha över 10 000 avtal. Med hjälp av AI-teknologi som advokatens verktyg kan byråer idag genomföra mer omfattande Due Diligence där man kan kontrollera fler dokument och därmed reducera klientens risker och minska kostnader.³²⁹ Detta skapar också access to justice för fler företag som kanske inte skulle ha råd att betala för denna tjänst utan användningen av AI. AI-teknologin kan här erbjuda effektivare juridiska tjänster, till lägre kostnad och med mindre risk. Vid utförandet av dessa tjänster bör det anses vara en del av advokatens rådgivningsansvar att tillämpa bästa möjliga teknik som finns tillgänglig på marknaden för att tillvarata klientens intressen.³³⁰ Att använda bästa tillgängliga teknik för att sänka kostnaderna för klienten,

³²⁴ Tillgänglig: <http://www.juristresursen.se>, se även avsnitt 1.4 och avsnitt 3

³²⁵ Se bland annat avsnitt 3.2.1.4

³²⁶ Miljöbalk (1998:808) 2 kap. 2 och 7 §§

³²⁷ Naturvårdsverket (2018) *Bästa möjliga teknik*

³²⁸ Se avsnitt 3.2.1.1

³²⁹ Raconteur (18 okt 2017) Advertorial by Kira Systems, *How AI is transforming the due diligence process*.

³³⁰ Advokatsamfundets vägledande regler om god advokatsed, punkt 2

samtidigt som tjänstens utförande blir bättre, bör även utgöra en del av advokatens ansvar för att debitera ett skäligt arvode.³³¹ Svenska byråer använder idag AI-verktyg i samband med företagsöverlåtelser. AI bör ses om ett verktyg för advokaten och likt Kronblad uttalar så handlar det inte om att robotar ska stjäla advokatens arbete.³³² Susskind beskriver hur ”rethinking the nature of legal services”³³³ snarare bör ses som en förutsättning för att advokatycket ska finnas kvar i framtiden och enligt min mening handlar det också om att förändra advokatrollen till det bättre och öppna upp det juridiska fältet för förändringar som jag anser är vitala för att vårt rättssystem ska fungera en lång tid framöver med de stora förändringar vi står inför.

4.5.3 Transparens, förtroende och kommunikation

En grundläggande rättslig princip är den om förutsägbarhet, vilken sträcker sig över alla rättsområden och som utgör en fundamental del i en rättsordning för att juridiska beslut ska vara legitima. Likt den enskilda i domstol bör kunna förutse hur dennes rättsfråga rimligen kan avgöras så finns det ett intresse av att klienter har viss förståelse för rådgivningsprocessen och därmed har möjlighet att ta del i de beslut som fattas. Att använda exempelvis maskininlärning för att fatta juridiska beslut kräver utveckling av transparenta system som kan granskas för att man ska förstå hur systemet har kommit fram till sin slutsats.³³⁴ Det är också viktigt att artificiellt intelligenta system som tar över sociala funktioner som tidigare utförts av människor och som har inverkan på andra människors liv är förutsägbara.³³⁵ Ytterligare ett etiskt dilemma är kopplat till riskerna för att tekniska system manipuleras. Det är därför väldigt viktigt att utvecklingen av AI-tekniken görs resistent mot manipulation.

En förutsättning för att kunna kräva att AI-teknik ska användas vid juridiska tjänster, förutom tillgänglighet och att användningen inte är oskälig, bör således vara att tekniken som används innehar viss nivå av transparens så att den juridiske rådgivaren kan granska informationen och så att klienten kan erbjudas en förklaring av hur rådet har arbetats fram.

³³¹ Advokatsamfundets vägledande regler om god advokatsed, punkt 4

³³² Persson, Johan, *Är din nästa kollega en robot?*, Advokaten, tidskrift för Sveriges advokatsamfund, Nr 1 2017 årgång 83.

³³³ Susskind 2010, jmf. bokens titel

³³⁴ Frankish, s. 316–317

³³⁵ Ibid, s. 317

4.5.4 Följsam lagstiftning

I och med de snabba förändringar som den fjärde industriella revolutionen kommer medföra krävs det att lagstiftningen är följsam och anpassningsbar. En förutsättning för att inte hämma utvecklingen av advokatrollen inom denna era av digitalisering är enligt min mening att lagen inte ses som någon fastställt och absolut. Jag instämmer i Derrida's argumentation kring vikten av att alltid ifrågasätta rättens ursprung och grunderna för de normer som styr vårt rättsliga samhälle.³³⁶ Genom analys av rättens historiska ursprung kan vi förstå dess konstruktion och underliggande värden, vilket också kan användas för att skapa och forma lagstiftningen efter samhällsutvecklingen. Den antropocentriska utgångspunkten i lagstiftningen kan idag ses ha effekter på teknisk utveckling, där AI utmanar våra tidigare rättsliga konstruktioner. För att främja en positiv utveckling av teknik som liknar mänsklig intelligens ser jag det som lagstiftarens ansvar att våga öppna upp för nya konstruktioner. Vi befinner oss förvisso någonstans i början på en revolution som spås ha en *disruptive* effekt på marknaden i det att de kommer förändra förutsättningarna fundamentalt³³⁷, men jag anser att vi redan nu bör öppna upp för en mer dynamisk lagstiftning som vågar uppmärksamma sina egna begränsningar och tillkortakommanden för att på ett bättre och mer effektivt sätt kunna utvecklas på det sätt den behöver i takt med samhällets förändring.

Jag ställer mig kritisk till att låta juridiska konstruktioner vara stängda för förändring. Under förutsättning att vi kan utveckla AI-teknik som förbättrar och effektiviserar juridiskt arbete utan att behöva förlora rättssäkerhet, god kvalitet och transparens så behöver vi öppna upp våra rättsliga konstruktioner och vara beredda på att inkludera ny och främmande utveckling i lagstiftningen. Eftersom den tekniska innovationen leder till snabba och plötsliga förändringar så behöver vi skapa effektiva rättsliga lösningar för att inte lagen ska hamna efter. Exempel på sådana lösningar är förändring av befintlig lagstiftningen genom att öppna upp för analog tillämpning av befintliga bestämmelser samt att ändra bedömningen av relevanta rekvisit i befintlig lagstiftning. Det är också viktigt att vi inte låter det juridiska språkets ogripbarhet utgöra ytterligare ett hinder för förståelse och tillgång till lämplig reglering.

³³⁶ Derrida, s. 29

³³⁷ Susskind 2010, s. 99

5. Framåtblick

Utifrån min analys ovan ämnar jag i kommande avsnitt att ge en översiktlig prognos om advokatens framtid. I stort underbygger min tidigare argumentation denna analys, men jag är även öppen för viss spekulering i relation till framtida utbildning och hur nya potentiella kombinationer av olika system kan innebära framgång för advokatens arbete.

5.1 Advokatrollen i framtiden

5.1.1 Förändringar på marknaden i den fjärde industriella revolutionen

Enligt Schwab kommer den fjärde industriella revolutionen att påverka affärsvärlden och industrin på framförallt fyra sätt. Dessa innefattar en förändring i vad kunder förväntar sig, att produkter förbättras genom data, i takt med att företag inser vikten av att skapa nya former av samarbete så kommer nya företagsstrukturer att skapas och slutligen kommer nya digitala modeller att ersätta de tidigare operationella modellerna.³³⁸

Det följer av min argumentation att ju mer digitaliseringen tar sig in på advokatbyråerna, desto viktigare kommer det bli för klienterna hur juridiska tjänster utförs och vilket bemötande de får. Den mänskliga interaktionen kommer spela allt större roll och advokatrollen bör således utvidgas rörande emotionell intelligens och förmågan till god mänsklig interaktion. Schwab beskriver hur tjänstens utförande kommer vara lika viktig både i relation till privatperson (B2C) och till företag (B2B) och huvudfokus i den nya tekniska eran kommer vara på kunden.³³⁹ Advokatbyråer med klient-baserad rådgivning kommer således att kunna konkurrera på marknaden. Det är således klienterna som kommer ha makten i framtiden och advokatbyråer kommer inte kunna försvara dåligt utförda tjänster och komma undan lika lätt som tidigare då klient-fokus också kommer innebära en än högre värdering av goodwill.³⁴⁰ Detta resonemang kan läggas till grund för mina teorier om hur advokatrollen bör förändras framöver för att kunna konkurrera på marknaden och således överleva denna revolution.

För att advokatbyråer ska kunna konkurrera framöver är det viktigt att de är öppna inför nya former av företagsstrukturer för att på bättre sätt organisera sitt arbete. Jag vill här återkoppla till avsnitt 4 och Susskind's organisationsmodeller som på olika sätt föreslår en effektivare

³³⁸ Schwab, s. 53

³³⁹ Schwab, s. 53

³⁴⁰ Ibid, s. 54

fördelning av juridiska arbetsuppgifter genom att våga outsourca arbetsuppgifter samt minska antalet personer som utför rutinbaserat arbete. Framförallt handlar det om att advokatbyråer måste våga satsa på IT-kunskap samt förändra sättet de tar betalt.

Susskind identifierar tio *disruptive legal technologies* som har börjat förändra förutsättningarna på den juridiska marknaden. Det handlar om *automated document assembly, relentless connectivity, the electronic legal marketplace, e-learning, online legal guidance, legal open-sourcing, closed legal communities, workflow and project management, embedded legal knowledge and online dispute resolution*.³⁴¹ De flesta av dessa har uppmärksammats tidigare i uppsatsen och kan ses ha olika effekter på advokatens arbete. En gemensam nämnare för de flesta av dessa nya teknologier är en ökad tillgång; tillgång till kunskap, kontakt, snabb hjälp, mallar och information mm. Enligt Susskind bör diskussionen i vissa fall utgå ifrån tekniken, vilken också kan vara en väg till förändring. De olika teknikerna ovan beskrivs som ”a breath of fresh air” och de är i vissa fall överlappande och kan generellt ses ha många gynnande effekter både för klienter men också för advokater och jurister.³⁴² Susskind uttrycker att ”...a larger share of the new market, even if the unit charge of services or solutions is less, will in the end be more commercially beneficial than hanging on to an ever smaller slice of the old market.”³⁴³

5.1.2 Konsekvenser för byråer som inte hänger med i den tekniska utvecklingen

Advokatbyråer har tidigare haft monopol³⁴⁴ på juridiska tjänster, vilket har inneburit en stor maktposition och således lett till en viss klyfta mellan gemene man och juristen, där hjälp från den som ”professionellt” kan lagen, utgör en förutsättning för att kunna tillvarata sina rättigheter. Detta monopol luckras nu upp i takt med att digitalisering innebär nya sätt att tillgodogöra sig juridiska tjänster. Eftersom byråer inte längre har monopol på juridisk rådgivning finns det således utrymme för andra aktörer på marknaden att konkurrera med byråerna. Konkurrenter som kanske är bättre på att anpassa sig efter klienternas efterfrågan och samhällsförändringen. Konkurrenter som snabbt kan anpassa sig till förändring och som inte är rädda för att förlora sin maktposition eller utmana tidigare (orimliga) vinstmarginaler. Detta innebär således att de byråer som inte förändrar sina organisationsstrukturer, sättet att ta betalt

³⁴¹ Susskind 2010, s. 99-145

³⁴² Ibid, s. 97-98

³⁴³ Ibid, s. 100

³⁴⁴ Jmf. avsnitt 4 om begreppet monopol

och sättet att fördela arbete kan komma att ersättas, inte bara av automatisering, utan också av andra människor som kan göra jobbet bättre.

De byråer som inte satsar på emotionell intelligens och att sätta klienten i fokus kommer enligt min mening att ha svårare att konkurrera med de byråer som gör detta. Det kommer också finnas stort behov av IT-expertis. Enligt Susskind så kommer advokatbyråer att behöva utveckla projektledning i relation till den nya tekniken så att de kan kontrollera och tyda teknikens resultat och uppnå transparens.³⁴⁵ Det finns således utrymme för advokater att framöver specialisera sig inom psykologi, kognitionsvetenskap och IT för att nischa sig inom de nya organisationsmodellerna på byråer i Sverige.³⁴⁶ Att låta advokatrollen omfatta annan typ av kunskap i relation till fördelning av arbete kommer också innebära en uppluckring av den hierarki som under lång tid präglat advokatbyråer.

För att kunna säkerställa konkurrensen på marknaden och även säkerställa att rådgivningen uppfyller de rättsliga krav som lagen ställer upp så bör byråer investera i den AI-teknik som kan föra dem framåt. Huruvida advokatbyråer kan överleva på marknaden framöver kommer slutligen att handla om huruvida den traditionella advokaten är behövd. Detta kommer avgöras i relation till konkurrenter på marknaden, vilket inkluderar den tredje sektorn av nya entreprenörer som exempelvis erbjuder rådgivning via internet, samt advokatkårens förmågor att förnya sig själva och sin expertis. I linje med min tidigare argumentation kring emotionell intelligens så hävdar Susskind att det idag finns och i framtiden kommer finnas individer som inte vill använda sig av internet-tjänster, utan som vill ha direkt kontakt med en mänsklig advokat. Ett problem här är att tillfredsställelsen bland klienter för juridisk rådgivning från advokater generellt inte är särskilt hög och att många är öppna inför andra alternativa lösningar i samband med juridiska problem.³⁴⁷ Här behöver således advokatkåren arbeta för att förbättra sina tjänster och ha ett mer klient-baserat fokus i sin rådgivning.

5.2 Potentiella förändringar i juristutbildningen

I relation till avsnitt 4.3 vill jag här uppmuntra till viss förändring i den svenska juristutbildningen. Som juriststudent har jag saknat psykologiska och beteendevetenskapliga

³⁴⁵ Susskind 2010, s. 246

³⁴⁶ Det finns här utrymme att argumentera för problematik kring fördelningen mellan expertkunskap inom kommunikation, psykologi och beteendevetenskap och expertkunskap inom kognitionsvetenskap och IT, men detta är en uppsats i sig och kommer inte diskuteras vidare.

³⁴⁷ Susskind 2010, s. 247

aspekter i den utbildning jag fått ta del av. Som jag beskrev i inledningen till denna uppsats består juridiken för mig av olika former av relationer mellan människor och för mig är det av avgörande betydelse att juridisk rådgivning börjar och avslutas i relation till människan. Empatisk intelligens har fått allt för lite uppmärksamhet. Jag instämmer i DeFoes teori om att bygga en bro mellan psykologi och den juridiska professionen för att på ett bättre sätt förstå sig själv, sina klienter och sitt arbete.³⁴⁸

Vikten av att juriststudenter och färdigutbildade jurister samt advokater har en god utvecklad empatisk kommunikation för att skapa förutsättningar för en god relation mellan klient och uppdragstagare och huvudsakligen för att klienten ska känna förtroende för sin advokat, har uppmärksammats bland annat av Barkai och Fine redan under 80-talet. De beskriver hur många advokater först och främst ser ett problem, och inte individen som presenterar problemet och hur advokater således fokuserar huvudsakligen på fakta och inte känsla. De beskriver även hur juridiska koncept tenderar att bortse från emotionella aspekter och att det därför inte är konstigt att advokater tenderar att också bortse från detta.³⁴⁹ Förmågan att lyssna är otroligt viktig, inte bara för att få klientens förtroende, men också för att förstå avgörande omständigheter i det enskilda fallet och vad klienten behöver för hjälp. Empatisk kommunikation kan effektivisera det juridiska arbetet eftersom det ger goda förutsättningar för förståelsen och framställningen i relation till fakta och det kan också leda till en förbättrad uppfattning av advokatkåren och dess arbete, ett starkare förtroende.³⁵⁰ Trots detta är det få utbildningar som erbjuder kurser som omfattar intervju-teknik eller praktisk rådgivning.³⁵¹

Slocum beskriver hur advokater och jurister tillhör ett av de yrkesområden som är mest olyckliga, vilket kan ses bero på synen på juridik som en vetenskap som bör separeras från känslor och att advokatrollen huvudsakligen ska vara analytisk.³⁵² Dessa idéer beskrivs vara baserade på 1900-talets, till viss del felaktiga, förståelse av den mänskliga hjärnan. Slocum beskriver även hur känslor utgör en integrerad del i vårt tänkande och att vi således inte kan bedöma värde och betydelse av information utan våra känslor och genom att förminska betydelsen av emotionell kompetens så skapar vi inte goda förutsättningar för juriststudenter

³⁴⁸ Psycholawlogy (2012), *about me*

³⁴⁹ Barkai, s. 505-506

³⁵⁰ Barkai, s. 528

³⁵¹ Ibid, s. 507

³⁵² Slocum, s. 1-3

att kunna hantera interpersonella juridiska problem av komplex natur som de kommer att stöta på i sitt yrkesliv.³⁵³

I relation till hur automatiseringen kommer påverka advokaters arbete så kommer det framöver vara viktigare än någonsin att juristutbildningen satsar mer på psykologisk och beteendevetenskaplig förståelse för juridiskt arbete och rättsligt problem. I takt till att juridiskt arbete blir mer och mer centrerat kring klientens upplevelse är det viktigt att studenter tidigt får med sig kunskap om emotionell intelligens. Förtroendet i relationen till klienten påverkas också av advokatens förmåga att kommunicera och att pedagogiskt kunna förklara saker, jag anser därför att emotionell intelligens och förståelse för interaktion och kommunikation kommer överbygga ”glappet” mellan gemene man och advokaten. Likt Ian Gallacher beskriver så handlar advokatens arbete till stor del om kommunikation med individer som inte är advokater och det räcker således inte att juriststudenter lär sig tänka som advokater, de måste också förstå betydelsen av empati i relationen mellan advokat och klient.³⁵⁴ Jag instämmer i Gallacher’s argument om att vi bör balansera upp de skillnader som idag finns mellan empati och logik och att juristprogrammet således bör erbjuda empatiskt intelligens i samtliga kurser på samma sätt som analytiska och logiska resonemang är en genomgående del av utbildningen.³⁵⁵ Detta också som en förutsättning för att advokatrollen ska finnas kvar i framtiden.

5.3 Kombinera fysiska, digitala och biologiska system?

“Not all industries are at the same point of disruption, but all are being pushed up a curve of transformation by the forces driving the fourth industrial revolution... But in a world characterized by uncertainty, the ability to adapt is critical – if a company is unable to move up the curve, it may be pushed off it.”

- Klaus Schwab³⁵⁶

De företag som har förmågan att kombinera digitala, fysiska och biologiska dimensioner är också de som oftast tar ledningen inom industrin och som också kan förändra hur man tidigare producerat, distribuerat och konsumerat inom området.³⁵⁷ Dagens advokatbyråer har under lång tid endast behövt konkurrera med andra advokatbyråer, vilket också har begränsat

³⁵³ Slocum, s. 4

³⁵⁴ Gallacher, Ian, *Thinking Like Non-Lawyers: Why Empathy is a Core Lawyering Skill and Why Legal Education Should Change to Reflect Its Importance* (October 16, 2010). Journal of the Association of Legal Writing Directors, Forthcoming., s. 1.

³⁵⁵ Gallacher, s. 43

³⁵⁶ Schwab, s. 63

³⁵⁷ Ibid, s. 61

professionens utveckling generellt. Som beskrivits tidigare befinner vi oss dock i början av en era som förutspås vända upp och ned på marknaden som vi känner till den idag och jag argumenterar för att advokat kåren bör förbereda sig inför teknologins förändringar genom att dels satsa på emotionell intelligens och IT-expertis, men också genom att förändra sina organisationsmodeller och öppna upp för användningen av AI i det juridiska arbetet.

Schwab beskriver hur företag kommer behöva kämpa för att behålla sin konkurrenskraft och sin innovation och hur kontinuerlig utveckling kommer innebära en förutsättning för att vara kvar på marknaden, likt Darwins ”survival of the fittest”.³⁵⁸ Ett sätt som advokatbyråer kan konkurrera på den ”Nya” marknaden är att lämna de traditionella sätten att erbjuda juridisk rådgivning och våga skapa det som Frydlinger benämner som ”teknologiska fusioner”. Exempel på sådana system är Uber och Airbnb, vilka nått stor framgång på marknaden.³⁵⁹ Det handlar således om en öppen nyfikenhet gentemot den nya tekniken istället för att välja att ställa sig vid sidan av. Att vara kritisk är en naturlig och viktig del i processen att börja använda AI, särskilt inom juridiken som utgår ifrån rättsliga principer och regler.

Frydlinger beskriver en ljus bild av Sverige konkurrenskraft globalt, då World Economic Forum (WEF) har rankat Sverige som nummer 6 enligt deras index över global konkurrenskraft samtidigt som de lyfter fram Sveriges potentiella utmaningar i hur de höga skatterna i Sverige påverkar incitamenten för arbete samt flexibiliteten på arbetsmarknaden.³⁶⁰ Sverige synes således ha goda förutsättningar att ta sig an utmaningarna som den fjärde industriella revolutionen för med sig inom både ekonomi och juridik. Vi bör således se denna typ av fusioner som potential för en evolution av juridisk rådgivning på en ny marknad.

³⁵⁸ Schwab, s. 63

³⁵⁹ Frydlinger, s. 8

³⁶⁰ Frydlinger, s. 8

6. Sammanfattning

Denna uppsats är en analys av förutsättningarna för advokatkårens fortsatta överlevnad på den juridiska marknaden i samband med att tekniken för oss in i en ny revolution; den fjärde industriella revolutionen. Detta väcker primärt frågor om hur rätten ser ut idag och vilka problem som kan identifieras i relation till utvecklingen av ny teknik. Genom rättsvetenskapliga teorier inom postmodernismen kan man plocka isär rättsliga konstruktioner som subjekt och objekt, människa och maskin, person och sak, för att synliggöra underliggande strukturer i rätten. Detta möjliggör också problematisering av hur lagstiftningens fokus på människan som rättighetsbärare kan innebära exkludering av det som inte får plats i våra strikt utformade normer, vilket i sin tur kan innebära att rätten begränsar samhällsutvecklingen. Jag kritiserar således de antropocentriska värden bakom rätten som problematiska i relation till nya typer av objekt med subjektiva egenskaper. Advokatens roll som försvarare av rättigheter påverkas av hur rätten tilldelar rättigheter och hur vi väljer att konstruera vårt rättsliga system. Genom att lyfta fram strukturer i lagen som vi enligt Derrida kan ses ha ärvt så vill jag synliggöra behovet av en mer dynamisk lagstiftning för att den tekniska utvecklingen ska bli så positiv som möjligt.³⁶¹

Den tekniska utvecklingen innebär många fördelar och har inom det juridiska fältet potential att fundamentalt förändra förutsättningarna för juridiskt arbete. Denna teknik innebär i vissa fall intelligens som är så lik människans att den kan ersätta människans arbetsuppgifter genom automation. Artificiell intelligens (AI) blir allt bättre på att imitera mänsklig intelligens och det finns de som anser att vi inom en snar framtid kommer se superintelligens, som är oberoende av mänsklig inblandning. Detta väcker existentiella frågor som vad det innebär att vara bärare av rättigheter och hur vi klassificerar mänskliga egenskaper och intelligens. AI-utvecklingen kan ses suddas ut linjerna mellan människa och maskin, vilket påverkar våra rättsliga konstruktioner av subjekt och objekt. Utvecklingen av AI och ökad automatisering väcker också frågor om AI kan ersätta advokatrollen och vilka effekter den tekniska utvecklingen kommer att få på juridiskt arbete. Jag analyserar utifrån dessa frågor vilka av advokatens arbetsuppgifter som kan automatiseras genom en jämförelse av mänsklig intelligens i relation till begränsningarna av AI. AI kan ses ha stor inverkan på arbetsmarknaden och kommer successivt att ersätta visst juridiskt arbete. Däremot finns det juridiska arbetsuppgifter som idag, och

³⁶¹ Derrida, s. 28-29, Jmf. Avsnitt 2.3

troligtvis ett tag framöver, måste utföras av en människa. I relation till ökad digitalisering och automation ställer jag mig frågan till hur advokatbyråer ska förhålla sig till samhällsutvecklingen.

Artificiell intelligens innebär viktiga verktyg som jag anser att advokater bör ta del av. Främst för att säkerställa de krav som advokatsamfundet ställer på advokatens juridiska arbete i form av god advokatsed och en viss fackmässig standard, vilket också innefattar ansvar för att hålla nere kostnader för klienter och enligt en pedagogisk plikt kunna förmedla juridisk information till klienten. Jag anser att advokater har ett ansvar att tillämpa tillgänglig teknik, förutsatt att den inte innebär risk för lägre standard eller säkerhet och att tekniken uppnår en proportionell nivå av transparens i relation till aktuell funktion. Detta ansvar kan ses grunda sig i det svenska advokatsamfundets mål att vidmakthålla en hög professionell kvalitet inom advokatkåren, att advokater ska följa rättsutvecklingen och verka för att samfundets erfarenhet kommer denna till godo. Jag anser också att användningen av relevant AI-teknik bör ses som ett sätt att tillvarata advokaters allmänna yrkesintressen eftersom den nya tekniken kan ses som en förutsättning för att advokatkåren ska kunna överleva på marknaden och konkurrera i takt med att klienter efterfrågar lägre priser och mer tillgänglig hjälp som kan erbjudas via internet eller genom andra aktörer på marknaden. Här krävs således att advokatkåren vågar investera i ny teknik.

För att advokatkåren ska överleva på den nya marknaden framöver är det viktigt att, förutom investeringar i teknisk innovation, advokatbyråerna vågar förändrar sina organisationsstrukturer och fördelning av arbetsuppgifter. Klienterna efterfrågar rimligare priser och access to justice på mer lättillgängliga sätt och advokatbyråers sätt att ta betalt per timme, för arbete som om några år potentiellt kommer skötas av en maskin, är inte en hållbar strategi på den juridiska marknaden. Klienter idag ställer också högre krav på juridiska tjänster, vilket kräver ett mer klientbaserat sätt att utföra tjänsten. Advokater bör enligt min mening således utveckla sin emotionella kompetens (EI) för att kunna erbjuda högre kvalitet på sin rådgivning för att skapa ett starkare förtroende hos klienten och också för att förbättra professionella relationer genom att utveckla kommunikationsförmåga, social kompetens och empati. För att juriststudenter ska vara förberedda för arbetslivet krävs också att empatisk intelligens får en större betydelse på juristprogrammet genom att EI inkorporeras som en viktig del i fler kurser. Förutom att skapa förutsättning för bättre professionella relationer så innebär en hög EI också bättre förståelse för sitt eget arbete och sin egen roll inom juridiken.

I stället för att se den tekniska utvecklingen och AI som något främmande man tar avstånd ifrån ser jag det som advokatens plikt att utvecklas och förnya sig själv i takt med samhällsutvecklingen. Jag väljer att se det som att den fjärde industriella revolutionen vi står inför ger förutsättningar för en evolution av advokatrollen som länge stretat emot förändring och utveckling. Tekniken ger oss förutsättningar att kombinera olika system för att skapa förutsättningar för advokatkåren att vara vägledande på en ny marknad. Advokatens arbete syftar inte till att tjäna pengar, utan till att bistå klienter som önskar tillvarata sina rättigheter. Jag ser det således som advokatkårens skyldigheter att tillvarata den tekniska samhällsutvecklingen som kan innebära högre rättssäkerhet, effektivare arbete och lägre priser för klienter. Oavsett om man vill se AI som advokatens verktyg eller som dess ersättare så anser jag att advokatkåren idag står inför utmaningar som behöver tas på allvar, men som också kommer öppna upp för utveckling av ny kompetens och erbjuda ovärderliga verktyg för att förbättra juridiska tjänster.

7. Källförteckning

Offentligt tryck

Advokatsamfundets Försäkringsprogram 2018

Advokatsamfundets vägledande regler om god advokatsed (RGA), Med kommentar, reviderad februari 2016

Lagrådsremiss, *Ett starkt straffrättsligt skydd för den personliga integriteten*, Stockholm den 8 juni 2017

Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser, Rapport 2018:01, *Hur kan staten främja användandet av digitaliseringens möjligheter i näringslivet?*, Stockholm april 2018, Fredrik Heintz [cit. Heintz]

Prop. 1984/85:110 om konsumenttjänstlag

SOU 2002:41, *Konsumentskydd vid finansiell rådgivning*, Betänkande av Finansdepartementet

Lagar

Brottsbalk (1962:700)

Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna, EKMR

Föräldrabalk (1949:381)

Jordabalk (1970:994)

Konsumenttjänstlag (1985:716)

Lag (1984:81) om fastighetsmäklare

Miljöbalk (1998:808)

Produktansvarslag (1992:18)

Rättegångsbalk (1942:740)

Rättsfallsregister

NJA 1992 s. 594

NJA 1994 s. 532

Internationella bestämmelser

RoboLaw-riktlinjer, *Regulating Emerging Robotic Technologies in Europe: Robotics facing Law and Ethics*. Tillgänglig:

http://www.robolaw.eu/RoboLaw_files/documents/robolaw_d6.2_guidelinesregulatingrobotics_20140922.pdf (hämtad 12/11-2018)

Europaparlamentets resolution av den 16 februari 2017 med rekommendationer till kommissionen om civilrättsliga bestämmelser om robotteknik (2015/2103)

Litteratur

Adlercreutz, Gorton, Lindell-Frantz, *Avtalsrätt I*, fjortonde upplagan, Juristförlaget i Lund, Polen, 2016 [cit. Adlercreutz]

Bostrom, Nick, *Superintelligens: vägar, faror, strategier*, första upplagan, svensk översättning av Jim Jakobsson, Fri Tanke Förlag, Stockholm, 2017 [cit. Bostrom]

Bourdieu, Pierre, *Den manliga dominansen*, Översättning av Boel Englund, Daidalos AB, Uddevalla, 1999 [cit. Bourdieu]

Bradberry, Travis, Greaves, Jean, *Emotional Intelligence 2.0*, första upplagan, TalentSmart, San Diego, 2009 [cit. Bradberry]

Braidotti, Rosi, *The Posthuman*, första upplagan, Polity Press, Storbritannien, 2013 ProQuest Ebook Central, Tillgänglig via Göteborgs Universitetsbibliotek:
<http://ebookcentral.proquest.com/lib/gu/detail.action?docID=1315633>. [cit. Braidotti]

Bryant, Levi R., *Onto-Cartography*, första upplagan, Edinburgh University Press, Storbritannien, 2014 [cit. Bryant]

Brynjolfsson, Erik, McAfee, Andrew, *The second machine age: Work, Progress and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*, första upplagan, W.W Norton & Co, USA, 2014 [cit. Brynjolfsson 2014]

Derrida, Jacques, *Lagens kraft*, svensk översättning av Spindler, Fredrika, Brutus Östlings Bokförlag, Eslöv, 2005 [cit. Derrida]

Ekelöf, Edelstam och Pauli, *Rättegång Andra häftet*, Nordstedts Juridik, nionde upplagan, Visby 2015, [cit. Ekelöf]

Elfström, Jan, *Rådgivarens professionsansvar*, första upplagan, AB Svensk Byggtjänst, Stockholm, 2003 [cit. Elfström]

Esposito, Roberto, *Persons and Things*, första upplagan, Polity Press, United Kingdom, 2015 [cit. Esposito 2015].

Esposito, Roberto, *Third Person*, första upplagan, Polity Press, Storbritannien, 2012 [cit. Esposito 2012].

Frankish, K, Ramsey, W M, *The Cambridge handbook of artificial intelligence*, Danks, D (red.) *Learning*, första upplagan, Cambridge University Press, United Kingdom, 2014, [cit. Frankish]

Hayles, N. Katherine, *How we became posthuman; virtual bodies in cybernetics, literature, and informatics*, första upplagan, The University of Chicago Press, Chicago, 1999 [cit. Hayles]

Hellner, J, Hager, R och Persson, A H, *Speciell avtalsrätt II Kontraktsrätt*, 1 häftet, upplaga 5, Nordstedts Juridik, Stockholm 2010 [cit. Hellner 2010]

Hellner, J, Radetzki, M, *Skadeståndsrätt*, upplaga 10, Nordstedts Juridik, Stockholm, 2018, [cit. Hellner 2018]

Heuman, Lars, *Advokatens rättsutredningar – metod och ansvar*, första upplagan, Juristförlaget, Stockholm, 1987, [cit. Heuman]

Janlert, Lars-Erik, *Tänkande och Beräkning – En inledning till datavetenskap och kognitionsvetenskap*, andra upplagan, Studentlitteratur AB, Lund, 2015 [cit. Janlert]

Käll, Jannice, *Converging Human and Digital Bodies: Posthumanism, property, law*, Juridiska institutionens skriftserie, Ineko AB, Göteborg, 2013 [cit. Käll]

Morton, Timothy, *Hyperobjects: Philosophy and Ecology After the End of the World*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2013 [cit. Morton]

Mägi, Erik och Zimmerman, Lina-lea, *Stjärnfamiljejuridik*, första upplagan, Gleerups förlag, Stockholm, 2015 [cit. Mägi, Zimmerman]

Nääv, Maria, Zamboni, Mauro, *Juridisk Metodlära*, andra upplagan, Studentlitteratur AB, Lund, 2018, [cit. Nääv]

Ramberg, K, *Kontraktstyper*, första upplagan, Nordstedts Juridik, Stockholm, 2005, [cit. Ramberg]

Schwab, Klaus, *The Fourth Industrial Revolution*, Portfolio Penguin, första upplagan, Storbritannien, 2017 [cit. Schwab]

Susskind, R, *The end of Lawyers?*, Oxford University Press, United Kingdom, 2010, andra upplagan [cit. Susskind 2010]

Susskind, Richard och Susskind, Daniel, *The future of the professions*, första upplagan, Oxford University press, Storbritannien, 2015, [cit. Susskind 2015]

Tegmark, Max, *Liv 3.0*, första upplagan, Volante, Sotckholm, 2017 [cit. Tegmark]

Unger, Sven, *Professionsansvar för advokater och andra rådgivare – omfattning, försäkringsmöjligheter och friskrivningsklausuler*, Förhandlingarna vid det 36:e nordiska juristmötet i Helsingfors 15 – 17 augusti 2002, del 1, 2002 [cit. Unger]

Wacks, Raymond, *Understanding Jurisprudence*, femte upplagan, Oxford University Press, Storbritannien, 2017 [cit. Wacks]

Wahlgren, Peter, *Automation of Legal Reasoning: A study on Artificial Intelligence and Law*, första upplagan, Kluwer Law and Taxation Publishers, Deventer, Nederländerna, 1992 [cit. Wahlgren]

Wiklund, H, *God Advokatsed*, första upplagan, P.A. Nordstedt & Söners Förlag, Stockholm, 1973 [cit. Wiklund]

Vetenskapliga artiklar

Arvidsson, Matilda, (2018) *Targeting, Gender, and International Posthumanitarian Law and Practice: Framing The Question of the Human in International Humanitarian Law*, Australian Feminist Law Journal, 44:1, 9-28, [cit. Arvidsson]

Barkai, John and Fine, Virginia O., *Empathy Training for Lawyers and Law Students* (1983). Southwestern University Law Review, Vol. 13, pp. 505-529, 1983. Tillgänglig: SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1435498>, [cit. Barkai]

Bruncevic, Merima, *Subjektets död: en postapokalyptisk livvaka*, Ord och Bild, Mars 2017 [cit. Bruncevic]

Brynjolfsson, Erik, Mitchell, Tom, *What can machine learning do? Workforce implications*, Science 22 Dec 2017: Vol. 358, Issue 6370, pp. 1530-1534 DOI: 10.1126/science.aap8062 (hämtad den 24/9-2018) [cit. Brynjolfsson 2017]

Frydlinger, David, *Den fjärde industriella revolutionen*, White paper, Lindahl, 2017 [cit. Frydlinger]

Furnham, Adrian, *The Importance and Training of Emotional Intelligence at Work*, Stough, Con, Saklofske, Donald H., Parker, James D.A. (red.), i *Assessing Emotional Intelligence*, första upplagan, Springer, Boston, 2009, onlineresurs tillgänglig via Göteborgs universitetsbibliotek [cit. Furnham]

Gallacher, Ian, Thinking Like Non-Lawyers: Why Empathy is a Core Lawyering Skill and Why Legal Education Should Change to Reflect Its Importance (October 16, 2010). Journal of the Association of Legal Writing Directors, Forthcoming. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1693146> [cit. Gallacher]

Guthrie, Chris., *The Lawyer's Philosophical Map and the Disputant's Perceptual Map: Impediments to Facilitate Mediation and Lawyering*, Harvard Negotiation Law Review 6 (2001): p. 145-188., *HeinOnline*. Tillgänglig: <https://heinonline-org.ezproxy.ub.gu.se/HOL/P?h=hein.journals/haneg6&i=169>. [cit. Guthrie]

Gärdenfors, Peter, *Cognitive Science: from computers to anthills as models of human thought*, pp. 316-327 i World Social Science Report, UNESCO Publishing/Elsevier, Paris, 1999. Också publicerad i Human IT 2/1999, pp. 9-36, i Cognitive Science and Media in Education, 1/2001 (4), pp. 45-66, och i Cognition, Meaning and Action. Lodz-Lund Studies in Cognitive Science, Lodz. [cit. Gärdenfors]

Huang, Ming-Hui., & Rust, Roland T. *Artificial Intelligence in Service*. Journal of Service Research, 21(2), 155-172., 2018. Tillgänglig: <https://doi.org/10.1177/1094670517752459> [cit. Huang]

Ingvarsson, T, *Rådgivningsansvar och medvållande*, JT 2002/03, s. 562-563 [cit. Ingvarsson]

Kelton, Christine C., *Clients Want Results, Lawyers Need Emotional Intelligence*, Cleveland State Law Review, vol. 63, no. 2 (2015): p. 459-494, *HeinOnline*. Tillgänglig: <https://heinonline-org.ezproxy.ub.gu.se/HOL/P?h=hein.journals/clevslr63&i=470>. [cit. Kelton]

Kleinerman, J, *Rådgivares informationsansvar – en probleminventering*, SvJT 1998 [cit. Kleinerman]

Remus, Dana and Levy, Frank S., *Can Robots Be Lawyers? Computers, Lawyers, and the Practice of Law* (November 27, 2016). Tillgänglig: SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2701092> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2701092> [cit. Remus]

Renfors, Cecilia, *Varför muntlighet?*, Svensk Juristtidning: SvJT 3016, 2016, s. 322. Tillgänglig: <https://svjt.se/svjt/3016/322>

Slocum, Robin, *An Inconvenient Truth: The Need to Educate Emotionally Competent Lawyers* (July 19, 2011). Chapman University Law Research Paper No. 11-31. Tillgänglig: SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1889756> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1889756> [cit. Slocum]

Solum, Lawrence B., *Legal Personhood for Artificial Intelligences*, 70 N.C. L. Rev. 1231 (1992). Tillgänglig: <https://scholarship.law.unc.edu/nclr/vol70/iss4/4/>

Susskind, Richard E. *Expert Systems in Law: A Jurisprudential Approach to Artificial Intelligence and Legal Reasoning*, Modern Law Review, Mars 1986, Vol.49(2) [cit. Susskind 1986]

Stough, Con, Saklofske, Donald H., Parker, James D.A., *A Brief Analysis of 20 Years of Emotional Intelligence: An Introduction to Assessing Emotional Intelligence: Theory, Research, and Applications*, Stough, Con, Saklofske, Donald H., Parker, James D.A. (red.), *i Assessing Emotional Intelligence*, första upplagan, Springer, Boston, 2009, onlineresurs tillgänglig via Göteborgs universitetsbibliotek: https://gu-se-primo.hosted.exlibrisgroup.com/primo-explore/fulldisplay?docid=TN_springer_series978-0-387-88370-0&context=PC&vid=46GUB_VU1&lang=sv_SE&search_scope=default_scope&adaptor=primo_central_multiple_fe&tab=default_tab&query=any,contains,assessing%20emotional%20intelligence&sortby=rank [cit. Stough]

Winick, Bruce J. and Wexler, David B., *The Use of Therapeutic Jurisprudence in Law School Clinical Education: Transforming the Criminal Law Clinic*. Clinical Law Review, Vol. 13, p. 605, 2006; New York Law School Clinical Research Institute Paper No. 05/06-8; Arizona Legal Studies Discussion Paper No. 06-35. Tillgänglig: SSRN: <https://ssrn.com/abstract=844386> [cit. Winick]

Wood, Laura M., Parker, James D.A., Keefer, Kateryna V., *Assessing Emotional Intelligence Using the Emotional Quotient Inventory (EQ-i) and Related Instruments*, Stough, Con, Saklofske, Donald H., Parker, James D.A. (red.), *i Assessing Emotional Intelligence*, första upplagan, Springer, Boston, 2009, onlineresurs tillgänglig via Göteborgs universitetsbibliotek; <https://gu-se-primo.hosted.exlibrisgroup.com/primo->

[explore/fulldisplay?docid=TN_springer_series978-0-387-88370-0&context=PC&vid=46GUB_VU1&lang=sv_SE&search_scope=default_scope&adaptor=primo_central_multiple_fe&tab=default_tab&query=any,contains,assessing%20emotional%20intelligence&sortby=rank](https://www.springer.com/journal/10992/issue/10992-0-387-88370-0&context=PC&vid=46GUB_VU1&lang=sv_SE&search_scope=default_scope&adaptor=primo_central_multiple_fe&tab=default_tab&query=any,contains,assessing%20emotional%20intelligence&sortby=rank) [cit. Wood]

Zimmerman, Evan, *Machine Minds: Frontiers in Legal Personhood* (February 12, 2015). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2563965> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2563965> [cit. Zimmerman]

Tidningsartiklar

Blitz, Matt, *The True Story of 'Hidden Figures' and the Women Who Crunched the Numbers for NASA*, Popular Mechanics, 3 feb 2017. Tillgänglig: <https://www.popularmechanics.com/space/rockets/a24429/hidden-figures-real-story-nasa-women-computers/> (hämtad 11/12-2018) [cit. Blitz]

Boran, Marie, *Making a case för artificial intelligence in the legal profession*, The Irish Times, 21 juni 2018. Tillgänglig: <https://www.irishtimes.com/business/technology/making-a-case-for-artificial-intelligence-in-the-legal-profession-1.3533815> (hämtad 26/11-2018) [cit. Boran]

Brohult, Linus, *Forskare: "Självkörande bilar förändrar städerna inom bara några år"*, Sveriges Television [SvT]. 4 sep 2017. Tillgänglig: <https://www.svt.se/nyheter/vetenskap/forskare-sjalvkorande-bilar-forandrar-staderna-inom-bara-nagra-ar> (hämtad 30/10-2018) [cit. Brohult]

Fredelius, Ada, *Chalmers-företag lanserar 3d-printer för mänsklig vävnad*, Ny Teknik, 5 jan 2016. Tillgänglig: <https://www.nyteknik.se/nyheter/chalmers-foretag-lanserar-3d-printer-formansklig-vavnad-6342844> (hämtad 30/11-2018) [cit. Fredelius]

Istner-Byman, Miriam, *AI-verktygen är inte ett substitut för en jurist*, Realtid.se, 17 jan 2018. Tillgänglig: <https://www.realtid.se/ai-verktygen-ar-inte-ett-substitut-en-jurist> (hämtad 16/11-2018) [cit. Istner-Byman]

Johansson, Peter, *"Advokatsamfundets regler har bromsat utvecklingen"*, Legally Yours, 25 okt 2017. Tillgänglig: <https://www.legallyyours.se/artikel/advokatsamfundets-regler-har-bromsat-utvecklingen/>

Jordan, I. Michael, *Artificial Intelligence – The Revolution Hasn't Happened yet*, Medium, 19 april 2018. Tillgänglig: <https://medium.com/@mijordan3/artificial-intelligence-the-revolution-hasnt-happened-yet-5e1d5812e1e7> [cit. Jordan]

Magnusson, Örjan, *Hen med i Akademiens ordlista*, Sveriges Television [SvT]. 29 juli 2014. Tillgänglig: <https://www.svt.se/nyheter/amne/Debatten%20kring%20hen> (hämtad 12/11-2018) [cit. Magnusson]

Morris, Andrea, Prediction: *Sex Robots Are The Most Disruptive Technology We Didn't see coming*, Forbes, 25 sep 2018. Tillgänglig:

<https://www.forbes.com/sites/andreamorris/2018/09/25/prediction-sex-robots-are-the-most-disruptive-technology-we-didnt-see-coming/#62aad8dc6a56> (hämtad 9/11-2018)

Mägi, Erik, Westerlund, Ulrika, "Ny lag diskriminerar transföräldrar", Svenska Dagbladet, 13 jun 2018. Tillgänglig: <https://www.svd.se/ny-lag-diskriminerar-transforaldrar> (hämtad 12/11-2018)

Persson, Johan, "2020 är AI lika självklart som att det står en laptop på skrivbordet", Advokaten, tidskrift för Sveriges advokatsamfund, Nr 1 2017 Årgång 83. Tillgänglig: <https://www.advokaten.se/Tidningsnummer/2017/nr-1-2017-argang-83/2020-ar-ai-lika-sjalvklart-som-att-det-star-en-laptop-pa-skrivbordet/> (hämtad 20/11-2018)

Persson, Johan, *Är din nästa kollega en robot?*, Advokaten, tidskrift för Sveriges advokatsamfund, Nr 1 2017 årgång 83. Tillgänglig: <https://www.advokaten.se/Tidningsnummer/2017/nr-1-2017-argang-83/ar-din-nasta-kollega-en-robot/> (hämtad 20/11-2018)

Schatsky, David, *Demystifying Artificial Intelligence*, Deloitte Insights, 4 nov 2014. Tillgänglig: <https://www2.deloitte.com/insights/us/en/focus/cognitive-technologies/what-is-cognitive-technology.html> (hämtad 27/10) [cit. Schatsky]

Taubert, Lars-Erik, *Ny lag införs mot kränkningar på nätet – men polisen varnar för problem att utreda*, Sveriges Television [SvT]. 30 dec 2017. Tillgänglig: <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/ny-lag-infors-mot-krankningar-pa-natet-men-polisen-varnar-for-problem-att-utreda> (hämtad 9/11-2018) [cit. Taubert]

The American Bar Association, *How emotional intelligence makes you a better lawyer*, 26 sep 2017. Tillgänglig: <https://www.americanbar.org/news/abanews/publications/youraba/2017/october-2017/how-successful-lawyers-use-emotional-intelligence-to-their-advan/> (hämtad 27/11-2018)

Webbsidor

Avtal24, Tillgänglig: <https://avtal24.se>, (hämtad den 2/10-2018)
<https://avtal24.se/start/avtal> (hämtad 1/11-2018)

Bolagsverket; (2016) *Outsourcing – en vägledning om sekretess och persondataskydd*. Tillgänglig: https://www.bolagsverket.se/polopoly_fs/1.13046!/vagledning-om-sekretess-och-persondataskydd.pdf (hämtad 1/11-2018)

Cambridge Dictionary; (2018). *commodity*, Tillgänglig: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/commodity> (hämtad 14/11-2018)

Chalmers Tekniska Högskola (2016) *personal*, Tillgänglig: <https://www.chalmers.se/sv/personal/Sidor/chakro.aspx> (hämtad 29/10-2018)

Chalmers tekniska högskola (2017) *Charlotta kronblad följer hur digitaliseringen påverkar juristbranschen*, Tillgänglig:

<https://www.chalmers.se/sv/institutioner/tme/nyheter/Sidor/Charlotta-Kronblad-forskar-om-digitalisering-inom-juristbranschen.aspx> (hämtad 29/10-2018)

DokuMera, Tillgänglig: <https://www.dokumera.se> (hämtad 1/11-2018)

E-brevia; *Diligence Accelerator*, Tillgänglig: <https://ebrevia.com/diligence-accelerator/> (hämtad 30/10-2018)

Future of life institute; citat från hemsida, Tillgänglig: <https://futureoflife.org> (hämtad 14/11-2018)

Hjärt- och Lungfonden; (u.å.). *Rätt rytm med pacemaker*, Tillgänglig: <https://www.hjart-lungfonden.se/Forskning/Milstolpar-inom-forskningen/Pacemakern/> (hämtad 8/11-2018)

International Business Machines Corp.; (u.å.). *What is Watson?*, Tillgänglig: <https://www.ibm.com/watson/about/index.html> (hämtad 16/10-2018)

Judikata; *Introducing Clerk*, Tillgänglig: <https://www.judicata.com> (hämtad 16/11-2018)

Juristresursen, Tillgänglig: <http://www.juristresursen.se> (hämtad 30/10-2018)

Karolinska Institutet; (u.å.). *Cochlear implants*, Tillgänglig: <https://mesh.kib.ki.se/term/D003054/cochlear-implants> (hämtad 23/10-2018)

Kira (2018) Tillgänglig: <https://kirasystems.com> (hämtad 1/11-2018)

Kira (2018) *Kira for Due Diligence*, Tillgänglig: <https://kirasystems.com/how-it-works/due-diligence/> (hämtad 30/10-2018)

Kronofogden; (u.å.). *ordförklaring: fysisk person*, Tillgänglig: <https://www.kronofogden.se/Fysiskperson.html> (hämtad den 23/10-2018)

Lawline, Tillgänglig: <https://lawline.se> (hämtad 29/10-2018)

Lendo, Tillgänglig: <https://www.lendo.se/om-lendo> (hämtad 29/10-2018)

Lex Machina, Tillgänglig: <https://lexmachina.com/about/> (hämtad 1/11-2018)

McKinsey Global Institute, Report, Nov 2017, Manyika, James (2017) *Jobs lost, jobs gained: What the future of work will mean for jobs, skills, and wages*, Hämtad 27 okt 2018.

Tillgänglig: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/future-of-work/jobs-lost-jobs-gained-what-the-future-of-work-will-mean-for-jobs-skills-and-wages>

Nationalencyklopedin [NE]. (u.å.). *bio-*. Tillgänglig: <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/bio> (hämtad 22/10-2018)

Nationalencyklopedin [NE]. (u.å.). *bonus pater familias*. Tillgänglig: <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/bonus-pater-familias> (hämtad 22/10-2018)

Nationalencyklopedin [NE]. (u.å.). *logos*. Tillgänglig: <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/logos> (hämtad 14/11-2018)

- Nationalencyklopedin [NE]. (u.å.). *me too-rörelsen*. Tillgänglig: <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/me-too-rörelsen> (hämtad 8/11-2018)
- Nationalencyklopedin [NE]. (u.å.). *Gutenberg*. Tillgänglig: <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/boktryckarkonst#gutenberg> (hämtad 30/10-2018)
- Naturvårdsverket (2018) *Bästa möjliga teknik*, Tillgänglig: <https://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledning/Industri/Basta-teknik/> (hämtad 30/10-2018)
- Oxford English Dictionary (2018), *artificial intelligence*, Tillgänglig: https://en.oxforddictionaries.com/definition/us/artificial_intelligence (hämtad 27/10-2018)
- Oxford English Dictionary (2018), *machine*, Tillgänglig: <http://www.oed.com/view/Entry/111850?rskey=npzczl&result=1&isAdvanced=false#eid> (hämtad 26/10-2018)
- Psycholawlogy (2012) Defoe, Dan, *Emotional Intelligence, Lawyers, and Empathy – Using The power of Listening With Care to Build Better professional Relationships and Satisfy Clients*. Tillgänglig: <https://www.psycholawlogy.com/2012/11/25/emotional-intelligence-lawyers-and-empathyusing-the-power-of-listening-with-care-to-build-better-professional-relationships-and-satisfy-clients/> (hämtad 27/11-2018)
- Psycholawlogy (2012) *about me*. Tillgänglig: <https://www.psycholawlogy.com/about/> (hämtad (22/11-2018)
- Raconteur (18 okt 2017) Advertorial by Kira Systems, *How AI is transforming the due diligence process*. Tillgänglig: <https://www.raconteur.net/sponsored/how-ai-is-transforming-the-due-diligence-process> (hämtad 30/10-2018)
- RoboLaw EU (2014), *Project Overview*. Tillgänglig: <http://www.robolaw.eu/projectdetails.htm#Project%20Details> (hämtad 12/11-2018)
- Skatteverket (2018), *Vägledning: Sakrätt*. Tillgänglig: <https://www4.skatteverket.se/rattsligvagledning/edition/2018.13/322281.html> (hämtad 23/10-2018)
- Sveriges Advokatsamfund, (u.å.). *Tillsyn över advokater*. Tillgänglig: <https://www.advokatsamfundet.se/Advokatetik/Tillsyn-over-advokater/> (hämtad 16/11-2018)
- Sveriges Advokatsamfund, (u.å.). *Om Advokatsamfundet*. Tillgänglig: <https://www.advokatsamfundet.se/Advokatsamfundet/> (hämtad 16/11-2018)
- Svärd, Fredrik, (2016) *Framtiden är inte vad den varit*, hämtad 16 nov 2018, från <https://www.legaltech.se/blogg/sa-forandras-juristbranschen> [cit. Svärd]
- Trustweaver, *about us*. Tillgänglig: <https://www.trustweaver.com/corporate/>, (hämtad den 2/10-2018)
- Vq Legal, Tillgänglig: <https://www.vqlegal.se>, (hämtad den 2/10-2018)

Wild, Joff, *Artificial intelligence and the future of the patent system*, IAM, 11 juli 2018. Tillgänglig: <https://www.iam-media.com/law-policy/artificial-intelligence-and-future-patent-system> (hämtad 16/11-2018) [cit. Wild]

Bildförteckning

Kronblad, C. (2016) modell för hur digitaliseringen påverkar juristbranschen

Multi-Health Systems Inc. (2011) *The EQ-i 2.0 Model*

Susskind, R. (2010) *Fig. 7 The Target, Fig. 8 The Doughnut, Fig. 9 The Glazed Doughnut, Fig. 10 The Cog*

Övriga källor

Alan Turing, citat från filmen *The Imitation Game*, 2014, <https://www.imdb.com/title/tt2084970/quotes> (hämtad 26/11-2018)

Dickens, Charles, (u.å.). *Bleak House*. Champaign, Ill: Project Gutenberg. Onlineresurs tillgänglig via Göteborgs Universitetsbibliotek: <http://search.ebscohost.com.ezproxy.ub.gu.se/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=1028400&site=ehost-live> (Accessed: 13 December 2018).

YouTube, 25 okt 2017, Interview With The Lifelike Hot Robot Named Sophia (FULL) I CNBC, Tillgänglig: <https://www.youtube.com/watch?v=S5t6K9iwcdw> (hämtad 16/10-2018)